

Kanssatietämistä rakentamassa Living in the Landscape -kesäkoulussa:

taideperustainen toimintatutkimus

Emmi Kairenius

Pro gradu -tutkielma

Kuvataidekasvatus

Taiteiden tiedekunta

Lapin yliopisto

Kevät 2024

Lapin yliopisto, taiteiden tiedekunta

Työn nimi: Kanssatietämistä rakentamassa Living in the Landscape -kesäkoulussa: taideperustainen toimintatutkimus

Tekijä: Emmi Kairenius

Koulutusala: Kuvataidekasvatus

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: 91

Vuosi: Kevät 2024

Tiivistelmä

Kehitän pro gradu -tutkielmassani arktiseen kansainväliseen korkeakoulukontekstiin sijoituvan kesäkoulun toimintaa. Kontekstinani toiminut vuoden 2022 Living in the Landscape (LiLa) on Arktisen yliopiston (UArctic) ASAD-yhteistyöverkoston kesäkoulu, jonka pyrkimyksenä on ekologisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävien toimintamallien kehittäminen arktisella alueella. Kesäkoulun toiminta on suuntautunut taideperustaiseen maisemantutkimukseen. Tutkimustehtävänäni on ollut selvittää, miten kesäkoulun toiminta on tuottanut posthumanistisesta ajattelusta kumpuavaa kanssatietämistä.

Tutkimusstrategianani toimii taideperustainen toimintatutkimus. Keskityn kesäkoulun yhteen toimintasykliin muodostaen käytäntöön kiinnittyvää tietoa kesäkoulun kehittämiseksi. Aineiston keruu on tapahtunut osana kesäkoulun toimintaa suunnittelun, verkkoseminaarien, Norjan Trænassa järjestetyn kenttätyöviikon, sekä taiteellisen työskentelyn ja taidenäyttelyn yhteydessä. Olen osallistunut tutkimani LiLan toimintaan moniroolisesti liikkuen taiteilijan, tutkijan ja opettajan identiteettien kerroksissa.

Aineistoni reflektion ja analyysin kautta muodostan kolme päähavaintoa, joiden mukaan kanssatietäminen rakentui kesäkoulussa yhteismuotoutuen, maisemien kanssa tietäen, sekä taideasteiden välittämänä uusmaterialistisena kommunikaationa. Kanssatietämisen taideperustaiset menetelmät mahdollistavat uudenlaisen tavan ymmärtää maisemaan kiinnittynyttä tietoa ja paikallisia ekokulttuureja, ja tukevat täten ASAD-verkoston tavoitteita ja yleisestä maailman tilasta nousevia kestävyysvaatimuksia.

Avainsanat: kuvataidekasvatus, taideperustaiset menetelmät, posthumanismi, maisemantutkimus

University of Lapland, Faculty of Art and Design

Title: Building co-knowing in Living in the Landscape summer school: Art-based action research

Author: Emmi Kairenius

Degree programme: Art education

Type of Work: Master's thesis

Number of pages: 91

Year: Spring 2024

Summary

In my master's thesis, I am developing the activities of a summer school located in an Arctic international higher education context. My context, Living in the Landscape (LiLa) 2022 is the ASAD collaboration network summer school of the University of the Arctic (UArctic), aiming to develop ecologically, socially and culturally sustainable operating models in the Arctic region. The activities of the summer school are oriented towards art-based landscape research. My research task has been discovering how summer school activities have produced co-knowing stemming from posthumanist thinking.

My research strategy is art-based action research. I focus on one operating cycle of the summer school, forming practical information for the development of the summer school. Data collection has taken place as part of the summer school's activities in relation to planning, online seminars, the fieldwork week organised in Træna, Norway, and artistic work and an art exhibition. I have participated in the activities of LiLa, whom I studied, in multiple roles, moving in the layers of the identities of artist, researcher and teacher.

Through the reflection and analysis of my data, I form three main observations, according to which co-knowing was built in the summer school by intra-action, knowing with landscapes, and new-materialist communication mediated by artworks. The art-based methods of co-knowing enable a new way of understanding knowledge attached to the landscape and local ecocultures and thus support the goals of the ASAD network and the sustainability requirements arising from the general state of the world.

Keywords: visual arts education, arts-based methods, posthumanism, landscape research

Sisällys

1.	Johdanto	1
1.1	Tutkimukseni lähtökohdat	1
1.2	Tutkimustehtävä.....	3
2.	Living in the Landscape -kesäkoulu tutkimuksen kontekstina	5
2.1	Kesäkoulun tausta ja tavoitteet	5
2.2	Katsaus LiLan aikajalalle.....	6
2.3	Vuoden 2022 LiLa ja oma roolini.....	7
3.	Kohti kanssatietämistä.....	9
3.1	Tutkimukseni teorian rakentuminen	9
3.2	Posthumanistinen ajattelu	9
3.2.1	Posthumanistinen ajattelun taustoja ja piirteitä.....	9
3.2.2	Kanssatietäminen, yhteismuotoutuminen ja uusmaterialismi	12
3.3	Yhteisöllinen taidekasvatus	16
3.3.1	Yhteisöllisen taidekasvatuksen tausta ja käytännöt	16
3.3.2	Yhteisöllisen taidekasvatuksen yhteisö	18
3.3.3	Tilannesidonnaisuus ja ilmiöpohjaisuus.....	19
3.3.4	Paikkaperustaisuus ja paikan käsite	20
3.3.5	Yhteisöllinen taidekasvatus Lapin yliopistossa.....	21
3.4	Kanssatietäminen taideperustaisesti	22
3.4.1	Taidekasvatuksen uusi tila ja tilanne.....	22
3.4.2	Ekokulttuurit, pohjoinen tietäminen ja alkuperäiskansatieto	23
3.4.3	Taideperustaisuus ekokulttuurien reflektioina	25
3.4.4	Humanistiset ympäristötieteet LiLan maisemäkäsityksen taustalla.....	27
4.	Menetelmävalinnat	30
4.1	Taideperustainen toimintatutkimus.....	30
4.1.1	Mitä tutkimukseni tuottaa?.....	32
4.1.2	Suhde muihin tutkimusmenetelmiin	33
4.1.3	Tutkijan rooli ja kanssatutkijuus	35
4.1.4	Tutkimusetiikka.....	36
4.2	Aineistona reflektioaineisto	37
4.2.1	Taideperustaisen toimintatutkimuksen moniääninen aineisto.....	37
4.2.2	Mistä aineistoni koostuu	38
4.2.3	Miten aineistoja käsitellään ja miten tulokset esitetään	39

5. Tutkimuksen toteutus ja toiminnan kuvaus	41
5.1 Toiminnan kuvauksen eteneminen	41
5.2 Toiminnan ensimmäinen osio: kollegoiden ja teorian kanssa tietäen.....	42
5.2.1 Suunnittelu käynnistyy	42
5.2.2 Posthumanistisen ajattelun mukaantulo - kanssatietäminen voimistuu	43
5.2.3 Toiminta suunnitteluyhteisöissä.....	47
5.2.4 Verkko-seminaarit johdattajana kohti kenttätöviikkoa.....	49
5.3 Toiminnan toinen osio: maiseman kanssa tutkien	53
5.3.1 Matkalla.....	53
5.3.2 Maisemantutkimus syvenee	54
5.3.3 Kannoimme toisiamme taskuissamme	60
5.4 Toiminnan kolmas osio: taiteelliset prosessit ja teokset osana aineistoa.....	66
5.4.1 Aineiston keruun ja ymmärtämisen muotoja	66
5.4.2 Taidenäyttelyn ja teosten äärellä	67
6. Yhteenveto.....	72
7. Johtopäätökset ja kehittämis ehdotukset	77
8. Pohdinta.....	80
Lähteet	83

1. Johdanto

1.1 Tutkimukseni lähtökohdat

Tutkin pro gradu -tutkielmassani posthumanistisesta ajattelusta kumpuavan kanssatietämisen rakentumista osaksi monitieteisen maisemantutkimuksen kesäkoulua. Tutkimukseni keskeisenä käsitteenä on kanssatietäminen, jota on tutkimassani kesäkoulussa lähestytty taideperustaisesti. Kanssatietämisen menetelmä on ollut tapa suunnata maisemantutkimusta posthumanistisen ajattelun näkökulmasta, maiseman vuorovaikutteinen luonne ja ei-inhimilliset toimijat huomioiden.

Taideperustaisten menetelmien ja ympäristökasvatuksen yhdistämisellä on pitkät perinteet, ja etenkin toiminnan pohjoisessa korkeakoulukontekstissa näiden menetelmien on nähty vahvistavan ymmärrystä pohjoisista ekokulttuureista ja kestävästä toiminnasta (Jokela & Härkönen, 2021, s. 178). Härkösen (2018) mukaan paikallisten kulttuurien ymmärtämisen onkin nähty olevan avainasemassa kulttuurisen kestävyuden toteutumisessa (Härkönen, 2018, s. 134). Posthumanistisen ajattelun tuominen osaksi yhteisön käsitettä ja yhteisöllistä toimintaa taas tukee yhteisön hahmottamista vuorovaikutteisten suhteiden verkostona rakentaen kestävämpää luontosuhdetta (Huhmarniemi, 2021, s. 164). Härkönen (2021) korostaa, että posthumanistisen ajattelun lisääminen erityisesti yliopistokontekstissa mahdollistaa uusien ideoiden testaamisen ja osaamisen kehittämisen, sallien holistisemman ihmiskäsityksen ja tiedon moninaisemmat muodot (Härkönen, 2021, s. 66). Posthumanistista ajattelua, maisemantutkimusta ja yhteisöllistä taidekasvatustoimintaa yhdistävällä korkeakoulukontekstiin sijoittuvalla kesäkoululla on siis paikkansa kestävässä arktisen tulevaisuuden rakentamisessa.

Taustana posthumanistisesta ajattelusta kumpuavan kanssatietämisen käsitteen tuomiselle osaksi taidekasvatusta on muuttunut maailmantila ja laajamittaiset ympäristökriisit. Ihmisen tuhoisa vaikutus ympäristölle on tunnistettu, ja toimia muutoksen aikaansaamiseksi vaaditaan laajalti. Poliittisen päätöksenteon tueksi perustettu hallitustenvälinen ilmastopaneeli IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change) kuvaa vuonna 2023 julkaistussa raportissaan ihmisen tuottamien kasvihuonekaasupäästöjen kohoavan edelleen, samalla kun laajalle levinneet ja nopeat muutokset ilmakehässä, biosfäärissä, valtamerissä, ja jäätiköissä

lisääntyvät. Muutokset ovat kriittisiä etenkin herkästi haavoittuvien yhteisöjen ja ympäristöjen kontekstissa (IPCC, 2023, s. 5.), mikä koskettaakin erityisesti esimerkiksi arktista aluetta.

Ympäristöongelmien, kuten ilmastonmuutoksen vahingolliset seuraukset ovat jo pitkään pakottaneet uudelleensuuntaamaan ihmiskeskeistä maailmankuvaa kohti kestävämpää ympäristösuhdetta. Käytännössä tämä merkitsee ei-inhimillisen luonnon hyvinvoinnin merkityksen tunnustamista ja myös sen radikaalia kunnioittamista (Lummaa & Rojola, 2014, s. 13). Kasvatuksen ja taiteen aloilla on viime vuosina keskusteltu paradigman muutoksesta, jolla tarkoitetaan ihmis- ja oppimiskäsitysten muuttumista humanistisesta posthumanistiseen, eli kohti ajattelua, jossa ihmistä ei nähdä toiminnan keskiössä, vaan osana vuorovaikutteista kokonaisuutta (Huhmarniemi ym., 2021, s. 6). Sysäys paradigman muutokselle kumpuaa tarpeesta ratkoa ihmisen aiheuttamia ympäristöongelmia ja niiden johdannaisia. Ympäristöongelmien aiheuttamat tunteet, kuten stressi ja paljon puhuttu ympäristöahdistus tuovat ympäristösuhteen pohdinnan ja toiveen luovien uusien toimintamallien kehittämisestä yhä voimakkaammin kasvatuksen - ja erityisesti taidekasvatuksen kentälle (Huhmarniemi ym., 2021; Ylirisku, 2021a; Huhmarniemi, 2021).

Tutkimukseni on taideperustainen toimintatutkimus, eli keskityn kesäkoulun toiminnan kehittämiseen. Tutkimukseni on toteutettu osana arktisen taide- ja muotoilualojen toimintaa kehittävän ASAD-yhteistyöverkoston Living in the Landscape -kesäkoulua (myöhemmin LiLa). LiLa on monitieteinen maisemantutkimukseen keskittyvä kesäkoulu, jonka pyrkimyksenä on ekologisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävien toimintamallien kehittäminen arktisella alueella (ASAD, 2024). Kesäkoulu sijoittuu korkeakoulukontekstiin tuoden yhteisen toiminnan äärelle niin maisteri- ja tohtoriopiskelijat, kuin tutkijatkin (Jokela & Härkönen, 2021, s. 177). Tutkimassani vuoden 2022 kesäkoulussa maisemantutkimusta lähestyttiin taideperustaisesti, posthumanistista ajattelua korostavan tehtäväkokonaisuuden kautta.

Tutkimukseni motivaationa on korkeakoulukontekstiin sijoittuvan kesäkoulun ja yhteisöllisen taidekasvatustoiminnan kestävä kehittäminen. Näkökulmani tutkimaani aihetta kohtaan kumpuaa opinnoistani Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen koulutusohjelmassa, sekä yleisestä kiinnostuksestani posthumanistisen ajattelun ja ympäristöteemojen risteysalueita kohtaan. Olen osallistunut tutkimukseni toteuttamiseen ja LiLa-kesäkoulun järjestämiseen moniroolisesti taiteilijana, tutkijana ja opettajana, mutta myös kuvataidekasvatuksen

maisteriopiskelijana. Roolini pääpaino on ollut kanssatietämisen teemaa ja menetelmiä hyödyntävän tehtäväkokonaisuuden suunnittelussa sekä tehtävien ja harjoitusten ohjaamisessa. Tämän lisäksi olen kerännyt tutkimukseni aineiston kesäkoulun toimintasyklin ajalta, sekä osallistunut kesäkoulun muuhun toimintaan, kuten verkkoseminaareihin, taideperustaiseen työskentelyyn ja näyttelyn järjestämiseen.

1.2 Tutkimustehtävä

Tutkimustehtävänäni on selvittää, miten ja millaisten valintojen kautta posthumanistisesta ajattelusta kumpuava kanssatietämisen teema rakentuu osaksi LiLa-kesäkoulun toimintaa. Keskityn tarkastelemaan sitä, miten toteutettu toiminta on tuottanut kanssatietämistä LiLan toimintasyklin aikana, alkaen syksyllä 2021 käynnistyneestä suunnitteluvaiheesta ja päättyen yhteisen taidenäyttelyn järjestämiseen syksyllä 2022. Kyseessä on tapaustutkimus, jolla pyritään tuottamaan käytäntöön kiinnittyvää tietoa LiLa-kesäkoulun toiminnasta ja sen kehittämisestä suhteessa sen tavoitteisiin. Keskityn aineistoni luennassa seuraaviin kysymyksiin: miten kanssatietämisen teema valikoitui osaksi kesäkoulua, miten kanssatietämistä suunnattiin kesäkoulun aikana ja millaisia kanssatietämisen muotoja toiminta tuotti. Tarkastelen myös taideperustaisuuden ja taideteosten roolia osana tiedon muodostusta.

Ensimmäisessä teorialuvussani avaan lyhyesti posthumanistisen ajattelun ydinteemoja ja erilaisia suuntauksia. Yhteisöllistä taidekasvatusta käsittelevän luvun alla avaan esimerkiksi paikkaperustaisuuden ja ilmiöpohjaisuuden käsitteitä, sekä yhteisöllisen taide- ja ympäristökasvatuksen ilmenemistä erityisesti Lapin yliopistossa. Posthumanistisen ajattelun alle kuuluvia kanssatietämisen, yhteismuotoutumisen ja uusmaterialismin käsitteitä tarkastelen kahdesta näkökulmasta: ensin yleisesti posthumanistisen ajattelun viitekehyksessä, ja sen jälkeen tutkielmani kolmannessa teorialuvussa erityisesti taideperustaisen toiminnan pohjoisessa kontekstissa ja vuoden 2022 LiLassa. Tutkimukseni arktiseen kansainvälisyyteen ja maisemantutkimuksen teemoihin liittyvä tulokulma huomioiden avaan kolmannessa teorialuvussa myös pohjoisen ekokulttuurin ja pohjoisen tietämisen suhdetta posthumanistiseen ajatteluun.

Tutkimusstrategianani toimii taideperustainen toimintatutkimus. Esittelen taideperustaisen toimintatutkimuksen käytäntöjä tutkielmani menetelmäluvussa, jossa kuvailen myös tutkimukseni aineiston. Kesäkoulun vaiheita, eli käytännön toimintaa ja tutkimukseni etenemistä kuvaavassa luvussa etenen taideperustaisen toimintatutkimuksen syklin vaiheiden mukaisesti suunnittelusta loppureflektointiin, aineistoa analysoiden ja teorian avulla

käsitteellistäen. Teemoittelen ja tiivistän havaintoni tutkielmani yhteenvedossa, minkä pohjalta muotoilen tutkimukseni johtopäätökset. Lopuksi johtopäätösten ja toiminnan tavoitteiden suuntaamana arvioin kesäkoulun toteutunutta toimintaa ja tehtyjä valintoja, sekä ehdotan, miten toimintaa voisi tulevaisuudessa suunnata.

2. Living in the Landscape -kesäkoulu tutkimuksen kontekstina

2.1 Kesäkoulun tausta ja tavoitteet

Tutkimukseni on toteutettu osana Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen koulutusohjelman koordinoimaa LiLa-kesäkoulua. Tutkimani vuoden 2022 LiLa on ollut järjestyksessä kolmas kesäkoulu, ja sen toimintasykli on ulottunut vuoden 2021 syksyllä alkaneesta suunnittelusta kevään verkkoseminaarien ja hybridikenttäviikon kautta loppuvuonna 2022 järjestettyyn taidenäyttelyyn. Kesäkoulun temaattinen tausta on muodostunut sosiokulttuurisesta maisemantutkimuksesta, humanistisista ympäristötieteistä (environmental humanities) ja kestävyysajattelusta, joita on lähestytty taideperustaisen toiminnan keinoin.

LiLan toiminnassa alusta asti vaikuttaneet Jokela ja Härkönen (2021) kuvaavat, kuinka ilmastonmuutoksen ja globalisaation aiheuttamat nopeat muutokset arktisen alueen ympäristössä ja elinkeinoissa, sekä taloudellisessa ja sosiaalisessa viitekehyksessä luovat haasteita, jotka ilmenevät asukkaiden jokapäiväisessä elämässä (Jokela & Härkönen, 2021). Monet arktisen alueen asukkaiden kokemista haasteista ovat etäisyyksistä huolimatta jaettuja, ja tarve arktisen kansainvälisen keskustelun ja uutta luovan yhteistyön lisäämiselle on tunnistettu. Tutkimukseni kohteena oleva Lapin yliopiston koordinoima LiLa-kesäkoulu on kirjoittajien mukaan kehitetty vastaamaan tähän tarpeeseen mahdollistaen arktisen alueen eri yliopistojen maisteri- ja jatko-opiskelijoiden sekä tutkijoiden välisen kohtaamisen ja tiedon jakamisen (Jokela & Härkönen, 2021, s. 177). Kesäkoulun kehittämistä ovat ohjanneet aiempien toimintasykliä tuomat kokemukset, mutta myös nopeasti muuttuva maailman tila.

Viime vuosina kesäkoulun maisemantutkimuksellista näkökulmaa on suunnattu posthumanistisen ajattelun kautta erityisesti kohti maiseman ymmärtämistä vuorovaikutteisena, jatkuvassa muutoksessa olevana toimijana. Vuoden 2020 keväällä maailmaa mullistanut globaali COVID19-viruksen aiheuttama pandemia vauhditti muutosta, kun ihmisten välisen fyysisen kohtaamisen estyessä oli vuorovaikutuksen ja yhteisön käsitteitä punnittava uudelleen. LiLa-kesäkoulussa yhteisön muodostavat ensisijaisesti kesäkoulun osallistujat, joita yhdistää asuminen ja eläminen arktisella alueella. Tutkimassani vuoden 2022 LiLassa yhteisön käsitettä on tarkasteltu myös posthumanistisesta näkökulmasta, ja ympäristön ja maiseman moninaiset toimijat on otettu vuorovaikutusajattelussa laajemmin huomioon.

Kesäkoulun osallistujayliopistojen yhteisenä nimittäjänä on yliopistojen kuuluminen osaksi ASAD-verkostoa. ASAD on lyhenne sanoista Arctic Sustainable Art and Design, eli

verkoston toiminnan ytimessä on arktisen alueen taiteen, muotoilun ja taidekasvatuksen alojen toiminnan ja tutkimuksen kestävä kehittäminen. Keskiössä on perinteistä nousevan tiedon ja taitojen yhdistäminen osaksi akateemista tiedon muodostamisen tapaa. ASAD toimii Arktisen yliopiston (University of the Arctic) alaisuudessa ollen yksi sen temaattisista verkostoista. Kuvauksensa mukaan Arktinen yliopisto on arktisen painopisteen omaavia yliopistoja, korkeakouluja ja tutkimuslaitoksia yhdistävä yhteistyöverkosto, joka pyrkii kehittämään arktisen alueen kestävyyttä ja yhtenäisyyttä (UArctic, 2023).

Jokelan ja Härkösen (2021) mukaan LiLan toiminta on taideperustaista, eli kesäkoulun teemoja pyritään käsittelemään ja esittämään taiteen keinoin. Taiteen rooli kesäkoulussa on toisaalta laajempi kuin vain lopullisen idean esittämisen muoto; nykytaiteen työtavoilla pyritään mahdollistamaan vaihtoehtoinen tapa myös tiedon muodostamiseen (Jokela & Härkönen, 2021, s. 179). Laajemmin LiLan taideperustaisuuden taustalla vaikuttaa yhteisöllisen taidekasvatuksen teoria, jossa taide kiinnittyy osaksi arkea, ujuttautuu instituutioiden ulkopuolelle, ja samalla kääntää huomion yksilöstä kohti yhteisöä ja yhteisön sisältä kumpuavia teemoja (Hiltunen & Jokela, 2001, s. 9–13). Toimintaa pyritään toteuttamaan kestävästi ja kulttuurisensitiivisesti, eli lähtökohtana on paikan ja sen toimijoiden sitouttaminen ja osallistaminen osaksi prosessia (Jokela & Härkönen, 2021, s. 179). LiLan toiminnan keskiössä on maiseman tematiikka ja maisemantutkimuksellinen lähestymistapa, jonka painopiste on luonnontieteellisen sijaan humanistinen. Yhteisenä maiseman käsitteen avaajana ja teoreti-soijana on kesäkouluissa käytetty kulttuuriantropologi Tim Ingoldin artikkelia *The Temporality of the landscape* (Ingold, 1993), joka on ollut keskeisessä roolissa myös tutkimassani kesäkoulussa.

2.2 Katsaus LiLan aikajalalle

Ensimmäinen LiLa järjestettiin Venäjällä Komin kylissä vuonna 2018, jolloin työskentely keskittyi yhteen yhteiseen paikkaan ja maisemaan (Jokela ym., 2018a, s. 4–5). Ensimmäisen kesäkoulun osanottajakunta oli kansainvälinen ja monitieteinen. LiLaan osallistui opiskelijoita Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen koulutusohjelmasta, sekä kansainvälisestä arktiseen taiteeseen ja muotoiluun keskittyvästä maisteriohjelmasta (Arctic Art and Design). Mukana oli taiteen ja luonnontieteiden opiskelijoita Komin tasavallasta Venäjältä (Piritim Sorokin Syktyvkar State University), kulttuuriantropologian opiskelijoita Norjasta (UIT, Arctic University of Norway), sekä sosiaali- ja kulttuuriantropologian opiskelijoita Ruotsista, Uppsalan yliopistosta (Uppsala University) (Jokela ym., 2018a). Ensimmäisen

kesäkoulun painopiste oli Komissa järjestetyssä kenttätöskentelyviikossa, eli toiminta ja taideperustainen työskentely kiinnittyi vahvasti Komin maisemaan (Jokela ym., 2018a, s. 4–5).

Vuodelle 2020 Pohjois-Norjan Helgelandiin, Trænan saaristoon suunnitteilla ollut toinen kesäkoulu koki yllättävän käänteen Covid 19-viruksen, eli koronaviruspandemian vuoksi. Yhteisen kenttätöjakson järjestäminen muuttui mahdottomaksi, ja kesäkoulun toteutusta siirrettiin vuodella eteenpäin. Koronavirustilanteen pitäytyessä yhä haastavana, jouduttiin kesäkoulu järjestämään kokonaisuudessaan etänä, eli verkkopohjaisena toteutuksena. Toinen järjestetty LiLa toteutui vuoden 2021 keväällä kolmen ASAD-verkoston yhteistyökumppanin voimin, ja mukana oli osallistujia Lapin yliopiston lisäksi Norjasta (Nord University of Norway, Nesna Campus) sekä Venäjältä Komin tasavallasta (Piritim Sorokin Syktyvkar State University, Komi Republic) (Härkönen ym., 2021). Tällöin seminaarityöskentely ja sosiaalinen vuorovaikutus koko osallistujaryhmän kanssa tapahtui verkkotapaamisissa, ja paikkaperustainen työskentely toteutui kunkin omasta fyysisestä ympäristöstä. Vuoden 2021 kesäkoulussa läsnä olivat samanaikaisesti useammat erilaiset toimintaympäristöt ja maisemat (Härkönen ym., 2021).

2.3 Vuoden 2022 LiLa ja oma roolini

Tutkimukseni kohteena on vuoden 2022 LiLa, eli järjestyksessään kolmas kesäkoulu. Aikaisempien kesäkoulujen tapaan myös vuoden 2022 LiLan keskiössä oli arktisen alueen korkeakoulujen välisen vuorovaikutuksen ja yhteistyön kehittäminen, sekä ekologisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävien toimintamallien edistäminen. Kuten aiemmissa kesäkouluissa, omaa toimijuutta osana pohjoista ympäristöä ja kulttuuria tarkasteltiin maisemantutkimuksellisesti, ja kesäkoulun aikana syntyneitä ideoita ja teemoja pyrittiin esittämään taideperustaisesti. Vuonna 2022 suhdetta paikkaan ja maisemaan tarkasteltiin myös kanssätietämisen keinoin, eli vuorovaikutusta ja tiedon muodostusta pyrittiin rakentamaan maiseman muita toimijoita kuunnellen ja niiden kanssa tutkien.

Vuoden 2022 kesäkouluun osallistui maisteri- ja jatko-opiskelijoita, sekä tutkijoita yhteensä neljästä ASAD-verkoston yhteistyöyliopistosta. Lapin yliopiston lisäksi mukana oli osallistujia Norjasta (Nord University of Norway), Ruotsista (Umeå University) ja Skotlannista (University of West of Scotland). Toiminta toteutettiin hybridimuodossa sisältäen verkossa tapahtuvaa seminaarityöskentelyä, sekä yhteisen kenttäviikon, joka järjestettiin samanaikaisesti suomalaisten, norjalaisten sekä ruotsalaisten kesken Norjan Trænassa, sekä Skotlannin

osallistujaryhmän voimin Skotlannin läntisellä rannikolla (Argyll and Bute). Kaksi kesäkoulun osallistujaa osallistui lisäksi kenttäviikolle omista toimintaympäristöistään eri puolilta Suomea, vuorovaikuttaen muiden kanssa etäyhteyksien välityksellä. Hybridipedagogiikka ja sen kehittäminen olivat osa kesäkoulun suunnittelua, sillä vuoden 2022 LiLan yhteydessä toimi myös opettajien verkko-opetustaitoja kehittävä Open Digitaito -hanke.

Oma roolini vuoden 2022 LiLassa liittyi kuvataidekasvatuksen opintojen maisterivaiheen yhteisöprojekti-kurssin suorittamiseen. Kurssin sisältöön kuuluu työskentely kuvataidekasvatuksen alan työtehtävissä valitsemassaan projektissa tai hankkeessa, ja syksyllä 2021 esitellyistä Lapin yliopiston yhteistyöhankkeista LiLa oli yksi vaihtoehdoista. Maiseman tematiikka, yhteisöllinen taidekasvatus, arktinen kansainvälisyys ja nykytaiteen toimintatavat vaikuttivat yhdistelmältä, jonka parissa voisin kehittää omaa osaamistani, mutta samalla antaa oman näkökulmani kuvataidekasvattaja-taiteilija-puutarhurina osaksi projektia. Ympäristöaiheiden käsittely tutkivalla otteella nykytaiteen keinoin on läsnä myös omassa taiteellisessa työskentelyssäni, joten LiLan teemat tuntuivat innostavilta. Olin seurannut mielenkiinnolla aiempien vuosien kesäkouluja niiden tuottamien taidenäyttelyjen ja julkaisujen kautta, joten toimintaan mukaan pääsy tuntui merkitykselliseltä.

Toimin yhteisöprojektissa työparina opiskelijakollegani ja ystäväni Liisa Aholan kanssa. Työtehtävämme keskittyi LiLan yhteisölliseen taidekasvatustyöhön, eli toimimme LiLassa mukana olevaa yhteisöä innostaen. Osallistuimme LiLan tehtäväkokonaisuuksien suunnitteluun ja toteutukseen, mutta olimme mukana koko kesäkoulun ajan myös maisteriopiskelijan roolissa. Kesäkoulun sykli olikin osaltamme monivaiheinen: aloitimme suunnittelun syksyllä 2021, jatkoimme etäseminaarien merkeissä alkuvuodesta 2022, matkustimme keväällä kenttäviikolle Norjan Trænaan, työskentelimme kesän ajan taideperustaisten projektien kanssa, ja rakensimme yhteistä näyttelyä syksyllä ja talvella 2022. Lopulta oma roolini kesäkoulussa olikin moninainen, yhteisölliselle taidekasvatushankkeelle ja taideperustaiselle toimintatutkimukselle tyypillisesti: olin LiLassa samanaikaisesti oppijan, opettajan, taiteilijan ja tutkijan rooleissa.

3. Kohti kanssatietämistä

3.1 Tutkimukseni teorian rakentuminen

Tutkielmani teoriaosiossa avaan kontekstini LiLa-kesäkoulun ja pääkäsitteeni kanssatietämisen taustalla vaikuttavia teorioita. Ensimmäisessä luvussa taustoitan posthumanistista ajattelua ja posthumanistista tutkimisen tapaa syventyen kanssatietämisen, yhteismuotoutumisen ja uusmaterialismin käsitteisiin. LiLa-kesäkoulu on hahmotettavissa yhteisöllisen taide- ja ympäristökasvatuksen menetelmiä hyödyntävänä projektina, joten teoriaosioni toisessa luvussa syvennyn yhteisöllisen taidekasvatuksen, paikkaperustaisuuden ja ilmiöpohjaisuuden teorioihin. Näiden kahden luvun kautta hahmottelen niitä taustoja, jotka ovat vaikuttaneet vuoden 2022 LiLan rakentumiseen. Teoriaosioni kolmannessa luvussa yhdistän nämä kaksi tulokulmaa esitellen yhteisöllistä taide- ja ympäristökasvatusajattelua posthumanistisen ajattelun kontekstissa. Kolmannessa luvussa huomioin myös toiminnan pohjoisen toimintaympäristön ja pohjoisesta tietämisestä kumpuavat taideperustaiset käytännöt, sekä LiLan maisemakäsityksen.

3.2 Posthumanistinen ajattelu

3.2.1 Posthumanistinen ajattelun taustoja ja piirteitä

Lummaa ja Rojola (2014) tiivistävät posthumanistisen ajattelun moninaiseksi filosofistutkimukselliseksi tavaksi ajatella ja jäsentää maailmaa, mutta myös uudelleenymmärtää totuttua ihmiskeskeistä ajattelua (Lummaa & Rojola, 2014, s. 8). Kirjoittajien mukaan posthumanistisen ajattelun keskiössä on ihmisen erityisaseman ja ylivertaisuuden kyseenalaistaminen suhteessa muihin, eli ei-inhimillisiin toimijoihin, etsien vaihtoehtoisia tapoja ymmärtää erilaisia olioita ja niiden välisiä suhteita (Lummaa & Rojola, 2014, s. 14). Kirjoittajat taustoittavat, että vaikka posthumanistinen keskustelu onkin käynyt vilkkaana vasta 2000-luvun puolella, ovat ajattelun juuret pitkät ja moninaiset; taustalla vaikuttaa muun muassa 1800-luvun luonnontieteellinen ajattelu, 1940-luvun kybernetiikka ja 1970-luvun ympäristöherätys. Lummaa ja Rojola kokoavat posthumanistisen ajattelun erilaisia aikatasoja kiinnittäen sen samanaikaisesti historiaan, nykypäivään, sekä erilaisten tulevaisuuskuvien rakenteluun (Lummaa & Rojola, 2014, s. 7–11).

Wolfe (2009) tiivistää, että posthumanistisen ajattelun mukaan ihminen ei asetu esimerkiksi älyllisesti, psyykkisesti, fyysisesti tai sosiaalisesti muiden toimijoiden yläpuolelle. Wolfen

(2009) mukaan posthumanistisen perusajatuksen ajatellaan juontuvan 1940–1950-luvuilla järjestettyihin kybernetiikan konferensseihin, joissa joukko luonnontieteiden, tekniikan ja filosofian tutkijoita esitti, ettei ihminen asetu korkeampaan asemaan suhteessa muihin lajeihin, kun muodostetaan ymmärrystä tietoisuudesta, merkityksestä ja informaation kulusta (Wolfe, 2009, s. 12). Tämä tausta huomioiden voidaan posthumanistisen ajattelun ydin kiteyttää siihen, miten hahmotamme luonnon ja kulttuurin välisiä eroja, sidoksia tai valta-asetelmiä.

Lummaan ja Rojolan (2014) mukaan yhtenä posthumanistisen ajattelun avaintekstinä on pidetty Donna Harawayn *Socialist Review* -lehdessä julkaistua Kyborgimanifestia (Lummaa & Rojola, 2014, s. 16). Manifestissaan Haraway (1985) kuvaa luonnon ja kulttuurin yhteenkietoutumia, mutta myös inhimillisen ja teknologisen yhteenliittymiä, joista hän käyttää kuuluisaa kyborgi -narratiivia (Haraway, 1985). Harawayn tuotannon ydinajatuksena on puhua lajien välisen tasa-arvon ja jäykkien rajojen hylkäämisen puolesta. Toisistaan eroteltujen lajien sijaan Haraway (2008) havainnollistaa ajatustaan kumppanuuslajien kautta todeten, kuinka ihmiskehommekin on lopulta erilaisten mikroskooppisten eliöiden, kuten bakteerien ja sienten yhteisö, ja vasta näiden ei-inhimillisten toisten kautta se muotoutuu olevaksi ja tietoiseksi kokonaisuudeksi (Haraway, 2008, s. 4). Harawayn käsite *becoming with* kuvaakin tätä yhdessätulemisen, olemisen ja muotoutumisen prosessia, jota myös ihminen kehonsa kautta elää monieliöiseksi todeksi (Haraway, 2008, s. 4).

Harawayn ajattelussa on hahmotettavissa vahva ekokriittinen näkökulma, eli ihmisen ja luonnon välisen eronteon kyseenalaistaminen. Lummaan ja Rojolan (2014) mukaan posthumanistinen ajattelu pitää kuitenkin sisällään myös keskenään ristiriitaisia näkemyksiä, ja ajattelun painotukset ja tulokulmat vaihtelevat paljon kirjoittajakohtaisesti (Lummaa & Rojola, 2014, s. 14). Raipola (2014) tiivistää posthumanistisen ajattelun kaksi suuntaa lähes toistensa vastakohdiksi. Raipolan mukaan saman ismin alle asettuvat esimerkiksi teknologiseen kehitykseen optimistisesti suhtautuva transhumanistinen ajattelu, mutta myös voimakas humanismin ja antroposentrismen, eli ihmiskeskeisyyden kritiikki. Ensin mainitusta Raipola käyttää Miahin (2009) luonnehdinnan mukaan termiä filosofinen posthumanismi, ja jälkimmäisestä kulttuurinen posthumanismi (Raipola, 2014, s. 36; Miah, 2009, s. 6–18).

Filosofisen posthumanismin osaksi lukeutuu Miahin (2009) mukaan myös kehitys- ja teknologiaoptimistinen transhumanistinen liike, jonka mukaan ihminen voi tulevaisuudessa saavuttaa teknologisen kehityksen aikaansaamaa laajamittaista onnellisuutta, älykkyyttä ja jopa

päättymättömän eliniän (Miah, 2009, s. 20). Myös Wolfe (2009) kuvaa transhumanismia humanismin teknologisenä tehostamisena, jonka päämääränä on saavuttaa niin älyllisesti kuin fyysisestikin paranneltu versio ihmisestä. Wolfe tiivistää transhumanistisen ajattelun yhdistyvän usein renessanssin ja valistuksen ajan filosofien näkemykseen siitä, kuinka ihminen pystyy saavuttamaan korkeamman älyllisen kehitystason korostamalla järkeä, tiedettä ja pätevää päättelyä (Wolfe, 2009, s. 13).

Kulttuurisen posthumanismin, eli ajattelun kriittisen laidan kiinnostuksen kohteena on Rai-
polan (2014) mukaan kehitysoptimismien sijaan erilaiset inhimillisen, ei-inhimillisen ja tek-
nologian yhteensulautumat ja erilaisten toimijoiden väliset suhteet. Ajattelu kyseenalaistaa
sen, että ihminen rationaalisena toimijana olisi kaiken toiminnan tai ajattelun alkuperä, ja
korostaa kaiken ihmistoiminnan syntymistä vuorovaikutuksessa ei-inhimillisten toimijoiden
kanssa (Raipola, 2014, s. 36). Lummaa ja Rojola (2014) täsmentävät, että termien ihminen
ja ei-inhimillinen, tai inhimillinen ja ei-inhimillinen eläin, rinnastaminen liittyy posthuma-
nistisessa keskustelussa ajatukseen siitä, että kummankin toimijan taustalla vaikuttaa eläin-
kategoria, vaikka vain osalle mielletään lisäksi inhimillisiä piirteitä. Samaan keskusteluun
kuuluvat myös lajismi ja eläintutkimukseen liittyvät eettiset kysymykset (Lummaa & Ro-
jola, 2014, s. 20). Kirjoittajat jatkavat, että sananmukaisesti posthumanismi (posthumanism)
tarkoittaa humanismin jälkeen tai ihmisen jälkeen, eli termillä viitataan aikaan, jossa ihmi-
nen on siirtynyt tai siirretty pois maailmankuvallisen hahmottamisen keskiöstä. Postinhimil-
lisen (posthuman) käsite taas liittyy vahvemmin posthumanistisen ajattelun suuntaukseen,
jossa koneet ja teknologiset innovaatiot ovat muokanneet ihmistä (Lummaa & Rojola, 2014,
s. 13–34).

Keskityn omassa tutkimuksessani Miahin (2009) luokittelun perusteella posthumanistisen
ajattelun kulttuuriteoreettiseen lähestymistapaan, sillä transhumanistisen tai teknologiakes-
keisen tulevaisuusajattelun sijaan toiminnan keskiössä on ollut erilaisten toimijoiden välis-
ten suhteiden ja yhteistyön mahdollisuuksien tarkastelu. Vuoden 2022 LiLa-kesäkoulun yh-
teydessä posthumanistista ajattelua tuotiin tietoisesti mukaan taideperustaiseen toimintaan
erilaisten tehtäväkokonaisuuksien kautta. Tehtävien tarkoituksena oli maisemantutkimuk-
sellisesti tarkastella ja uudelleensuunnata kunkin osallistujan ympäristösuhdetta, ja tutkivia
ja taiteellisia prosesseja suunnattiin kesäkoulun aikana dialogiseen maiseman kanssa toimi-
miseen. Keskiössä on ollut maiseman toimijoiden osallistaminen taiteelliseen prosessiin ja
tiedon tuottamiseen, sekä maiseman hahmottaminen erilaisten inhimillisten ja ei-

inhimillisten toimijoiden muodostamana vuorovaikutteisena kokonaisuutena. Käytimme kesäkoulun aikana tällaisesta toiminnasta termiä kanssatietäminen (co-knowing).

3.2.2 Kanssatietäminen, yhteismuotoutuminen ja uusmaterialismi

Posthumanistinen ajattelu on haastanut ja muuttanut käsitystä siitä, mikä tai kuka voi muodostaa tietoa. Ulmer (2017) on kartoittanut posthumanistista ajattelua erityisesti tutkimusmenetelmällisestä näkökulmasta. Hänen mukaansa antroposeenin aikakausi, eli ymmärrys ihmisen toiminnasta yhtenä geologisena ympäristöön vaikuttavana voimana ohjaa eri alojen tutkijoita tavoittelemaan ei-inhimillisen tuottamaa tietoa, tai ymmärtämään erilaisia tapoja tietää. Ulmerin (2017) mukaan tavoitteen taustalla vaikuttaa toive siitä, että ymmärrys ei-inhimillisen tavasta tietää tuottaa lopulta myös muutosta: lisääntyvää tietoisuutta ympäristövaikutuksista ja keskinäisistä riippuvuussuhteista ympäristön kanssa, kestäviä valintoja ja kykyä vaihtoehtoisten järjestelmien kuvitteluun (Ulmer, 2017, s. 4). Vastaavat syyt ovat taustalla myös Rantalan ja kollegoiden (2019) matkailututkimuksen kontekstissa tehdyssä posthumanistisessa tutkimuksessa, jossa etsitään uusia tapoja ymmärtää matkailun vaikutuksia ympäristön erilaisiin, ei-inhimillisiin toimijoihin (Rantala ym., 2019, s. 5).

Rantala ja kollegat (2019) käyttävät kanssatietämisen (knowing-with) käsitettä pohtiessaan matkailututkimuksen suuntia antroposeenin aikakaudella. Matkailun negatiiviset ympäristövaikutukset huomioiden tutkijat ehdottavat uudenlaiset tiedon rakentamista kanssatietäen esineiden, asioiden, ihmisten, maiseman, eläinten ja elementtien, mutta myös erilaisten teorioiden kanssa. Päämääränä kirjoittajilla on hitaampi ja tiedostavampi eri toimijoiden äärelle asettuminen, mutta myös Ulmerin tapaan hienovaraisempien yhteenkietoutuneisuuksien tunnistaminen (Rantala ym., 2019, s. 4). Ei-inhimillisen tuottaman tiedon tavoittelu haastaa kirjoittajien mukaan perinteistä käsitystä tiedosta tai tutkimusprosessista, jossa tutkijan kentällä keräämä aineisto prosessoidaan tiedon muotoon vasta tutkijan pöydän ääressä (Rantala ym., 2019, s. 5). Ulmer (2017) muotoilee, että posthumanistinen tutkimuksen yhteydessä on huomioitava sen tuottaman tiedon erityislaatuisuus, joka on tilannesidonnaista, materiaalista, vuorovaikutteista sekä prosessinomaista (Ulmer, 2017, s. 5). Esimerkki tällaisesta tiedon muodostuksen tavasta on Ulmerin mukaan tiedon muodostaminen yhdessä toisen toimijan kanssa, eli kanssatietäminen (knowing with) (Ulmer, 2017).

Hahmotan kanssatietämisen tutkimukseni kontekstissa posthumanistisen ajattelun alle kuuluvana käsitteenä, jolla pyritään kuvaamaan erilaisia vuorovaikutteisia tiedonmuodostuksen prosesseja, johon osallistuu joukko erilaisia, myös ei-inhimillisiä, ja toisinaan vaikeastikin

hahmotettavia toimijoita. Ulmer (2017) kuvaa tätä hahmottamiseen liittyvää haastetta ontologisena kysymyksenä ilmaistessaan, että kanssatietämisen kontekstissa on huomioitava posthumanistiselle tutkimukselle tyypillinen tiedon ja todellisuuden prosessiontologinen luonne, jossa maailma hahmottuu jatkuvassa muutoksessa olevana vuorovaikutteisena kokonaisuutena. Ulmerin mukaan kanssatietäminen ei siis varsinaisesti tähtää lopullisen tai selkeästi hahmotettavan tiedon tuottamiseen, vaan inhimillisten ja/tai ei-inhimillisten toimijoiden keskinäisen vuorovaikutteisuuden ja näissä toimijoissa tapahtuvan muutoksen hahmotteluun (Ulmer, 2017, s. 6).

Hahmotan Ulmerin täsmennyksen valossa kanssatietämisen olevan eräänlainen tapa olla muutosprosessissa tai yhteisellä oppimismatkalla toisten toimijoiden kanssa. Osana LiLa-kesäkoulua kanssatietämisen tarkoituksena oli suunnata maisemantutkimusta niin, että tuotettu uusi taideperustainen tieto tapahtuu vuorovaikutteisessa prosessissa maiseman ja sen toimijoiden kanssa. Tästä näkökulmasta kanssatietämisellä voi myös nähdä yhteyksiä toimijaverkkoteorioihin (Actor-Network-Theory, ANT). Yhtenä toimijaverkkoteorian kehittäjistä tunnettu Latour (2005) tiivistää, kuinka toimijaverkkoteorioiden keskeisenä ajatuksena on ei-inhimillisen osallisuus erilaisissa prosesseissa, kuten tieteellisessä tutkimuksessa. Todellisuus siis hahmotetaan toimijaverkkoina, joiden osalliset vaikuttavat toisiinsa ja muuttavat todellisuutta (Latour, 2005, s. 45–50). Kanssatietämisen käsite on rinnakkainen myös useille muille posthumanistisille tutkimisen ja tietämisen tavoille, kuten Ulmerin (2017) käyttämälle käsitteelle kanssa-ajattelu (thinking with), Harawayn (2008) yhdessätulemiselle (becoming with) tai Deleuze & Guattarin (1987) yhteentulemiselle (becoming). Kanssatietäminen hahmottuu näiden erilaisten käsitteiden kautta hieman eri painotuksella, mutta kussakin säilyy yhteisenä ytimenä verkostomaisen yhteisön tapa tuottaa tietoa osana aktiivista vuorovaikutteista prosessia.

Sille, minkä kanssa tietäminen tapahtuu, on lähes mahdotonta määrittää rajoja. Barad (2007) käyttää käsitettä toimijuuden realismi tai toimijuusrealismi (agential realism) hahmotellakseen tilannetta, jossa ihminen ei ole tiedon muodostuksen keskiössä, vaan osa vuorovaikutteista tiedonmuodostusprosessia erilaisten toimijoiden kanssa (Barad, 2007). Baradin ajattelussa vuorovaikutteiset suhteet ilmenevät materian tasolla, eli erilaisten materioiden välisinä reaktioprosesseina. Näissä suhteissa kaikella materiaalilla on aktiivinen toimijuus, ja kaikki materia on myös jatkuvassa muutoksessa. Tätä vuorovaikutteista muutosprosessia Barad (2007) kutsuu intra-aktioksi (intra-action) tehden eron vuorovaikutteisuuden käsitteeseen (interaction). Barad kuvaa prosessia täsmentämällä, että kyse ei olekaan kahden

tarkkarajaisen toimijan välisestä dialogista, vaan ennemminkin kaiken jatkuvasta yhteismuotoutumisesta. Yhteismuotoutuminen hahmottuu siis materiaalis-diskursiivisena ja monimuotoisena toimintana jaetussa tilassa ja ajassa (Barad, 2007, s. 135–141).

Posthumanistisessa ajattelussa materiaalisten ulottuvuuksien kautta tapahtuvaa vuorovaikutusta kutsutaan myös uusmaterialismiksi. Vaikka ajatus materian toimijuudesta ei sinänsä ole uusi, on uusmaterialismin käsite ollut kiihtyvässä käytössä 1990-luvun loppupuolelta kiinnittyen posthumanistiseen keskusteluun (van der Tuin & Dolphijn, 2010, s. 153). Lummaan ja Rojolan (2014) mukaan uusmaterialismi nähdään usein posthumanistiselle ajattelulle rinnakkaisena tapana hahmottaa maailmaa, mutta se on näkemyksiltään posthumanismia yhtenäisempi (Lummaa & Rojola, 2014, s. 23). Uusmaterialismin voidaan siis ajatella olevan yläkäsite erilaisille kanssatietämisen tavoille, sillä se pyrkii hahmottelemaan kaiken materiaalsen maailman, sekä elollisen että elottoman, välillä tapahtuvia vuorovaikutussuhteita aina atomitasolla asti (van der Tuin & Dolphijn, 2010).

Uusmaterialismia taiteellisessa työskentelyssä tutkinut Rosiek (2017) korostaa uusmaterialistisen ajattelun sitoutuvan erityisesti siihen ajatukseen, etteivät ympäristössä olevat elementit ole riippuvaisia ihmisen niihin kohdistamasta vuorovaikutuksesta, vaan ne ovat aktiivisia toimijoita itsenään (Rosiek, 2017). Kirjoittajan mukaan kaikki materiaallinen tulisi tunnistaa vuorovaikutteisena ja reagoivana, joskus jopa ihmisen aloitetta vastustavana toimijana (Rosiek, 2017). Uusmaterialismia taideperustaisen tutkimuksen yhteydessä tarkastellut Rosiek myös toteaa, kuinka taideteoksen materiaalien on usein koettu kuljettavan tekemistä taiteellisen prosessin yhteydessä, kun vuorovaikutus taiteen materiaalien kanssa on tapahtunut kehollisesti, esimerkiksi tuntoaistin kautta (Rosiek, 2017).

Ulmer (2017) huomioi tutkimuksen kentän muutoksen esittäessään, kuinka tiedon ja tutkimuksen posthumanistinen uudelleenajattelu on synnyttänyt liudan uusia käsitteitä, etuliitteitä ja kokeellisia tutkimusmetodeja. Uusilla käsitteillä pyritään kuvaamaan niitä moninaisia mahdollisuuksia, joiden kanssa, joiden välillä, tai joita ilman tutkiminen tapahtuu (Ulmer, 2017, s. 5–11). Tämä ilmenee esimerkiksi taiteen kentän nykytutkimuksessa myös käytännön tasolla, kun uusia toiminnan ja ajattelun tapoja, eli yhteistyötä ympäristön eri toimijoiden kanssa, kanssatoimimista, yhteismuotoutumista ja kanssatietämistä on viime vuosina käsitelty erilaisilla tulokulmilla. Esimerkiksi Kokkonen (2014) on tutkimuksessaan keskittynyt teatteritaiteelliseen prosessiin ei-inhimillisten toimijoiden kanssa. Kokkonen on työskennellyt tavoilla, jossa osa teatteriesityksen elementeistä on hänen päätösvaltansa

ulkopuolella esityksen tapahtuessa ulkoilmassa sään ja muiden ympäristön muuttujien vaikuttaessa siihen (Kokkonen, 2014, s. 181).

Tutkimuksensa yhteydessä Kokkonen (2014) nostaa esiin käsitteen *becoming*, jolla hän viittaa yhteentulemiseen toisen toimijan kanssa. Becoming-käsitteellä ja sen erilaisilla variaatioilla on kuvattu inhimillisen ja ei-inhimillisen toimijan lähentymistä. Esimerkiksi tuleminen eläimeksi (*becoming-animal*) on Deleuzen ja Guattarin käsite, jolla he kuvaavat ihmisen ja eläimen välisiä muotoja, joita ihminen voi saavuttaa samaistuessaan eläimen käyttäytymiseen kehollisesti (Deleuze & Guattari, 1987, s. 274–275). Kurikan (2014) mukaan yhteentulemisessa ei ole kuitenkaan kyse toisen toimijan imitoimisesta tai pelkästään sen toimintojen ulkoisesta omaksumisesta, vaan yhteisestä muutoksesta (Kurikka, 2014, s. 229). Kokkosen tavoin myös Hiltunen (2023) on tutkimuksessaan pohtinut yhteenkietoutuneisuuden muotoja osana esittävän taiteen produktioita (Hiltunen, 2023, s. 32–39). Hiltunen käyttää Baradin (2007) yhteismuotoutumisen käsitettä kuvatessaan performatiivista tapahtumataidetta osana tapahtumatuotantoa. Hiltusen tutkimuksessa käsite kiinnittyy erityisesti performanssitaitteeseen kuvaten performanssin rakentumista taiteilijan, erilaisten sidosryhmien, paikan ja yleisön yhteismuotoutumisena, johon ottavat osaa ihmisten lisäksi myös muut toimijat, kuten elolliset ja elottomat oliot, sekä ympäristön olosuhteet, kuten pimeys ja muuttuvat säätilat (Hiltunen, 2023, s. 32–39).

Ylirisku (2021b) on tutkinut performatiivisessa, taiteellis-tutkimuksellisessa työskentelyssään metsätiheikön kanssa muodostettua tietoa. Ylirisku käyttää tästä toiminnasta kanssalaistumisen käsitettä Harawayn *becoming-with*-käsitteen pohjalta. Yliriskun tutkimuksessa kanssalaistuminen tapahtuu kehon ja aistien työskennellessä kasvien ja kasvikehojen kanssa, esimerkiksi metsätiheikössä kahlaten. Metsämateriaalin kanssa tapahtuva oppiminen ja tietäminen karkailee kuitenkin Yliriskun mukaan ”selkeän ja määriteltävän tietämisen tuolle puolen” tarjoten samalla mahdollisen suunnan ympäristötaidekasvatuksen menetelmäksi (Ylirisku, 2021b, s. 163–171). Kokkosen, Hiltusen ja Yliriskun kuvaamat prosessit lähestyvät kiinnostavalla tavalla kanssatietämisen käsitettä ja uusmaterialistista tutkimussuuntaa. Yhteentuleminen, yhteismuotoutuminen ja kanssalaistuminen ovat käsitteinä sellaisia, jotka jättävät prosessin lopputuloksen avoimeksi samalla nostaen toimijoissa tapahtuneen muutoksen tarkastelun keskiöön.

3.3 Yhteisöllinen taidekasvatus

3.3.1 Yhteisöllisen taidekasvatuksen tausta ja käytännöt

Tutkimukseni kohteena oleva LiLa-kesäkoulu pohjautuu monitieteisenä projektina sekä maisemantutkimuksen, että taideperustaisuuden menetelmiin toteuttaen yhteisöllisen taidekasvatuksen käytäntöjä. Yhteisöllisen taidekasvatuksen teoria taas kiinnittyy taidekasvatuksen, sosiaalipedagogiikan sekä humanistisen maantieteen teorioihin. Hiltusen (2009) mukaan yhteisöllinen taidekasvatus on erityisesti kuvataidekasvatuksen kentällä käytetty menetelmä, jonka keskiössä on taidekasvatuksen tapahtuminen osana tietyn yhteisön sosiokulttuurista ympäristöä (Hiltunen, 2009, s. 46). Hiltunen ja Jokela (2001) ovat tutkineet ja kehittäneet yhteisöllisen taidekasvatuksen käytäntöjä Lapin yliopistossa 1990-luvulta lähtien kiinnittäen tutkimuksen kiinteästi osaksi käytännön taidekasvatustoimintaa. Heidän mukaansa yhteisöllisen taidekasvatuksen teoria korostaakin taideperustaisen toiminnan kytkeytymistä ihmisen tai kokonaisen yhteisön arjen elämismaailmaan. Hiltusen ja Jokelan (2001) mukaan käytäntö on lähtöisin postmodernista taidekasvatusajattelusta, jossa taiteen merkitys yksilön voimavarana ja sosiaalisen hyvinvoinnin vahvistajana tunnistetaan (Hiltunen & Jokela, 2001, s. 9–13).

Yhteisöllisen taidekasvatuksen teorian taustalla vaikuttaa esimerkiksi Deweyn (1980) kasvatusajattelu, joka edustaa progressiivista pedagogiikkaa painottaen koulutukseen sisällytettyä luovuutta ja toiminnallisuutta. Tekemällä oppimisen ja kokonaisvaltaisen pedagogiikan ohella Deweyn ajattelussa korostuu näkemys ihmisen ja ympäristön välisestä suhteesta ja taiteen kokemuksellisuudesta (Dewey, 1980). Deweyn taidekasvatusfilosofiaa tutkineet Westerlund ja Väkevä (2010) tiivistävät, että Deweyn ajattelussa taide saa ihmisen elämässä useita rooleja toimien sekä merkityksellisen esteettisen kokemuksen tuottajana, mutta myös välineenä yksilön ja yhteiskunnan välisen suhteen hahmottelussa. Westerlundin ja Väkevän (2010) mukaan Deweyn taidekasvatusfilosofiassa merkityksellistä onkin ajatus taiteesta sosiaalisena ja kulttuurisena vaikuttimena, jonka mukaan taide saa merkityksensä ensisijaisesti yhteiskunnallisessa kontekstissa tuottaen todellisuutta ja uudistaen traditiota (Westerlund & Väkevä, 2010, s. 35–38).

Deweyn ajattelulle uskollisesti yhteisölliselle taidekasvatukselle tyypillistä on taideperustaisen toiminnan järjestäminen perinteisten instituutioiden, kuten koulujen tai muiden laitosten ulkopuolella. Hiltusen (2009) mukaan toiminta sijoittuu usein formaalin ja ei-formaalin

taidekasvatuksen välimaastoon, sillä kaavamaisen opetuksen sijaan toiminnassa pyritään säilyttämään avoimuus ja joustavuus mukautua kulloisenkin tilan, tilanteen ja yhteisön tarpeisiin (Hiltunen, 2009, s. 46). Hiltunen ja Jokela (2001) korostavat, että keskiöön asetetaan yksilön sijaan koko yhteisö ja yhteisön sisältä nousevat teemat (Hiltunen & Jokela, 2001, s. 9–13). Toimintaan liittyy kuitenkin myös tavoitteita. Hiltunen (2009) nostaa esiin, kuinka yleisenä pyrkimyksenä on yhteisön vahvistaminen ja voimaannuttaminen taideperustaisen toiminnan kautta, eli sellaisten yhdistävien tekijöiden tarkastelu, jotka mahdollistavat yhteisön kehittämisen. Hiltunen (2009) jatkaa todeten, että vaikka yhteisön tehtävä paikallisuuden ylläpitäjänä tunnistetaan, pyritään yhteisöllisen taidekasvatuksen yhteydessä tarkastelemaan myös yhteisön tulevaisuuteen ja muutokseen liittyviä mahdollisuuksia (Hiltunen, 2009, s. 47–48). Yhteisöllinen taidekasvatus tapahtuu siis aina tietyn yhteisön kontekstissa ja sen sosiokulttuurisessa ympäristössä, eli kyse on myös suhteellisesta ja muuttuvasta ilmiöstä. Vaikka yhteisöllisen taidekasvatuksen käytännöt rakentuvatkin tapauskohtaisesti, säilyy yhteisö ja yhteisöllisyys toiminnan ytimenä (Hiltunen, 2009, s. 45–46).

Yhteisöllinen taidekasvatusajattelu tunnistaa taiteen suhteen aikaan, paikkaan ja yhteisöön pyrkien toimimaan kestävästi ja kulttuurisensitiivisesti (Jokela, 2016, s. 70–74). Tyypillisiä taiteen muotoja taideperustaisessa toiminnassa ovat yhteisöllisen taidekasvatuksen alkua ajoilta lähtien olleet yhteisö- ja ympäristötaide (Hiltunen & Jokela, 2001), mutta sittemmin voimakkaammin myös muut nykyaikaisen taiteen toimintatavat, kuten performatiivisuus ja taiteiden välisyys (Hiltunen, 2009). Hiltunen korostaa, että keskeistä on kuitenkin valitun taiteen tekemisen tekniikan sijaan teosten teemojen nouseminen osallistujien kokemusmaailmasta (Hiltunen, 2009, s. 61–63). Hiltunen perustelee, kuinka taiteellisen toiminnan ja teoksen tekemisen onkin nähty olevan osa oppimisprosessia, missä aiemmat tiedot ja havainnot muuttuvat sisäisen reflektion ja käsillä tekemisen kautta aiheita ilmentäviksi teoksiksi. Teosten tarkoitus on toimia kohtaamisen välineenä ja merkitysten välittäjänä, kun teoksiin liittyvät kertomukset tulevat jaetuksi yhteisön sisällä (Hiltunen, 2009, s. 61–63). Huhmarniemi ja kollegat (2021) huomauttavat, kuinka projektimuotoinen työskentely ja toiminnan tilannesidonnaisuus mahdollistavat laajasti erilaisten teemojen käsittelyn. Luokkahuonetyöskentelyyn verrattuna myös roolit ja valtasuhteet pyritään uudelleenajatelemaan; opettajajohtoisuuden sijaan lähtökohtana on tasa-arvoisuus ja kunkin osallistujan oman toimijuuden vahvistaminen (Huhmarniemi ym., 2021, s. 6).

Hiltunen mukaan (2009) kuvataidekasvattajan rooli taideperustaisessa toiminnassa voi olla moninainen, mutta usein se keskittyy toiminnalle otollisen tilan luomiseen sekä yhteisön

innostamiseen. Yhteisöllisen taidekasvatuksen parissa on puhuttu sosiokulttuurisesta innostamisesta, jonka juuret ovat sosiaalipedagogiikassa (Hiltunen, 2009, s. 57). Kurjen (2000) mukaan sosiokulttuurinen innostaminen keskittyy ihmisiä herättelevään, elävöittävään ja herkistävään toimintaan ja näiden kautta ihmisten välisen vuorovaikutuksen lisäämiseen, sekä sosiaalisen transformaation, eli yhteisön sisällä tapahtuvan muutoksen mahdollistavan tilan luomiseen. Kurjen (2000) mukaan innostamisen tavoitteena on myös herätellä osallistujia hahmottamaan oma osallisuutensa alueensa tai yhteisönsä kulttuurisessa ja historiallisessa jatkumossa. Näkemys kiinnittyy vahvasti ihmisten arkiseen toimintaan ja lähiyhteisöön, sekä toimijuuden aktivointiin (Kurki, 2000, s. 19–20).

Sosiokulttuurisen innostamisen taustalla vaikuttaa esimerkiksi Freiren (2005) kulttuurisen toiminnan teoria, jonka keskiössä on muutokseen tähtäävä dialogi, joka perustuu toimijoiden tasavertaisuudelle. Freiren (2005) mukaan kyse ei siis ole muutoksen aikaan saamisesta ylhäältä määrätysti tai toimintaan alistetusti, vaan kyse on aina yhteisen päämäärän tavoittelusta yhteistyössä, jossa erilaiset roolit toimijoiden välillä ovat mahdollisia (Freire, 2005, s. 186–187). Freiren ajattelua tutkinut Tomperi (2005) huomauttaa, että Freiren ajattelun konteksti on sorron ja vallankumouksen sosiokulttuurisessa ilmapiirissä 1960-lukulaisessa latinalaisessa Amerikassa. Tästä huolimatta Freiren monia yhteiskunnallisia ja filosofisia koulukuntia yhdistävä pedagoginen ajattelu vaikuttaa edelleen etenkin modernin kriittisen pedagogiikan taustalla (Tomperi, 2005, s. 9–31).

3.3.2 Yhteisöllisen taidekasvatuksen yhteisö

Yhteisöllinen taidekasvatustoiminta on luonteeltaan suhteellista mukautuen aina kulloiseenkin tilanteeseen, aikaan ja paikkaan, mutta kuten Hiltunen (2009) korostaa, muodostavat yhteisö ja yhteisöllisyys yhteisöllisen taidekasvatustoiminnan ytimen (Hiltunen, 2009, s. 45–46). Hiltunen (2009) on omassa kuvataidekasvatuksen väitöstutkimuksessaan käsitellyt yhteisöä ja yhteisöllisyyttä laajasti korostaen kummankin käsitteen monitulkintaisuutta. Yhteisöllä tarkoitetaan perinteisesti Lehtosen (2005) mukaan joukkoa ihmisiä, joita yhdistävät esimerkiksi alueelliset, sosiaaliset, tai symboliset tekijät (Lehtonen, 2005).

Hiltunen (2009) mukaan yhteisöllisen taidekasvatuksen yhteisö muodostuu usein esimerkiksi saman alueen asukkaista tai ihmisistä, joilla on suhde samaan paikkaan ja ympäristöön (Hiltunen, 2009, s. 47). Yhteisö voi muodostua myös symbolisesti, yhteenkuuluvuudentunteen kautta, vaikka yhteisöllisen taidekasvatuksen yhteisöllisyydessä ensisijaista onkin yhteisön identiteettiä vahvistava, vuorovaikutuksellinen ulottuvuus (Hiltunen, 2009, s. 47).

Hiltunen muotoilee sosiologiseen ajatteluun pohjaten yhteisöllisen taidekasvatuksen toimintaa kuvaavaksi käsitteeksi refleksiivis-esteettisen yhteisön, joka yhteisömääritelmistä poiketen kuvaa enemmän toiminnan rakentumisen tapaa (Hiltunen, 2009, s. 50). Refleksiivis-esteettisen yhteisön käsitteen keskiössä on toiminnan ja toimijoiden monimuotoisuus, vuorovaikutus eri toimijoiden sekä ympäristön välillä, sekä toiminnan rakentuminen osana arkitodellisuutta yhteisiä käytäntöjä muodostaen. Hiltunen korostaa toiminnan dialogisuutta ja pyrkimystä avoimeen vuorovaikutukseen (Hiltunen, 2009, s. 50). Yhteisön ja yhteisöllisyyden käsitteet taidekasvatuksen kontekstissa korostavat siis toiminnan ja oppimisen rakentumista vuorovaikutuksen kautta, yhteisessä tilassa ja tilanteessa.

3.3.3 Tilannesidonnaisuus ja ilmiöpohjaisuus

Yhteisöllisen taidekasvatuksen kontekstissa hyödynnetään tyypillisesti ilmiöpohjaisen oppimisen teoriaa. Granö ja kollegat (2018) summaavat, että ilmiöpohjaisuudessa on yksinkertaistetusti kyse siitä, että oppimisen lähtökohtana ovat aidot tilanteet ja ympäristöt (Granö ym., 2018, s. 5). ja koulumaailman kontekstissa ilmiöpohjainen pedagogiikka suuntaakin oppimisen koululuokan ulkopuolisiin tiloihin oppiaineiden välisiä rajoja häivyttäen. Granön ja kollegoiden (2018) mukaan keskiössä on kuitenkin käsiteltävien aiheiden kumpuaminen osallistujien tai kokonaisten yhteisöjen arjesta ja ympäristöistä, sekä niissä ilmenevistä tilanteista eli situaatioista. Ilmiöpohjainen oppiminen saa kontekstinsa tilanteista ja paikoista, joista ilmiöt nousevat, eli kyse on paikka- ja tilannesidonnaisesta pedagogiikasta (Granö ym., 2018, s. 6).

Tilannesidonnaisen pedagogiikan (situated learning) käsitteen taustalla on Jokelan (2018) mukaan sosiaaliantropologi Jean Lave, jonka mukaan tilannesidonnaisuuden keskiössä on tiedon soveltaminen heti oppimisen yhteydessä, aidossa tilassa ja tilanteessa (Lave, 1997 Jokelan, 2018, s. 61 mukaan). Granö ja kollegat (2018) korostavat, kuinka ilmiöpohjaisuuden taustalla vaikuttavat myös jo aikaisemmin mainitut Dewey sekä Freire, jotka kummatkin korostavat paikkojen ja ympäristöjen erityislaatuisuutta sekä kokemuksellisuutta oppimisen yhteydessä (Granö ym., 2018). Lisäksi ilmiöpohjaisuudessa korostuu Freiren toive ja pyrkimys kohti kunkin osallistujan aktiivista toimijuutta (Freire, 2005, s. 187). Jokela (2018) muistuttaakin, kuinka yhteisöllinen taidekasvatus mahdollistaa osallistavuuden erityisesti nykytaiteen toimintamuotojen kautta. Tämä tarkoittaa erityisesti sellaisia taiteen muotoja, joissa tekniset ja menetelmälliset taidot eivät ole ilmaisen keskiössä, vaan ennemminkin

teosten projektimuotoisuus ja sisällöllinen tai materiaallinen kiinnittyminen niitä ympäröivään maailmaan (Jokela, 2018, s. 61–62).

3.3.4 Paikkaperustaisuus ja paikan käsite

Yhteisölliseen taidekasvatukseen liittyy vahvasti toiminnan suhde paikkaan. Huhmarniemi ja kollegat (2021) pohjustavat, kuinka instituutioiden ulkopuolelle suuntautuva yhteisöllinen taidekasvatustoiminta kiinnittyy yhteisöjen omiin elinympäristöihin ja lähiympäristöihin, ja nämä ympäristöt nähdään yhteisöllisen taidekasvatuksen moniulotteisina paikkoina (Huhmarniemi ym. 2021, s. 5). Paikat ymmärretään erilaisia toimijoita yhdistävinä arjen kerroksellisia tiloina, joissa yhdistyvät tila, aika, ympäristö ja yhteisöt (Jokela, 2021, s. 34–35). Hyvärinen (2014) taustoittaa, että paikan ymmärtäminen moniulotteisena, eli kokemuksellisenä, suhteellisenä ja ihmisen elämismailmaa korostavana tekijänä kumpuaa humanistisen maantieteen näkemyksistä (Hyvärinen, 2014, s. 13–15). Hyvärisen (2014) mukaan pelkän kartalta löytyvän maantieteellisen sijainnin sijaan paikan käsitteellä tarkoitetaan siis monimuotoista ja vuorovaikutuksellista tekijää, jolle annamme merkityksiä, eli paikka ymmärretään tapahtumien sijainnin tai kohteen sijaan vuorovaikutteisena prosessina, joka saa merkityksen kokijansa kautta (Hyvärinen, 2014, s. 13–15).

Jokelan (2021) mukaan paikkaperustaisuuden paradigma on ollut yhteisöllisen taidekasvatustoiminnan keskiössä 1990-luvun jälkipuoliskolta lähtien, jolloin modernistisesta taidekäsityksestä siirryttiin kohti postmodernia (Jokela, 2021, s. 34–35). Tällöin universaalit teemat taiteen lähtökohtana saivat rinnalleen arjen elämismailmasta kumpuavat kokemukset ja ilmaisun (Jokela, 2021, s. 34–35). Muutoksen taustalla vaikuttivat Lippardin (1997) ajatukset paikkojen ja niihin liittyvien kokemusten erityislaatuisuudesta, sekä taideilmaisun mahdollisuuksista ilmentää näitä kokemuksia (Lippard, 1997). Myös yhteisötaiteen uranuurtajan Suzanne Lacyn (1995) näkemykset paikalliseen sosiaaliseen ympäristöön kiinnittyvästä taiteesta, taiteen ja taiteilijan moniroolisuudesta, sekä taideteoksen suhteesta sen esitysympäristöön (Lacy, 1995) vaikuttivat Jokelan (2021) mukaan paikkaperustaisen paradigman voimistumiseen (Jokela, 2021).

3.3.5 Yhteisöllinen taidekasvatus Lapin yliopistossa

Yhteisöllistä taidekasvatustoimintaa on tutkittu ja kehitetty Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa 1990-luvulta lähtien vastaamaan muuttuvia yhteiskunnallisia tarpeita (Jokela ym., 2015, s. 434–436). Kuvataidekasvatuksen professori Timo Jokela on tutkimuksessaan keskittynyt ympäristötaiteen, talvitaiteen, sekä yhteisöllisen taide- ja ympäristökasvatuksen menetelmien kehittämiseen erityisesti toiminnan pohjoisissa ympäristöissä (Jokela 2007, 2016). Mirja Hiltusen tutkimustyö on painottunut erilaisten sidosryhmien kanssa tapahtuvaan yhteisölliseen taidekasvatukseen pohjoisen sosiokulttuurisissa ympäristöissä (Hiltunen, 2009, 2016), keskittyen erityisesti yhteisötaiteeseen. Maria Huhmarniemi on tarkastellut yhteisöllistä taidekasvatusta osana pohjoisia ekokulttuureja, mutta myös aktivistisen taiteen roolia yhteiskunnassa ja pohjoisen ympäristökonflikteissa (Huhmarniemi, 2016). Myös Elina Härkönen on keskittynyt tarkastelemaan nykytaiteen, käsityöperinteen sekä kestävyiden teemoja (Härkönen ym., 2018), sekä erityisesti kulttuurista kestävyttä arktisen kansainvälisen taidekasvatuksen kontekstissa (Härkönen, 2021). Yhteisöllinen taidekasvatustoiminta yhdistää tutkijoita kuvataidekasvatuksen koulutusohjelmasta erilaisissa hankkeissa ja projekteissa, joita yhdistää kytkeytyminen taiteen ja taideperustaisuuden, yhteisöllisyyden, sekä pohjoisen toimintaympäristön konteksteihin.

Jokelan (2016) mukaan yhteisöllisen taidekasvatustoiminnan erityispiirre Lapin yliopistossa on sen kietoutuneisuus pohjoiseen kontekstiin ja ympäristökasvatuksen teemoihin (Jokela, 2016). Huhmarniemi ja kollegat (2021) esittävät, kuinka painotus ilmenee etenkin Ympäristö, taide ja yhteisö, eli yty (Art, Community and Environment tai ACE) - nimeä kantavana opintokokonaisuutena, joka asettuu osaksi kuvataidekasvatuksen opintoja keskittyen yhteisö- ja ympäristötaiteeseen, paikkaperustaiseen pedagogiikkaan sekä projektioppimiseen. Yty-opinnot muotoutuvat erilaisiksi projekteiksi, jotka tuovat yhteen kuvataidekasvatuksen opiskelijoiden lisäksi kansainväliset maisteriopiskelijat (Arctic Art and Design) sekä paikalliset arktisen alueen asukkaat ja muut sidosryhmät (Huhmarniemi ym., 2021, s. 2).

Kolmen vuosikymmenen kuluessa myös toiminnan pedagogiset painotukset ja tavoitteet ovat saaneet uusia muotoja. Yhteisöllisen taidekasvatuksen toimintatapojen muutosta kartoittaneiden Huhmarniemen ja kollegoiden (2021) mukaan alkuaikojen ympäristöesteettisestä ja ihmisen ympäristökokemusta korostavasta toiminnasta on kerros kerrokselta muovauduttu kohti ympäristön monimuotoisia toimijoita huomioivaa ajattelua ja toimintaa. Samalla kestävyyskasvatus on noussut voimakkaammin osaksi käytäntöjä tuoden ekologisen

kestävyyden rinnalle kulttuurisen kestävyiden teemat (Huhmarniemi ym., 2021, s. 4–7). Kirjoittajien mukaan paradigman muutos humanistisesta ihmiskäsityksestä kohti posthumanistista on laajentanut käsitystä ympäristöstä ja yhteisöstä, ja tätä kautta vaikuttanut myös siihen, mitä yhteisöllisten taidekasvatusprojektien keskiöön nostetaan (Huhmarniemi ym., 2021). Yhteisöllinen taide- ja ympäristökasvatustoiminta kiinnittyy Lapin yliopistossa vahvasti myös taideperustaiseen toimintatutkimukseen, joka on toiminut erilaisten taidekasvatusprojektien kehittämisen työkaluna (Huhmarniemi ym., 2021, s. 2).

3.4 Kanssatietäminen taideperustaisesti

3.4.1 Taidekasvatuksen uusi tila ja tilanne

Yhteisöllisen taide- ja ympäristökasvatuksen keskiössä on pitkään ollut toiminnan paikka-perustaisuus ja ympäristön esteettinen kokeminen. Huhmarniemi ja kollegat (2021) kuvaavat, kuinka yhteisö- ja ympäristötaiteen muodot ovat taanneet tiiviin yhteistyön ympäristön ja sen elementtien, kuten luonnonmateriaalien kanssa, vaikka näkökulmat ovatkin kummuneet humanistisesta perinteestä (Huhmarniemi ym. 2021, s. 2–6). Toiminnan tausta on ihmisen keskiöön asettavassa ajattelussa, jossa paikat ja ympäristöt saavat merkityksensä ihmisen niihin liittämien kokemusten kautta (Hyvärinen, 2014; Jokela & Hiltunen, 2014; Jokela, 2021). Taidekasvatuksen kiinnittyessä humanistisiin tieteisiin ja taiteen ilmiöiden tutkimiseen on ymmärrettävää, että kiinnostus ohjautuu ensisijaisesti ihmisen tuottamaan toimintaan, kuten kulttuuriin, kokemuksiin ja merkityksiin. Huhmarniemi ja kollegat (2021) kuitenkin korostavat, kuinka ympäristökriisien aikakausi ja posthumanistinen ajattelu vaatii kyseenalaistamaan ihmiskeskeisen ympäristösuhteen, ja tarkastelemaan myös taidekasvatus-toimintaa uudesta näkökulmasta (Huhmarniemi ym., 2021, s. 4).

Taidekasvatuksen kentällä pyrkimykset toiminnan uudistamiseen tai uudelleenajatteluun ilmenevät taidekasvatuksen alan viimeaikaisissa julkaisuissa. Foster ja kollegat (2022) lähes-tyvät tarvetta globaalikasvatuksellisesta tulokulmasta nostaen nykyisen maailmankuvan ydinhaasteeksi sen dualistisen luonteen; ihminen ja luonto hahmotetaan helposti toisistaan erillisiksi toimijoiksi, joista luonto on alistettu palvelemaan ihmisen hyvinvointipyrkimyksiä (Foster ym., 2022). Kirjoittajien mukaan askel kohti ympäristösuhteen muuttamista luonnon hyvinvointia kunnioittavaan suuntaan on ekososialisaation, eli ekologisen ja sosiaalisen todellisuuden yhteenkietoutuneisuuden tiedostaminen. Foster ja kollegat (2022) painottavat,

että kasvatuksen kentällä tämä tarkoittaa esimerkiksi sellaisten pedagogisten menetelmien hyödyntämistä, jotka tähtäävät kasvavaan ymmärrykseen ympäristöstä ja sen vuorovaikutteisesta luonteesta (Foster ym., 2022). Taidekasvatuksen vahvuutena tällaisessa muutosprosessissa on nähty sen kyky laajentaa ajattelua totuttujen rajojen ulkopuolelle toisenlaisia todellisuuksia kuvittelemalla ja testaamalla (Foster, 2017).

Vaade ihmiskeskeisyyden kitkemisestä tai ympäristön vuorovaikutteisen luonteen ymmärtämisestä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että taidekasvatuksen tai ympäristökasvatuksen pedagogiset käytännöt, kuten paikkaperustaisuus tai ympäristötaiteen menetelmät tulisi korvata uusilla. Kyse on ennemminkin siitä, millaisia teemoja ja tekijöitä nostetaan taideperustaisen toiminnan yhteydessä tarkastelun keskiöön, eli miten kuvataidekasvatustoiminta uusiutuu omista lähtökohdistaan. Voidaan siis ajatella, että menetelmät ympäristön vuorovaikutteisuuden havaitsemiseen ovat olleet olemassa, mutta huomio on kiinnittynyt pääsääntöisesti vain ihmisen toimintaan ja kokemuksiin.

Kyse on myös taidekasvatuksen toimintaympäristöjen erilaisuudesta. Esimerkiksi Huhmarniemen ja kollegoiden (2021) mukaan taidekasvatustoiminnan pohjoisessa ja arktisessa kontekstissa ymmärrys vuorovaikutteisesta ympäristösuhteesta on jo lähtökohtaisesti voimissaan. Pohjoisia alueita asuttavien ihmisten luontosuhde on tyypillisesti vahva, ilmeten luonnonympäristöön kiinnittyvissä perinteissä ja elinkeinoissa, kuten marjanpöiminnassa tai metsästyksessä (Huhmarniemi ym. 2021, s. 2–7). Pohjoisten elinkeinojen kautta muodostunut vahva luontosuhde ei kuitenkaan takaa toiminnan ekologista kestävyyttä, ja tällaisissa konteksteissa taidekasvatustoiminnan keskiöön on luonnonvara- ja hyötynäkökulman sijaan nostettava uudenlainen, kunnioitukseen ja tasa-arvoisuuteen tähtäävä tapa hahmottaa inhimillisen ja ei-inhimillisen välisiä sidoksia (Jokela & Huhmarniemi, 2022, s. 5–6).

3.4.2 Ekokulttuurit, pohjoinen tietäminen ja alkuperäiskansatieto

Pohjoisten elinkeinojen ja perinteiden on nähty rakentuvan vahvassa yhteydessä luonnonympäristöön. Huhmarniemi ja kollegat (2021) käyttävät käsitteitä paikallinen- ja pohjoinen ekokulttuuri (local ecoculture) kuvaamaan sellaisia kulttuurisia perinteitä, kuten marjanpöimintä tai luonnonmateriaaleista valmistetut käsityöt, joka muodostuvat vuorovaikutteisessa suhteessa luonnonympäristön kanssa (Huhmarniemi ym., 2021, s. 5–7). Ekokulttuurin käsite (ecoculture) kuvaa yleisesti ekologisen ja kulttuurisen ulottuvuuden yhteenkietoutuneisuutta. Prettyyn (2011) mukaan ekokulttuurin käsitteessä keskeistä on ymmärrys siitä, kuinka kulttuuriset erityispiirteet, kuten alueelliset elinkeinot ovat syntyneet paikallisen

ekosysteemin sanelemina, mutta toisaalta myös muokkaavat jatkuvasti paikallista ekosysteemiä (Pretty, 2011). Tästä syystä ihmisten muodostamia yhteisöjä ja yhteiskunnallisia rakenteita pyritään tarkastelemaan yhdessä ekosysteemien kanssa, eikä erillään toisistaan. Pretty (2011) jatkaa, kuinka käsite vertautuu myös sosioekologisen systeemin käsitteeseen tuoden siihen kuitenkin laajemman kulttuurisen kulman. Ekokulttuurin käsitteessä kulttuuri hahmottuu sosiaalisten järjestelmien ja instituutioiden ohella myös hienojakoisemmin maailmankatsomusten, arvojen ja identiteettikysymysten kautta (Pretty, 2011, s. 131).

Ekokulttuurin pohjoisessa kontekstissa on syytä tarkastella myös alkuperäiskansatiedon (Indigenous knowledge), sekä pohjoisen tietämisen (Northern knowledge) suhdetta ja vaikutusta ekokulttuurien muodostumiseen. Valkosen ja Valkosen (2018) mukaan käsitteet ovat osittain rinnakkaisia liittyen esimerkiksi perinnetietoon, kansantietoon, paikalliseen - tai alueelliseen tietoon, ja niiden eroavaisuudet liittyvät lähinnä kysymyksiin tiedon alueellisesta tai kulttuurisesta kiinnittymisestä (Valkonen & Valkonen, 2018, s. 12). Huhmarniemi ja Jokela (2020) käyttävät pohjoisen tietämisen käsitettä kuvaamaan sellaista tietämisen tapaa, joka on muodostunut vuorovaikutteisessa suhteessa pohjoisen ympäristön, kuten arktisen luonnon ja maiseman kanssa. Heidän mukaansa pohjoinen tietäminen ilmenee usein hiljaisena tietona, joka on muodostunut vuorovaikutteisessa suhteessa ympäristön eri materiaalien ja esimerkiksi niihin liittyvän käsityöperinteen kautta (Huhmarniemi & Jokela, 2020, s. 3–4).

Dudgeon ja Berkes (2003) määrittelevät alkuperäiskansatiedon tarkoittavan sellaista tietämisen tapaa, joka rajautuu tietyn kulttuurisen ryhmän, kuten alueen alkuperäiskansan keskuuteen ja siirtyy sen sisällä sukupolvelta toiselle. Kirjoittajat täsmentävät, kuinka alkuperäiskansatiedon käsitteellä pyritäänkin korostamaan alueen alkuperäisen väestön tietämisen tapaa suhteessa alueelle levittäytyneeseen, globalisoituneeseen kulttuuriin (Dudgeon & Berkes, 2003, s. 75). Huhmarniemen ja Jokelan (2020) mukaan alkuperäiskansatiedon rinnalla pohjoisen tietämisen käsite kuvaa siis laajemmin myös sellaisia pohjoiseen ympäristöön kiinnittyneitä tiedon ja tietämisen muotoja, jotka ilmenevät alkuperäiskansoihin kuulumattoman pohjoisen väestön keskuudessa (Huhmarniemi & Jokela, 2020). Kirjoittajien mukaan pohjoisen tietämisen yhteydessä korostuu tiedon paikkaperustaisuus sekä kiinnittyminen paikallisiin ilmiöihin, kun tieto muodostuu esimerkiksi yhteydessä tietyn alueen sääolosuhteisiin, maantieteellisiin ominaisuuksiin tai ympäristön materiaaliseen ulottuvuuteen (Huhmarniemi & Jokela, 2020, s. 13).

3.4.3 Taideperustaisuus ekokulttuurien reflektioijana

Pohjoisten elinkeinojen kiinnittyessä vahvasti ympäristön materiaaliseen ulottuvuuteen, tuovat posthumanistisesta ajattelusta kumpuavat kanssatietämisen ja uusmaterialismin käsitteet toiminnan tarkasteluun uuden mutta läheisen näkökulman. Huhmarniemen ja kollegoiden (2021) mukaan sekä kanssatietäminen että uusmaterialismi rinnastuvat perinteisiin pohjoisten väestöjen ja alkuperäiskansojen tiedonkäsityksiin, eli pohjoiseen tietämiseen ja alkupe-
räiskansatietoon, joissa vuorovaikutteinen suhde ympäristön ja luonnon, sekä niissä ilmene-
vän materiaalisen ulottuvuuden kanssa on tyypillinen (Huhmarniemi ym., 2021, s. 5).

Yhteisöllisen taide- ja ympäristökasvatuksen menetelmät, kuten paikkaperustaisuus tai ympäristötaiteellinen työskentely tarjoavat yhtä lailla mahdollisuuden paikallisen ekokulttuurin, eli ihmisen ja ympäristön välisen materiaalisen suhteen tarkasteluun. Huhmarniemen ja kollegoiden (2021) mukaan esimerkiksi ympäristötaiteen menetelmissä suhde paikkaan ja materiaan muodostuu automaattisesti vuorovaikutteisen toiminnan kautta; teokset syntyvät usein tietyltä alueelta löydetyistä, keräilyistä ja taiteellisen ilmaisun kautta prosessoidusta luonnonmateriaalista, eli paikka ja sen materiaallinen ulottuvuus ohjaavat taiteellista työskentelyä (Huhmarniemi ym., 2021; Härkönen, 2021). Tällä tavoin toiminta tapahtuu ympäristön ja paikkojen kanssa tietäen, uusmaterialistisen vuorovaikutuksen kautta. Uusmaterialistinen ajattelu taide- ja ympäristökasvatuksessa korostaa siis materiaalisen maailman, kuten ympäristön toimijuutta osana taiteellisia prosesseja (Rosiek, 2017). Yhteisöllisen taide- ja ympäristökasvatustoiminnan kiinnittyminen yhteisöjen arkisiin toimintaympäristöihin ja arjen kokemusmaailmoihin mahdollistaa lisäksi huomion suuntaamisen niihin tekijöihin, joiden varaan toiminta, kuten tietty elinkeino ympäristössä rakentuu (Huhmarniemi ym., 2021).

Huhmarniemen (2021) mukaan ei-inhimillisten toimijoiden, kuten luonnon ja sen elementtien tuominen osaksi yhteisön tarkastelua tukee yhteisön hahmottamista vuorovaikutteisena toimijoiden verkostona (Huhmarniemi, 2021, s. 164). Toiminnan pohjoisessa kontekstissa tämä merkitsee Huhmarniemen ja kollegoiden (2021) mukaan myös yhteistyötä ja ymmärryksen lisäämistä alkuperäiskansojen ja muun pohjoisen väestön välillä, kun ymmärrys yhteenkietoutuneisuudesta maiseman eri toimijoiden kanssa tunnistetaan (Huhmarniemi ym., 2021). Kirjoittajien esiin nostama huomio liittyy etenkin pohjoisen ympäristökonflikteihin, joissa tyypillistä on toisistaan eriävien pohjoisten kulttuurien ja elinkeinojen vastakkain asettuminen (Huhmarniemi ym., 2021; Huhmarniemi, 2016). Posthumanistisen ajattelun

tuominen osaksi yhteisöllistä taide- ja ympäristökasvatusta mahdollistaa siis myös sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävien toimintatapojen vahvistamisen (Huhmarniemi ym., 2021, s. 5–7; Jokela, 2016, s. 74).

Härkönen (2021) soveltaa Baradin (2007) yhteismuotoutumisen (inra-action) käsitettä tarkastellessaan paikkaperustaisen ja uusmaterialistisen taiteen prosesseja osana arktiseen ympäristöön sijoittuvaa kansainvälistä taidekasvatusta korkeakoulukontekstissa (Härkönen, 2021). Härkösen (2021) mukaan yhteismuotoutumisen käsite auttaa hahmottamaan taiteen tapaa toimia kulttuuriperinnön ilmentäjänä, eli sitä, kuinka taideteokset syntyvät aina yhteenkietoutuneena ympäristönsä kanssa (Härkönen, 2021, s. 109). Härkönen jatkaa, kuinka ympäristön kanssa yhteismuotoutuvat taideperustaiset menetelmät mahdollistavat uudenlaisen tiedon syntymisen ja saattamisen visuaaliseen muotoon, jolloin toiminnan kautta tehdyt huomiot ja havainnot tulevat ilmaistuksi ja jaetuksi myös yhteisön sisällä (Härkönen, 2021, s. 109). Pohjoisen eko- tai luontokulttuurin rinnalla kulkeva posthumanistinen taideperustainen toiminta tarjoaa siis keinoja ekokulttuurien, eli ekosysteemin, kulttuurin ja sosiaalisen ulottuvuuden vuorovaikutteisuuksien havaitsemiseen, ympäristön kunnioittamiseen ja tätä kautta kestävään ekokulttuurien vahvistamiseen (kuvio 1).

Jokela ja kollegat (2024) käyttävät käsitettä ekokulttuurinen kestävyys kuvatessaan Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen alan tavoitteita liittyen kestävään pohjoiseen taidepedagogiikkaan (Jokela ym., 2024, s. 25). Samankaltaiset teemat ja arvot ilmenevät myös kestävää arktista taidetta, muotoilua ja taidekasvatusta kehittävän ASAD-verkoston tavoitteissa, joiden keskiössä on innovatiivisten ja kulttuurisesti ja ekologisesti kestävien käytäntöjen kehittäminen arktisella alueella. Perinnetiedon ja modernin akateemisen ymmärryksen yhdistäminen on myös verkoston toiminnan tavoissa ja pyrkimyksissä tyypillistä. ASAD-verkoston projektit ovat toteutuneet käytännössä esimerkiksi Relate North-symposiumin ja LiLa-kesäkoulun muodossa (ASAD, 2024). Pohjoisten ekokulttuurien teemoihin pureutuvaa, nykytaiteen keinoja hyödyntävää taidetta kuvataan myös Jokelan ja kollegoiden (2021) mukaan käsitteellä uusi arktinen taide (new genre Arctic art), jonka keskiössä on ajankohtaisia arktisia kysymyksiä käsittelevä nykytaide (Jokela ym., 2021). Uusi arktinen taide suuntautuu siis nostamaan esimerkiksi alkuperäiskansatiedon, pohjoisen tietämisen, resilienssin, sekä luonnonvarojen käytön ja luonnonsuojelun politisoituneita kysymyksiä (Jokela ym., 2021).

Kuvio 1. Posthumanistinen taideperustainen toiminta paikallisten ekokulttuurien rinnalla tuottaa uutta tietoa, kasvavaa ymmärrystä ja kunnioittavaa toimintaa, mikä tukee kestävien ekokulttuurien rakentumista. Kuvio: Emmi Kairenius, 2024.

3.4.4 Humanistiset ympäristötieteet LiLan maisemäksityksen taustalla

Yhtenä LiLa-kesäkoulun teoreettisena tulokulmana on maisemantutkimus ja maiseman käsite, joka on saanut toiminnan aikajanalla erilaisia painotuksia. Maisemäksitys on kuitenkin ollut toiminnan alusta asti ympäristöhumanistinen, eli posthumanistisen ajattelun sijaan ymmärrys maisemasta on nojannut humanistiseen perinteeseen, joskin monitieteisesti. LiLan taustalla vaikuttavat humanistisen ympäristötieteet (environmental humanities) kumpuavat luonnontieteellisen, mittaamiseen perustuvan maisemäksityksen, sekä kulttuuriantropologisen lähestymistavan risteämisestä. Ympäristöhumanistinen maisemäksitys tunnistaa paikkojen erityislaatuisuuden, sekä ihmisen paikkoihin liittämät merkitykset ja tunteet, eli se on korostanut toiminnan paikkaperustaisuutta. Mitattavuuden sijaan subjektiiviset, keholliset ja tarinalliset maisemäksitykset ovat voimistuneet, ja kulttuuriantropologinen näkökulma on sittemmin mahdollistanut taideperustaisuuden mukaantulon maiseman reflektointiin, mikä on korostanut maiseman materiaalisen ulottuvuuden hahmottamista taiteellisen ilmaisun osana.

Maisemantutkimuksen lähestymistapoihin ovat vaikuttaneet myös vuosittain vaihtelevien osallistujayliopistojen koulutusalat ja painopisteet. Keskeisessä roolissa ovat olleet kenttätyöskentelyviikot, jotka ovat suunnanneet toimintaa käsittelemään paikan ja sen yhteisön nostattamia teemoja. Jokela ja Härkönen (2021) korostavatkin, kuinka ensimmäisessä vuoden 2018 LiLassa keskiössä oli toiminnan monitieteisyys ja sen luomat mahdollisuudet erilaisiin tapoihin tuottaa ja esittää maisemantutkimuksellista tietoa. Tällöin toiminta kiinnittyi kuitenkin yhteen yhteiseen kenttäviikkokohteeseen. (Jokela & Härkönen, 2021, s. 182). Ajatus jaetusta fyysisestä paikasta vaikuttaa siis LiLan taustalla, ja tämä toive onkin tullut

sittemmin haastetuksi muun muassa Covid 19-viruksen aiheuttaman koronapandemian ja sen aiheuttamien matkustus- ja kokoontumisrajoitusten toimesta. Jokela ja Härkönen (2021) jatkavat, kuinka pandemia sai punnitsemaan uudella tavalla yhteisön roolia osana LiLaa (Jokela & Härkönen, 2021, s. 184).

Maiseman käsitteen ymmärtämisen tukena on kesäkouluissa käytetty kulttuuriantropologi Tim Ingoldin (1993) artikkelia ”The Temporality of the Landscape”, joka on luonut käsitteelle yhteisen tiedollisen pohjan. Ingoldin maisemakäsitys lähtee liikkeelle ajatuksesta, että maisema ei ole vain luonnontieteellinen näyttämö ihmisen toiminnalle, vaan ajallisen jatkumon ilmentymä, jossa on nähtävillä jälkiä ja kerrostumia myös meitä edeltäneistä maiseman asuttajista ja maisemassa toimineista (Ingold, 1993, s. 152). Ingoldin mukaan ihminen toimii vuorovaikutuksessa maiseman kanssa arkisen toimintansa, eli jokapäiväisen elämänsä kautta. Maiseman jatkuvassa muutoksessa oleva luonne tunnistetaan, ja ihmisen toiminta nähdään kerroksellisenä; se kiinnittyy yhtä lailla alueellisiin ja yhteisöllisiin perinteisiin, mutta myös tähän hetkeen ja tämän päivän tarpeisiin (Ingold, 1993).

LiLan keskeisiksi sisällöllisiksi käsitteiksi voisi kuvata Ingoldin moniulotteisia taskscape- ja dwelling-käsitteitä, jotka ovat vilahdelleet laajasti LiLan tehtävänannoissa, mutta myös aiempien kesäkoulujen katalogijulkaisujen sivuilla (Jokela ym., 2018a; Härkönen ym., 2021). Myös vuoden 2022 kesäkoulun aikana osa oman maisemasuhteen, sekä toiminnan reflektoinnista käytiin näiden käsitteiden avulla. Dwelling viittaa Ingoldin (1993) ajattelussa ensisijaisesti asuttamiseen. Taskscape-käsitteellä Ingold kuvaa niitä jokapäiväisiä ja arkisia toimia, joita maiseman asuttaja toistaa toteuttaessaan asuttamisen prosessia (Ingold, 1993). Asuttaminen (dwelling) on siis ikään kuin arkisten aktiviteettien jatkumon (taskscape) tulos (Ingold, 1993, s. 153). Näin ollen maiseman ja taskscape-käsitteen hahmottamisen keskiössä on ymmärrys siitä, että kaikki maisemassa ilmenevä perustuu aktiiviseen toimijuuteen ja tiettyjen aktiviteettien ylläpitoon. Ingoldin mukaan aktiviteettien jatkumo, eli dwelling, lähestyykin myös kulttuurin käsitettä (Ingold, 1993, s. 160).

Ingoldin maisemakäsityksessä on hahmotettavissa yhtäläisyyksiä aiemmin tässä luvussa esitettyyn ekokulttuurin käsitteeseen. Vuorovaikutteisuus maiseman kanssa, asuttamisesta ja arkisista toimista kumpuavat aktiviteetit ja niiden kautta ylläpidetty aikaan ja alueeseen sidottu kulttuuri lähestyvät kuvauksiltaan paljolti sitä, miten Pretty (2011) sekä Huhmarniemi ja kollegat (2021) kuvailevat ekokulttuurien ja pohjoisten ekokulttuurien käsitteitä. Ingold (1993) myös korostaa asuttamisen prosessiin kiinnittyvien aktiviteettien

vuorovaikutuksellisuutta, eli maisemassa toimiminen edellyttää aina maiseman vastavuoroisuutta, sekä sen tarkkailua ja kuuntelua (Ingold, 1993, s. 163). Ingold ei suoraan vertaa maiseman käsitettä ympäristöön tai luontoon, jonka kanssa kulttuuriset toimen yhteenkietoutuvat, vaan esittää maiseman ennemminkin jatkuvana hetkellisyyksien prosessina, eli muutoksessa olevana rakentuvana tilana (Ingold, 1993, s. 162). Yhtäläisyys ekokulttuurin käsitteeseen ilmenee myös kulttuurin ja maiseman (ekokulttuureissa ekosysteemin) yhteenkietoutuneisuuden korostamisena, eli sen ymmärtämisenä, että nämä ulottuvuudet aktiivisesti muokkaavat toisiaan (Pretty, 2011).

Ingoldin ajattelusta on löydettävissä yhtymäkohtia posthumanistiseen ja uusmaterialistiseen ajatteluun. Ingold (1993) korostaakin, etteivät asuttamisen aktiviteetit ole vain ihmisen aktiviteetteja, vaan dwelling- ja taskscape- käsitteet pitävät sisällään myös eläimet, kasvit ja muut toimijat. Toimet eivät myöskään suuntaudu maisemaan tai muuhun kohteeseen, vaan ne tapahtuvat vuorovaikutuksessa sen kanssa (Ingold, 1993, s. 200). Tätä posthumanistista tulkintaa Ingoldin maisemäkäsitykseen hyödynnettiin voimakkaasti vuoden 2022 kesäkoulussa, jossa taskscape ja dwelling-käsitteitä yhdistettiin posthumanistiseen ajatteluun. Näin myös kanssatietämisen käsitettä verrattiin Ingoldin maisemäkäsitykseen, eli omaa arkistakin suhdetta maisemassa toimimiseen (taskscape) pyrittiin hahmottelemaan kanssatietämisen vuorovaikutteisesta näkökulmasta.

4. Menetelmävalinnat

4.1 Taideperustainen toimintatutkimus

Tutkimukseni tavoitteena on tuottaa tietoa LiLa-kesäkoulun toiminnan kehittämiseksi, eli kyseessä on taideperustainen toimintatutkimus. Taideperustainen toimintatutkimus (art-based action research eli ABAR) yhdistää useampaa tutkimusmenetelmää, joista yksi on taideperustainen tutkimus. Leavyn (2018) mukaan taideperustainen tutkimus toimii kattoterminä sellaisille tutkimustraditioille, joissa tiedon tuottamista lähestytään taidemenetelmien kautta. Leavy jatkaa, kuinka taideperustainen tutkimus on luonteeltaan tieteidenvälinen ja usein myös monimenetelmällinen tutkimuksen tapa, jonka vahvuuksina voidaan pitää uudenlaisen tiedon tuottamista (Leavy, 2018). Kirjoittajan mukaan taiteen voima tutkimuksen osana liittyy sen kokemuksellisuuteen ja kokonaisvaltaisuuteen, eikä taideperustaisen tutkimuksen taide rajaudu vain kuvalliseen tuottamiseen (Leavy, 2018, s. 10). Taide voi tutkimuksessa saada myös tulosten visualisoijan roolin, jolloin tutkimuksen vastaanottajakuntaa on mahdollista laajentaa. Myös tutkijan rooli voi taideperustaisessa tutkimuksessa olla yhdistelmä taiteilijan ja tutkijan identiteettejä (Leavy, 2009, s. 253–255).

Taideperustainen toimintatutkimus on saanut alkunsa 1990-luvulla Lapin yliopiston kuva- ja taidekasvatuksen koulutusohjelmaan kiinnittyen (Huhmarniemi ym., 2021, s. 2). Jokela (2019) kuvaa taideperustaista toimintatutkimusta tutkimusmenetelmän sijaan tutkimusstrategiana, jonka keskiössä on taideperustaisuuden ja toimintatutkimuksen yhdistäminen, jossa taide saa roolin tiedon sanoittajana ja kriittisenä reflektioijana (Jokela, 2019). Jokelan ja Huhmarniemen (2018) mukaan menetelmä on Lapin yliopistossa kiinnittynyt vahvasti hankkeisiin, joiden keskiössä on ollut pohjoisten kylien asukkaiden ja yhteisöjen sosiaaliset haasteet, mutta myös muut alueelliset ilmiöt, kuten talvitaide. Myös ajankohtaiset teemat, kuten kulttuurisen kestävyyskysymykset ovat olleet taideperustaisen toimintatutkimuksen kohteena (Jokela & Huhmarniemi, 2018, s. 10; Jokela, 2019).

Taideperustainen toimintatutkimus kulkee usein rinnakkain yhteisöllisten taidekasvatusprojektien kanssa, ja kummankin keskiössä on erityisesti osallistava ja yhteisöä vahvistava toiminta (Jokela & Huhmarniemi, 2018, s. 10). Vastaavien teemojen parissa toimivia hankkeita ja tutkimuksia on Lapin yliopistossa tuotettu viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana useita, aina kulloiseenkin yhteiskunnalliseen tarpeeseen ja ajankohtaiseen näkökulmaan nojaten. Jokelan (2019) mukaan taideperustaisen toimintatutkimuksen yhtenä tavoitteena on

ollut kuvataidekasvatuksen opiskelijoiden valmiuksien tukeminen liittyen pohjoisilla ja arktisilla alueilla toimimiseen yhteisölähtöisesti ja ongelmanratkaisuperustaisesti (Jokela, 2019), eli tutkimusstrategian kehittäminen kiinnittyy Lapin yliopistossa myös työelämälähtöiseen korkeakoulupedagogiikkaan.

Jokelan ja Huhmarniemen (2018) mukaan taideperustainen toimintatutkimus yhdistää taideperustaisuuden toimintatutkimukseen, ja eroaa taideperustaisesta tutkimuksesta siinä, minkä alan tietoa tuotetaan. Taideperustaisuus voi siis toimia menetelmänä tai menetelmän osana monella eri tieteen alalla, kuten historian tai sosiologian tutkimuksessa (Jokela & Huhmarniemi, 2018). Jokelan ja Huhmarniemen (2020) mukaan taideperustaista toimintatutkimusta taas käytetään erityisesti tilanteissa, joissa tarkoituksena on toiminnan kehittäminen tai tietyn yhteisön sosiaalinen vahvistaminen (Jokela & Huhmarniemi, 2020, s. 39). Kirjoittajat kuitenkin korostavat, että taideperustaisen toimintatutkimuksen tieto tähtää ensisijaisesti taiteen erityislaatuisen roolin tunnistamiseen, eli se toimii ennen kaikkea kuvataidekasvatuksen sekä soveltavan taiteen aloilla (Jokela & Huhmarniemi, 2020, s. 39). Jokela (2012) täsmentää, että taideperustaisessa toimintatutkimuksessa on perinteisesti käytetty ympäristö- ja yhteisötaiteen menetelmiä hyödyntäen paikka- ja tilannesidonnaista taidetta ja osallistujien jokapäiväisestä elämästä kumpuavia teemoja (Jokela, 2012). Taideperustainen toimintatutkimus kiinnittyy siis tiiviisti osaksi yhteisöllisen taidekasvatuksen projekteja, eli tutkimusmenetelmä ja käytännön toiminta ovat kehittyneet Lapin yliopistossa rinta rintaan.

Taideperustainen toimintatutkimus etenee syklisesti suunnittelun ja käytännön toiminnan kautta aineiston reflektointiin. Jokela ja Huhmarniemi (2020) kuvaavat kunkin syklin rakentuvan neljästä vaiheesta. Toimintasyklin ensimmäisessä vaiheessa suunnitellaan alkavaa tutkimusta ja projektia, tehdään taustatyötä liittyen tutkimukseen ja taiteelliseen toimintaan, perehdytään tutkittavaan ilmiöön ja asetetaan toiminnalle tavoitteet (Jokela & Huhmarniemi, 2020, s. 45). Kirjoittajien mukaan ensimmäiseen vaiheeseen kuuluu myös kattavan paikka- ja yhteisökartoituksen tekeminen, jonka avulla pyritään syventymään tulevan tutkimuksen kontekstiin, kuten alueellisiin ajankohtaisiin kysymyksiin ja tiedontarpeisiin (Jokela & Huhmarniemi, 2020, s. 45).

Jokela ja Huhmarniemi (2020) huomauttavat, että taustakartoitus on mielekästä tehdä myös yhdessä sen yhteisön kanssa, jota taideperustainen toimintatutkimus tulee koskemaan, etenkin sellaisissa tilanteissa, kun osallistujaryhmään kuuluu erilaisia vähemmistöryhmiä tai kulttuurien välisiä jännitteitä (Jokela ja Huhmarniemi, 2020, 49). Kirjoittajat jatkavat,

kuinka toimintasyklin toisessa vaiheessa taustatyö kiinnittyy käytännön toimintaan, minkä yhteydessä kerätään myös tutkimusaineisto (kolmas vaihe). Käytännön toiminta pitää usein sisällään taideperustaisen toiminnan, eli sellaiset tilanteet ja interventiot, joissa taiteelliseen tuottamiseen ohjataan ja jotka synnyttävät taiteellisia tuotoksia (Jokela & Huhmarniemi, 2020, 45). Toimintasyklin neljännessä vaiheessa kerättyä aineistoa analysoidaan ja reflektoidaan, sekä käsitteellistetään teorian avulla. Taideperustaiseen toimintatutkimukseen kuuluu Jokelan ja Huhmarniemen (2020) mukaan toimintatutkimuksen ja kehittämistutkimuksen hengessä myös tavoitteiden uudelleensuuntaaminen saatujen tutkimustulosten pohjalta (Jokela & Huhmarniemi, 2020, s. 45). On tavanomaista, että syklin eri vaiheet ovat rinnakkaisia, ja esimerkiksi aineiston keruu ja toiminnan arviointi ja reflektointi levittäytyvät koko toimintasyklin ajalle.

Taiteen rooli voi taideperustaisessa tutkimuksessa olla moninainen. Jokela ja Huhmarniemi (2020) avaavat, että taideperustaisuus tutkimuksen yhteydessä tarkoittaa usein sitä, että taiteellista toimintaa sovelletaan tutkimuksen osaksi tiedon tuottamisen, aineiston keruun tai aineiston analyysin muodossa. Heidän mukaansa taide voi toimia esimerkiksi hiljaisen tiedon ja paikallistiedon visualisoijana, kun tutkimukseen osallistujat ilmaisevat ajatuksiaan taideprosessin myötä (Jokela & Huhmarniemi, 2020, 47). Toisaalta taiteellinen toiminta voi olla myös tutkimuksen kehittämisen kohde tai tulosten visualisoinnin väline (Jokela & Huhmarniemi, 2020, s. 47). Olen oman tutkimukseni kontekstissa määritellyt taiteen roolin moninaiseksi; taiteellisten prosessien kautta on lähestytty posthumanistisen paradigman mukaista maisemantutkimukseen suuntautunutta ajattelua käytännössä, eli taide on ollut sekä tapa tuottaa tietoa että aineistoa.

4.1.1 Mitä tutkimukseni tuottaa?

Tutkimukseni tavoitteissa on ensisijaisesti kyse LiLa-kesäkoulun toiminnan kehittämisestä, eli kyseessä on toimintatutkimus (Jokela & Huhmarniemi, 2020, s. 46). Vuoden 2022 LiLan kontekstissa tutkimukseni merkitys on reflektoida toteutunutta toimintaa ja tehtyjä valintoja erityisesti kanssatietämisen näkökulmasta. Aineistostani nostetut havainnot, sekä niistä johdetut johtopäätökset kokoavat yhteen niitä tilanteita tekijöitä, jotka ovat rakentaneet kanssatietämistä, tai vaikuttaneet kanssatietämisen rakentumiseen kesäkoulun aikana. Johtopäätökseni pohjalta esitän kehitysehdotuksia, jotka ovat hyödynnettävissä ja huomioitavissa seuraavien LiLa-projektien yhteydessä.

Tutkimukseni tuottaa tietoa kesäkoulun temaattisesta ja menetelmällisestä toteutumisesta moniäänisen aineiston pohjalta. Tutkimukseni ei kuitenkaan tähtää lopputuotteeseen, eli valmiiseen materiaali- tai tehtäväpakettiin, vaan ennemminkin toiminnan toteutumisen ja toiminnan vaikutusten tarkasteluun. Kuten Jokela ja Huhmarniemi (2020) viitoittavat, tällöin on kyse toimintamallien luomisesta tai soveltamisesta, eikä kiinteästä konseptista tai palvelusta, joten kyse on ennemmin taideperustaisesta prosessista kuin esimerkiksi produktista (Jokela & Huhmarniemi, 2020, s. 47–48). Tämä tarkoittaa myös sitä, että tutkimukseni yhteydessä arvioidaan koko prosessin toteutumista, eikä yhtä valmista lopputuotetta, kuten esimerkiksi taideteoksia.

4.1.2 Suhde muihin tutkimusmenetelmiin

Määrittelen tutkimukseni kuuluvaksi laadullisen tutkimuksen piiriin taideperustaista toimintatutkimusta kehittäneen Jokelan (2019) määritelmän mukaan (Jokela, 2019). Jokela & Huhmarniemi (2020) kuitenkin kuvaavat, kuinka taideperustaista tutkimusta ja taiteellista tutkimusta on myös ehdotettu kolmanneksi tutkimussuuntaukseksi laadullisen ja määrällisen tutkimuksen rinnalle (Jokela & Huhmarniemi, 2020, s. 45). Tuomi ja Sarajärvi (2013) kuvaavat, että yleisesti laadullisen tutkimuksen piirteenä pidetään sen eroa määrälliseen tutkimukseen, eli keskiöön asetetaan usein arvot, kuten ilmiöiden selittäminen ja ymmärtäminen matemaattisten ihanteiden sijaan. Kirjoittajat jatkavat, että laadullinen tutkimus korostaa kiinnittymistä fenomenologiseen ja fenomenologis-hermeneuttiseen tutkimusperinteeseen, jotka korostavat kokemusten ja merkitysten roolia ja tutkimuksen kiinnittymistä ihmisten elämismaailmaan (Tuomi & Sarajärvi, 2013, s. 23-35).

Taideperustainen toimintatutkimus kuuluu taideperustaisten tutkimusmenetelmien kattotermin alle, mutta se on läheinen menetelmä myös taiteelliselle tutkimukselle. Jokelan ja Huhmarniemen (2018) mukaan kummankin menetelmän tuottamaa tutkimusta ohjaa käytännön toiminta. (Jokela & Huhmarniemi, 2018, s. 12) Toisin kuin taiteellisessa tutkimuksessa, taideperustaisessa toimintatutkimuksessa tutkimusprosessia ei ohjaa ainoastaan taiteellinen työskentely, vaan toiminnan kokonaisuus ja osallistujien keskuudesta nousevat teemat. Taiteellisen työskentelyn ja taideteosten nostattamat havainnot kuuluvat kuitenkin osaksi taideperustaisen toimintatutkimuksen aineistoa. Jokela ja Huhmarniemi (2020) myös huomauttavat, että edellä mainittujen menetelmien eroavaisuutena on myös tutkimusten tulosten esittämisen muoto. Taideperustainen toimintatutkimus esitetäänkin usein taiteellisina produktioina sekä kirjoitettuna tutkimusraporttina, kun taas taiteellisen tutkimuksen käytännöt

sisältävät enemmän vapauksia tulosten esittämisessä taiteellisesti (Jokela & Huhmarniemi, 2020, s. 53–54).

Jokelan ja Huhmarniemen (2020) mukaan taideperustaisen toimintatutkimuksen ydin hahmottuu parhaiten toimintatutkimusta tarkastelemalla. Tällöin keskiöön asettuu tutkimuksen tavoitteena oleva toiminnan tarkastelu ja kehittäminen taideperustaisiin menetelmiin keskittymisen sijaan (Jokela & Huhmarniemi, 2020, s. 42). Greenwoodin ja Levinin (2007) mukaan toimintatutkimus pyrkii perinteisesti ratkomaan tosielämässä ilmeneviä ongelmia toiminnan ja sen reflektion avulla. Toimintatutkimuksen vaiheet käynnistyvät alkukartoituksesta edeten käytännön toiminnan kautta reflektioon (Greenwood & Levin, 2007), eli toimintatutkimus etenee vastaavalla tavalla, kuin taideperustaisen toimintatutkimuksen syklin vaiheet.

Taideperustaisella toimintatutkimuksella on myös yhteyksiä taideperustaisen tutkimuksen menetelmiin kuuluvaan a/r/tografiaan (a/r/tography), joka Springgayn ja kollegoiden (2005) mukaan yhdistää taiteen tekemisen prosessia ja tutkimuskirjoittamista (Springgay ym., 2005, s. 899). Kirjoittajat kuvaavat a/r/tografian luonnetta eläväksi, hengittäväksi ja monia tutkijan identiteettejä yhteen kietovaksi tutkimisen tavaksi, joka antaa tilaa taiteellisille tietämisen tavoille (Springgay ym. 2005, s. 901). Myös Jokela ja Huhmarniemi (2020) kuvaavat menetelmien yhteyden löytyvän käytännön toiminnan ja teoreettisen tutkimisen rinnakkaisuudesta ja yhteenkietoutuneisuudesta (Jokela & Huhmarniemi, 2020, s. 42). Taideperustaisen toimintatutkimuksen tapaan a/r/tografisessa tutkimuksessa tutkijan rooli vaihtelee myös taiteilijan ja opettajan roolien välillä (Springgay ym. 2005, s. 901). Jokela ja Huhmarniemi (2020) avaavat, että menetelmien keskeisenä erona on taideperustaisen toimintatutkimuksen osallistavat ja yhteisölliset käytännöt, ja Lapin yliopistossa etenkin ympäristö- ja yhteisötaiteen menetelmät, kun taas a/r/tografia on painottunut fenomenologiaan sekä feministisiin taiteen teorioihin (Jokela & Huhmarniemi, 2020, s. 42).

Jokelan (2019) mukaan myös autoetnografinen lähestymistapa on osittain yhtenevä toimintatutkimuksen ja taideperustaisen toimintatutkimuksen kanssa. Jokela (2019) vertaa, kuinka taideperustaiselle toimintatutkimukselle on tyypillistä, että aineistona käytetään myös muiden tutkimukseen osallistuvien kokemuksia ja havaintoja, kun taas autoetnografiassa painotus on tutkijan omissa havainnoissa ja kokemuksissa (Jokela, 2019). Taideperustaisen toimintatutkimuksen aineisto on siis tyypillisesti moniääninen, vaikka myös taideperustaisessa toimintatutkimuksessa on mahdollista suunnata huomio itsereflektion kautta taiteilija-

opettaja-tutkijan omaan ammatilliseen kehittymiseen ja identiteetin rakentumiseen (Jokela, 2019). Jokela (2019) erottaakin toisistaan havahduttavan (evocative) autoetnografian ja analyttisen autoetnografian käsitteet täsmentääkseen eron omaa identiteettiä ja tunteita korostavan suuntauksen ja analyttis-teoreettisemmän suuntauksen välillä (Jokela, 2019). Analyttinen autoetnografia siis painottaa taideperustaisen toimintatutkimuksen tapaan itse-reflektion, toiminnan ja teorian rinnakkaisuutta (Jokela, 2019; Clarke & Bautista, 2017). Andersson (2006) kuvaa analyttisen autoetnografian liittyvän erityisesti tutkimustilanteisiin, joissa tutkija on itse näkyvä osa niin tutkimusprosessia kuin tutkimusraporttiakin. Anderssonin (2006) mukaan olennaista analyttisen autoetnografian toteutumisessa on myös se, että tutkimus tuottaa teoreettista ymmärrystä laajemmasta ilmiöstä, eikä näin ollen keskity vain tutkijan henkilökohtaisiin näkemyksiin ja kokemuksiin (Andersson, 2006, s. 375).

4.1.3 Tutkijan rooli ja kanssatutkijuus

Taideperustaisessa toimintatutkimuksessa tutkijan rooli on perinteisesti moninainen. Jokela ja Huhmarniemi (2020) kuitenkin korostavat, kuinka tutkija ei asetu tutkimuskohteensa ulkopuolelle, vaan on ennemminkin keskeinen osa sitä. Kuvataidekasvattajana tehty taideperustainen toimintatutkimus asettaakin tutkijansa usein taiteilija-tutkijan tai taiteilija-tutkija-opettajan rooliin (Jokela & Huhmarniemi, 2020, s. 47). Oman tutkimukseni kontekstissa toimin juuri tällaisessa moninaisessa roolissa taiteilija-tutkija-opettajana, sillä osallistuin kesäkouluun tuottamalla oman taiteellisen teokseni, mutta myös suunnittelemalla ja ohjaamalla tehtäviä muille osallistujille. Tutkijuus on ollut merkittävä osa osallistumistani LiLaan, sillä tekemäni aineiston keruu on kattanut kesäkoulun kaikki vaiheet suunnittelusta projektin viimeistelyyn ja yhteisen näyttelyn järjestämiseen. Olen myös omalla toiminnallani vaikuttanut merkittävästi siihen, miten kanssatietämiseen ja sen taideperustaiseen lähestymistapaan kesäkoulun aikana ohjattiin, ja tämän ohella olen myös itse heittäytynyt oppijan rooliin uudenvuoden tekemisen ja tiedon muodostuksen äärelle.

Tutkijana olen siis vaikuttanut toimintaan ja tätä kautta muodostuvaan aineistoon, sekä tehnyt valintoja liittyen siihen, millaista toimintaa ja millaisia kokemuksia pidän olennaisena tutkimukseni kannalta. Tämä on taideperustaiselle toimintatutkimukselle tavanomaista, sillä tavoiteltu tieto kumpuaa toiminnan sisältä, eikä ulkopuoliselta tarkastelijalta. Jokelan ja Huhmarniemen (2020) mukaan on kuitenkin tärkeää huomioida, että aineiston keruussa ja analyysivaiheessa osallistetaan myös muita toimintaan osallistuneita, eli taideperustaisen toimintatutkimuksen toteuttaja harvoin tekee tutkimusta yksin omassa omista tulkinnoistaan

käsin, vaan kuuluviin pääsevät myös muiden osallistujien tuottama tieto ja havainnot (Jokela & Huhmarniemi, 2020, s. 53). Tutkimisen tavasta, jossa tiedon tuottamiseen osallistuu useampi henkilö tai koko yhteisö, käytetään taideperustaisen toimintatutkimuksen kontekstissa myös käsitettä kanssatutkijuus (Jokela & Huhmarniemi, 2020, s. 54). Kanssatutkijuus rinnastuu käsitteenä kiinnostavalla tavalla tutkimukseni posthumanistiseen tulokulmaan ja kanssatietämiseen, mutta ymmärrän, että lähtökohtaisesti käsitteellä on kuitenkin kuvattu yhteisöllisen taidekasvatusprojektin yhteisöä, eli niitä toimintaan osallistuneita ihmisiä, jotka ovat toimillaan osallistuneet aineiston keruuseen ja havaintojen jakamiseen.

4.1.4 Tutkimusetiikka

Toimiminen yhteisöjen keskuudessa taideperustaisen toimintatutkimuksen parissa vaatii myös tutkimuseettisten kysymysten punnitsemista. Taideperustaisen toimintatutkimuksen yhteydessä eettisiä kysymyksiä on pohdittava tutkimuksen jokaisessa vaiheessa. Kuten Jokela ja Huhmarniemi (2020) huomauttavat, jo suunnitteluvaiheeseen kuuluva tausta- tai paikkakartoitus on hyvä tehdä sitä yhteisöä osallistaen, johon toiminta tulee suuntautumaan, jotta voidaan varmistaa yhteisön sisältä nousevien teemojen huomioiminen (Jokela & Huhmarniemi, 2020, s. 49). Kirjoittajat täsmentävät, kuinka erityisesti toiminnan pohjoinen konteksti luo tarpeen alkuperäiskansakysymysten huomioimiseen, sekä tutkijan mahdollisen valta-aseman tunnistamiseen. Jokelan ja Huhmarniemen (2020) mukaan myös kanssatutkijuus ja tutkijan oma osallistuminen tutkittavaan toimintaan ovat sellaisia taideperustaiseen toimintatutkimukseen liittyviä käytäntöjä, jotka vaativat tutkijalta erityistä avoimuutta suhteessa tutkimaansa yhteisöön ja koko toimintaan (Jokela & Huhmarniemi, 2020, s. 54).

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2023) on kiteyttänyt hyvän tieteellisen käytännön perusperiaatteet luotettavuuden, rehellisyyden, arvostuksen ja vastuunkannon otsikoiden alle (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2023), jotka mielestäni lähestyvät kriittisen lempeästi etenkin sellaista tutkimusta, jossa ollaan tekemisissä ihmisten ja yhteisöjen kanssa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2023) mukaan edellä mainittuihin pääteemoihin sisältyy myös tutkimuksen laadun varmistaminen, avoin, puolueeton ja oikeudenmukainen viestintä, asianmukaiset viittauskäytännöt, ympäristöstä ja ekosysteemistä huolehtiminen, sekä koko tutkimuksen elinkaaren ja sen vaikutusten huomioiminen ja arvioiminen (TENK, 2023). Tutkimuksen kohteena olevaan toimintaan osallistuvilta on kerättävä asianmukaiset tutkimusluvut, joissa ilmaistaan selkeästi, miten kerättyä aineistoa tullaan hyödyntämään (Jokela & Huhmarniemi, 2020, s. 55). LiLan kontekstissa tutkimusluvut kerättiin kaikilta kesäkoulun

toimintaan osallistuvilta sähköpostin välityksellä heti toiminnan käynnistyttyä. Tutkimuslupalomaketta ei erikseen kohdennettu vain pro gradu -tutkimukseeni, vaan se toimi yleisluontoisena koskien kaikkea vuoden 2022 LiLan kontekstissa tehtyä akateemista tutkimusta. Myös tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2023) hyvän tieteellisen käytännön mukaan aineistojen avoimuutta ja mahdollista jatkokäyttöä on mahdollisuuksien mukaan edistettävä (TENK, 2023).

Tutkimukseni posthumanistinen ja kanssatietämiseen keskittyvä näkökulma huomioiden on tärkeää arvioida myös ei-inhimillistä osallistujajoukkoa koskevaa tutkimusetiikkaa. Rosiek (2017) nostaa esiin kysymyksen tutkijan eettisestä vastuusta suhteessa ei-inhimillisiin toimijoihin toteuttaessaan tutkimuksellista- tai taiteellista prosessia (Rosiek, 2017). Rosiekin mukaan on tavanomaista pitää lähtökohtana, että kaikilla projektiin osallistuvilla on yhtäläiset tavoitteet ja ymmärrys projektin päämääristä, mutta ei-inhimillisten toimijoiden kanssa ymmärrystä haastaa yhteisen kielen puute. Rosiek (2017) kuitenkin toteaa, että myös ihmisten välisessä yhteistyössä osa sopimisen prosessista tapahtuu muita väyliä, kuin kielen kautta keskustellen; merkittävä osa siitä voi perustua yhtä lailla tuntoaistiin tai hiljaiseen tietoon (Rosiek, 2017).

Ei-inhimillisiä toimijoita osallistettaessa on kuitenkin ymmärrettävä, että kyse on aina prosessista, jonka päämäärä ei ole selkeä tai ennustettavissa. Rosiekin (2017) mukaan tämä haastaakin tutkijaa kohtaamaan erilaisia prosessin aikana ilmeneviä arvaamattomia uudelleenmuotoutumisia, joihin on kuitenkin mahdollista analyttisesti varautua myös ennalta (Rosiek, 2017). Ei-inhimillisten toimijoiden kanssa toteutetun taideprosessin eettisyyttä ja kestävyyttä on pohtinut myös Härkönen (2022a), jonka LiLan kontekstissa julkaistu visuaalinen essee keskittyy tarkastelemaan taiteilijan tarvetta kontrolliin taideprosessin suuntaamisessa (Härkönen, 2022a). Härkönen (2022a) myös tarkastelee ei-inhimillisten toimijoiden lempeän osallistamisen mahdollisuuksia ja vuorovaikutteisen, ei-inhimillisten kumppaneiden kanssa toteutetun tutkimustoiminnan vaatimaa herkkyyttä (Härkönen, 2022a, s. 85–89).

4.2 Aineistona reflektioaineisto

4.2.1 Taideperustaisen toimintatutkimuksen moniääninen aineisto

Taideperustaisella tutkimusmenetelmällä koostettu aineisto on perinteisesti laaja ja monipuolinen sisältäen dokumentoinnin tutkimuksen suunnittelusta loppureflektointiin. Jokela ja Huhmarniemi (2018) huomauttavat, että kun tutkimuksen tavoitteena on kehittää toimintaa,

on tulosten kannalta olennaista, että koko prosessi tulee taltioituksi. Kirjoittajien mukaan aineisto koostuukin usein esimerkiksi kenttämuistiinpanoista, erilaisten suunnittelupalaverien ja tapaamisten ja muistioista, tutkimukseen osallistuneiden kokemuksista, havainnoista ja haastatteluista, sekä toiminnan video- ja valokuvataaltioinneista (Jokela & Huhmarniemi, 2018). Myös tutkimuksen kontekstissa syntyneet taideteokset, sekä niiden syntyprosessi voivat olla merkittävä osa aineistoa, kuten oman tutkimukseni kontekstissa. Kuten taideperustaisen toimintatutkimuksen käytäntöjä esitellessä toin ilmi, saattaa aineiston tuottamiseen ja keruuseen yhden tutkijan sijaan osallistua tutkijaryhmä tai muu joukko tutkimukseen osallistuvia. Jokela ja Huhmarniemi (2018) muistuttavat, että koska taideperustainen toimintatutkimus on luonteeltaan syklinen, eli toiminnan arviointi ja uudelleen suunnittaminen kuuluvat mukaan tutkimusprosessiin, myös projektin loppupuolella tapahtuva reflektointi on osa tutkimusaineistoa (Jokela & Huhmarniemi, 2018).

4.2.2 Mistä aineistoni koostuu

Aineistonani toimii taideperustaiselle toimintatutkimukselle tyypillisesti reflektioaineisto, jonka tarkoituksena on toimia kesäkoulun tapahtumien mahdollisimman autenttisena mieleen palauttajana. Aineistoni on monimediainen ja moniääninen koostuen kirjoitettujen muistiinpanojen lisäksi sähköposteista, WhatsApp-viesteistä, valokuvista, videoista, seminaarien videotallenteista, tehtävien ohjeistuksista ja toteutuksista, taiteellisista produktioista, näyttelykatalogin sisällöstä, keskusteluista tehdyistä kirjallisista muistiinpanoista sekä keskustelujen äänitallenteista. Osana aineistoani toimivat myös hankkeen rahoitushakemukset, aiempien kesäkoulujen julkaistut katalogit, kesäkoulun ennakkoluentamateriaalit, sekä muut asiakirjat, jotka sanallistavat toiminnan taustoja ja pyrkimyksiä.

Olen kerännyt aineistoani toiminnan suunnittelun alusta asti, ja valtaosa aineistostani materialisoituukin oman kenttäpäiväkirjani muodossa, johon olen kirjannut ylös havaintojani, mutta myös osallistujien kommentteja ja toiminnan tiimellyksessä käytyjä keskusteluja. Kenttäpäiväkirja on toiminut tärkeänä työkaluna tehtävien suunnitteluvaiheessa, seminaareissa, matkoilla, kenttäviikolla sekä taiteellisen työskentelyn yhteydessä. Osana aineistoani tehtäväkokonaisuuden suunnittelumateriaali, kuten idealistat ja luonnokset, sekä tehtävien ohjeistukseen käytetyt sanallistukset ja visualisoinnit. Toisinaan olen kirjannut muistiin myös käytännönläheisiä ohjenuoria, kuten käsitteitä, nimiä tai päivämääriä. Olen hyödyntänyt tutkimuksessani myös muiden tekemiä muistiinpanoja, kuten suunnittelutapaamisista kirjattuja kokousmuistioita.

Muistiinpanojeni ohella myös kesäkoulun aikana otetut valokuvat ovat toimineet merkittävänä toiminnan mieleen palauttajana ja muiston elävöittäjänä. Valokuviin on usein kuvan varsinaisen intentionaalisen sisällön ohella tallentunut myös muuta informaatiota, kuten mukana olleita henkilöitä, tunnelmia, vuorovaikutuksellisia tilanteita, tai esimerkiksi toimintaan vaikuttaneita ympäristön elementtejä ja säätiloja. Muiden ottamien valokuvien kautta olen pystynyt tavoittamaan paremmin myös sellaisia hetkiä, joissa olen itse ollut aktiivisesti muussa, kuin kuvaajan roolissa. Osan aineistostani muodostavat siis myös muiden toimintaan osallistuneiden kuvaamat valokuvat, joista osa myös värittää tutkimusraporttiani.

Kesäkoulun taideperustaisuus on toiminnan aikana tuottanut runsaasti myös taideteoksina materialisoituvaa aineistoa. Osa teoksista on ollut intervention muodossa tapahtuneita hetkellisiä kokemuksia, ja osa taas on jäänyt teoksena tarkasteltaviin myös kesäkoulun päätyttyä. Kaikki kesäkoulun aikana tunnistamani taiteen muodot ovat rakentuneet osaksi aineistoani, mutta erilaisilla keskinäisillä painotuksilla. Olen tehnyt havaintoja ja tulkintoja taide-teosten merkityksistä tiedollisesti pohtien, mutta myös kehollisesti osallistuen ja aistien kautta vuorovaikuttaen. Osa aineistoni kannalta olennaisista havainnoista liittyy myös tarkastelemini tai todistamiini taiteellisiin prosesseihin, jotka eivät välttämättä päätyneet kesäkoulun aikana varsinaisiksi teoksiksi. Tutkimukseni reflektiovaiheen tukena olen käyttänyt kesäkoulusta julkaistua katalogia, joka on auttanut minua ymmärtämään muiden toimintaan osallistuneiden LiLaan liittämiä havaintoja ja pohdintoja. Lisäksi olen keskustellut muiden osallistujien kanssa toteutuneesta toiminnasta, sekä taltioinut kenttätyöviikon paluumatkalla käydyn refleктоivan ryhmäkeskustelun osaksi aineistoani.

4.2.3 Miten aineistoja käsitellään ja miten tulokset esitetään

Aineiston käsittelyssä merkittävää on ollut sen systemaattinen läpikäynti, sekä tutkimuskäytön tarkennuttua epäolennaisen aineiston erotteleminen olennaisesta. Tutkimustehtäväni tarkennuttua olen analysoinut tapahtunutta toimintaa laadullisen sisällönanalyysin avulla, eli olen koodannut tai teemoitellut aineistossa ilmeneviä elementtejä (Tuomi & Sarajärvi, 2013, s. 107). Tuomen ja Sarajärven (2013) mukaan laadullisessa sisällönanalyysissä hyödynnetään joko aineistolähtöistä tai teoriaohjaavaa havaintojen teemoittelua tai koodausta, mutta näiden kahden yhdistelmät ovat myös tavanomaisia (Tuomi & Sarajärvi, 2013, s. 119). On myös huomioitava, että myös aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä teoreettisia käsitteitä muodostetaan aineistosta, mutta teorialähtöisessä sisällönanalyysissä hyödynnetään aiempaa teoriaa ja ilmiöstä jo tiedettyä (Tuomi & Sarajärvi, 2013, s. 117). Olen

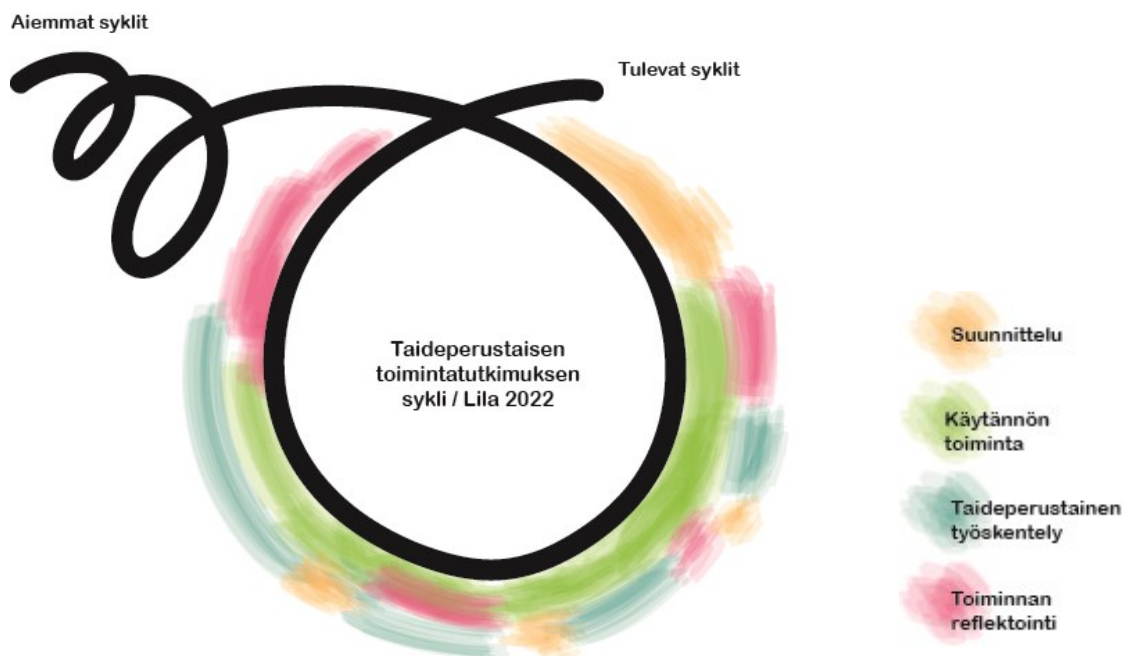
yhdistellyt aineistolähtöistä sekä teoriaohjaavaa teemoittelua, sillä kanssatietämisen monitulkintainen käsite huomioiden on tutkimuskirjallisuuden muodostamalla ymmärryksellä ollut merkittävä rooli siinä, että kanssatietämisen muodot ovat tulleet havaituksi.

Oman tutkimukseni kontekstissa tutkimusraportti toimii tutkimukseni ja sen tulosten esittämisen muotona. Vuoden 2022 LiLan tuottamista taiteellisista tuotteista järjestettiin taidenäyttely lapin yliopiston galleria Kilossa marras-joulukuussa 2022, johon osallistuin myös omalla taiteellisella teoksellani. Vaikka näyttelyn teokset ilmensivätkin kesäkoulun aikana käsiteltyjä teemoja kanssatietäminen mukaan lukien, ei näyttelyn tarkoituksena omalta osaltani ollut esitellä tutkimukseni tuloksia yleisesti. Vaikka taideperustaisen toimintatutkimuksen tuloksia esitetäänkin toisinaan myös taiteellisen osion kautta, koen valokuvilla ja toimintaa visualisoivilla kuvioilla elävöitetyn, kirjoitetun tutkimusraportin palvelevan riittäväällä laajuudella tutkimukseni tuloksia sekä tutkimusyhteisöä.

5. Tutkimuksen toteutus ja toiminnan kuvaus

5.1 Toiminnan kuvauksen eteneminen

Etenen kesäkoulun toiminnan kuvauksessa aikajärjestyksessä taideperustaisen toimintatutkimuksen syklin vaiheiden mukaisesti (kuvio 2). Tämän luvun toisesta alaluvusta alkaen kuvaan toiminnan ensimmäisen osion, eli taustakartoitusvaiheen, toiminnan suunnittelun, sekä kanssatietämisen käsitteen mukaantulon osaksi kesäkoulua. Tämän jälkeen keskityn taideperustaisen toimintatutkimuksen toiseen osioon, eli käytännön toimintaan ja taideperustaiseen työskentelyyn erityisesti maisemantutkimuksellisesta näkökulmasta. Seuraavassa osiossa, eli kolmannessa alaluvussani keskityn taideperustaisiin prosesseihin kesäkoulussa, mutta myös osana aineistoani. Tutkimukseni toteutusta seuraava osio kuvaa aineiston analysointia ja käsitteellistämistä tutkimuksen avulla, eli teen yhteenvedon havainnoistani toiminnan kuvauksen jälkeen. Taideperustaisen toimintatutkimuksen aineiston luenta ja reflektio sisältyy osittain myös toiminnan aikaisempiin osioihin, sillä toiminnan kuvauksen auki kirjoittaminen on tapahtunut reflektioaineistoani käsitellen laadullisen sisällönanalyysin avulla.

Kuvio 2. Vuoden 2022 LiLan toiminta taideperustaisen toimintatutkimuksen syklin mukaan. Aineiston keruu sijoittui koko toiminnan ajalle. Kuvio: Emmi Kairenius, 2024.

5.2 Toiminnan ensimmäinen osio: kollegoiden ja teorian kanssa tietäen

5.2.1 Suunnittelu käynnistyy

Oma osallistumiseni LiLa-kesäkouluun tapahtui osana kuvataidekasvatuksen maisteriopintoihin kuuluvaa kuvataidekasvatuksen yhteisöprojekti-kurssia, jonka tavoitteena on tuoda työelämälähtöisiä projektityöskentelykokemuksia osaksi kuvataidekasvatuksen opintoja. Toimin LiLassa yhdessä työparini Liisa Aholan kanssa, ja ohjaajaksemme oli nimetty kuvataidekasvatuksen lehtori Elina Härkönen. Omalta osaltani projektin yhdistäminen taideperustaiseen toimintatutkimukseen ja pro gradu -opinnäytetyöhöni oli selkeää alusta asti, sillä olin hakenut mukaan LiLaan tällä näkökulmalla. Taideperustaiselle toimintatutkimukselle tyypillisesti oma osuuteni käynnistyi paikka- ja yhteisökartoituksella, jonka tein osana kuvataidekasvatuksen yhteisöprojektiopintoja. Tutkimani LiLan kontekstissa paikka- ja yhteisökartoitus täydentyi ja yksityiskohtaistui toiminnan edetessä, sillä suunnitteluvaiheen alussa toiminnan paikat ja toimintaan osallistuvat tahot eivät olleet vielä varmistuneet. Selvää oli kuitenkin toiminnan suuntautuminen pohjoiseen sosiokulttuuriseen ympäristöön, jossa yhteisön muodostavat Arktisen yliopiston jäsenorganisaatioiden opiskelijat ja tutkijat.

Jo paikka- ja yhteisökartoitusta tehdessä huomasin nopeasti, kuinka LiLan paikka ja yhteisö on ollut viime vuosina muutoksessa liittyen esimerkiksi siihen, kuinka posthumanistinen ajattelu ja paradigman muutos on muokannut yhteisöön ja paikkaperustaisuuteen liittyviä käsityksiä (Huhmarniemi ym., 2021) ja kuinka Covid 19-virus on tätä muutosta vauhdittanut (Jokela & Härkönen, 2021). Kartoituksen myötä oli kuitenkin selkeää, että toimintaympäristömme tulisi vuoden 2022 LiLassa olemaan hybridi, eli yhdistelmä omissa ympäristöissään toimivia yksittäisiä osallistujia, omissa ympäristöissään toimivia maaryhmiä, etänä järjestettyjä verkkoseminaareja, sekä jaetussa yhteisessä ympäristössä järjestettävää kenttätoimintaa.

Varsinainen suunnittelutyö alkoi palaverilla työparini Liisa Aholan, Open Digi Taito-hankkeessa työskentelevän Mari Parpalan ja kesäkoulun johtajan Timo Jokelan kanssa. Kuvataidekasvatuksen maisteriopintojen näkökulmasta roolimme keskiössä Liisa Aholan kanssa oli yhteisöllisyyttä vahvistavien keinojen tuominen osaksi kesäkoulun toimintaa erityisesti osallistujien keskinäistä kommunikaatiota tukien. Tehtävänäme oli suunnitella kesäkoulun toiminnan osaksi tehtäväkokonaisuus, joka alkaisi tutustumista tukevien lämmittelytehtävien parissa verkkoseminaareissa, ja jatkuisi kenttäviikolla yhteisessä jaetussa ympäristössä.

Suunnittelu käynnistyi moniäänisesti ja keskustelevasti, ja saimme työparini kanssa paljon vapauksia tehtäväkokonaisuutemme ideointiin, mikä noudatteleekin yhteisöllisen taidekasvatuksen käytäntöjä, joissa keskiössä on toiminnan tasa-arvoisuus, osallisuus ja yhteisöllisyys (Hiltunen, 2009).

Inspiraationa ja tukena tehtävien suunnittelussa käytimme edellisvuoden kesäkoulun tehtäviä, sekä aiemmista kesäkouluista julkaistuja katalogeja. Näin virittelimme ajatteluamme maiseman tematiikkaan, mutta saimme myös paremman kuvan siitä, kuinka laajoja yhteisöllisyyttä tukevia tehtäväkokonaisuuksia kesäkoulun sisältöihin on aiemmin yhdistetty. Taideperustaisen toimintatutkimuksen käytäntöihin kuuluukin olennaisesti aiempiin toimintasykleihin tutustuminen (Jokela & Huhmarniemi, 2020) ja toiminnan suuntaaminen näiden kokemusten kautta (Jokela & Härkönen, 2021, s. 177). Kuten aiemmissakin LiLa-kesäkouluissa, myös vuoden 2022 LiLassa yhteisenä maiseman teoretisoijana toimi Ingoldin (1993) artikkeli *The Temporality of the Landscape*. Artikkelissaan Ingold (1993) kuvaa maiseman vuorovaikutteisuutta, sosiokulttuurista ulottuvuutta ja ajallisia kerrostumia käsitteiden *taskscape* ja *dwelling* kautta (Ingold, 1993). Ingoldin artikkeli ja valikoidut käsitteet muotoutuivat heti alusta alkaen tärkeäksi osaksi tehtäväkokonaisuuden suunnittelua.

Esittelimme ensimmäiset ideamme Timo Jokelalle ja Mari Parpalalle verkkotapaamisessa helmikuun alussa. Keskustelimme erilaisista vaihtoehtoisista keinoista tuottaa yhteisöllisyyttä etänä järjestettävien seminaarien yhteydessä, ja keskusteluun nousi kehollisuuden ja aistillisuuden tärkeys. Timo Jokela täsmensi, kuinka edellisessä kokonaan etänä järjestetyssä kesäkoulussa ainoa keino keholliseen vuorovaikutukseen oli vuorovaikutus kunkin osallistujan oman maiseman kanssa, ja yhteisiä aistikokemuksia pyrittiin jakamaan esimerkiksi etänä järjestetyissä ruoanvalmistustyöpajoissa (Härkönen ym., 2021; Jokela & Härkönen, 2021, s.186). Tapaamisen seurauksena pohdimme Liisa Aholan kanssa vastaavia keinoja luoda kehollisesti tai aistein koettavia tehtäviä, joiden kautta syntyisi kokemus osallistujien välisestä maisemaan liittyvien kokemusten jakamisesta. Tällöin yhteisen kenttätyöviikon järjestyminen fyysisesti jaetussa ympäristössä oli vielä epävarmaa.

5.2.2 Posthumanistisen ajattelun mukaantulo - kanssatietäminen voimistuu

Kanssatietämisen käsitteen muotoutuminen tehtäväkokonaisuutemme ydinteemaksi oli lopulta monen asian summa. Ensisijaisesti siihen vaikutti minun ja työparini Liisa Aholan

henkilökohtainen kiinnostus posthumanistista ajattelua ja ympäristölähtöistä työskentelyä kohtaan, kesäkoulun yleiset tavoitteet liittyen ekologisesti ja kulttuurisesti kestäväan korkeakoulujen väliseen yhteistyöhön (ASAD, 2024), Ingoldin (1993) maisemateoria, sekä kaiken muotoutuminen yhdessä kollegoiden kanssa keskustellen. Erään suunnittelutapaamisen yhteydessä pohdimme syvemmin myös sitä, millaista ajattelua ja työskentelyä meidän tulisi kuvataidekasvattajina edistää. Ajattelussamme alkoivat yhdistyä aiemmat sanat ”aistein koettava” ja ”maiseman kanssa vuorovaikuttaminen”. Samalla ajattelua ohjasi taiteen ja kasvatuksen kenttää ravisteleva ilmastonmuutoksen aikakausi, eli toive toiminnan suuntaamisesta kohti syvempää ympäristösuhdetta (Huhmarniemi ym., 2021). Näiden ajatusten rypäs rohkaisi kokeellisuuteen myös suunnitteluvaiheessa, ja tarjosi mahdollisuuden leikitellä posthumanistisella paradigmatella ja sen mahdollisuuksilla osana taideperustaista toimintaa.

Oli selvää, että posthumanistisen ajattelun laajentuminen LiLaan ja maiseman käsitteeseen oli tapahtunut hiljalleen jo aiemmassa kesäkoulussa, jossa vuorovaikutus oli osittain pandemian aikaansaamien olosuhteiden luomasta paineesta ohjattu maiseman kanssa toimimiseen (Jokela & Härkönen, 2021, s. 188). Posthumanistisen ajattelun tuominen mukaan kesäkoulun toimintaan oli Jokelan mukaan huomioitu myös pian alkavissa kesäkoulun seminaariosuuksissa. Ympäristölähtöinen työskentely ja ei-inhimillisten toimijoiden huomioiminen oli myös aiemmin ollut minun sekä Liisan taiteellisen kiinnostuksen ytimessä, joten teeman selkeä esiin nouseminen tuntui tehtävien suunnittelun kannalta merkitykselliseltä. Pohdimme erilaisia vaihtoehtoja posthumanistisen ajattelun äärelle johdatteluun vaihe vaiheelta, mutta pohdimme kriittisesti myös sitä, kuinka tuttua kyseinen ajattelu tai käsitteellistäminen olisi kesäkoulun osallistujille.

Tammikuussa 2022 tehtäväkokonaisuuksien suunnittelu liikkui vielä pitkälti etänä tapahtuvia seminaareja silmällä pitäen, ja ajattelumme kiinnittyi aiemman LiLaan onnistumisiin; yhteistä ruoanlaittotyöpajaa taustana käyttäen pohdimme Liisan kanssa erilaisia tapoja ilmaista maiseman kanssa elämistä esimerkiksi marjoja säilöen ja lihaa kuivaten. Suunnittelutapaamiseen osallistunut Mari Parpala mainitsi Lapin kansassa juuri julkaistusta artikkelista (kuva 1), jonka keskiössä oli sellaisten tekijöiden ja innovaatioiden esittely, jotka ovat johtaneet pysyvän asutuksen muodostumiseen pohjoisessa (Laukka, 2022). Artikkelin teema sivusi huomiomme mukaan pohjoista tietämistä (Huhmarniemi & Jokela, 2020) ja pohjoisia ekokulttuureja (Pretty, 2011; Huhmarniemi ym., 2021). Yksi aukeaman esittelemistä tekijöistä oli ruuan säilöminen pakastamalla ja kuivattamalla. Lapin kansan artikkelin sisältö toi mieleen Ingoldin (1993) käsitteet *taskscape* ja *dwelling*, joissa kuvaus ihmisen arjen toimista

yhdistyy ajan, paikan ja tiedon jatkumoon mahdollistaen erilaisten kulttuuristen käytäntöjen ja perinteiden synnyn (Ingold, 1993). Tapaamisen, keskustelun, lehtiartikkelin ja teorian siivittämänä muodostui tehtävä, joka käsitteli paikallisia ruokaperinteitä maiseman kanssa tietämisen tapana. Ingoldin (1993) käsitteet rinnastuivat siis posthumanistiseen ajatteluun pyrkimyksenä avata ihmisen ja maiseman välistä yhteenkietoutuneisuutta ruokakulttuurin ja yhdessä tekemisen siivittämänä.

Kuva 1. Lapin Kansan artikkeli ”Viisi tekijää, joita ilman emme eläisi pohjoisessa” toimi tehtävien suunnittelun tukena. Kirjoittaja: Petri Laukka. Kuva: Lapin kansa 2.2.2022.

Kun tehtäväkokonaisuuden temaattiset raamit alkoivat olla selvillä, tuntui suunnittelutyö etenevän vauhdikkaasti. Tapasimme yliopistolla yhteisten suunnittelutuokioiden parissa, joissa testasimme syntyneitä ideoita mielikuvaharjoittelun avulla. Suuntasimme huomiomme yhä voimakkaammin Ingoldin (1993) dwelling ja taskscape -käsitteisiin toiveisamme luoda tehtäväkokonaisuus, joka herättäisi pohtimaan omaa arkista esinesuhdetta, sekä tapaa olla maiseman ja sen toimijoiden kanssa. Ideoimme esittäytymistehtävän, jossa omasta itsestään ja toimijuudestaan kerrottiin jonkin itselle merkityksellisen esineen kautta (kuvat 2, ja 3). Ajattelimme, että arkista esinekkulttuuria tarkastelemalla olisi mahdollista herättä havainnoimaan oman toiminnan yhteenkietoutuneisuutta maiseman toimijoiden kanssa. Toivoimme tehtävän herättävän kysymyksiä: miksi tällainen esine on kehitetty? millaista tietoa se on vaatinut? miten tuo tieto on muodostunut, missä ja milloin? miksi ja miten itse

käytän esinettä? Oman elämismaailman pohtimisen ja siitä kertomisen kautta oli tarkoitus laajentaa ymmärrystä omasta toiminnasta, mutta myös löytää yhteyksiä kesäkoulun osallistujien välille.

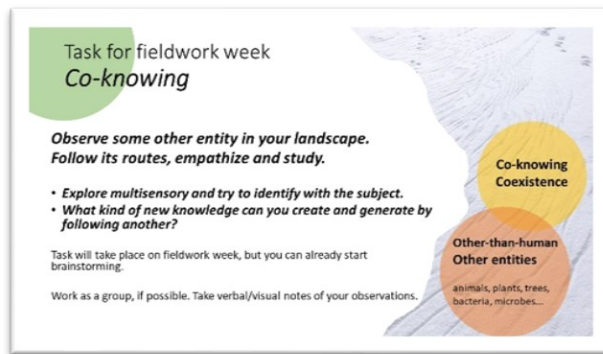

Kuvat 2 ja 3. Verkko-seminaareissa esitetyt Object task -tehtävän ohjeistus ja purku. Kuva: Emmi Kairenius ja Liisa Ahola, 2022.

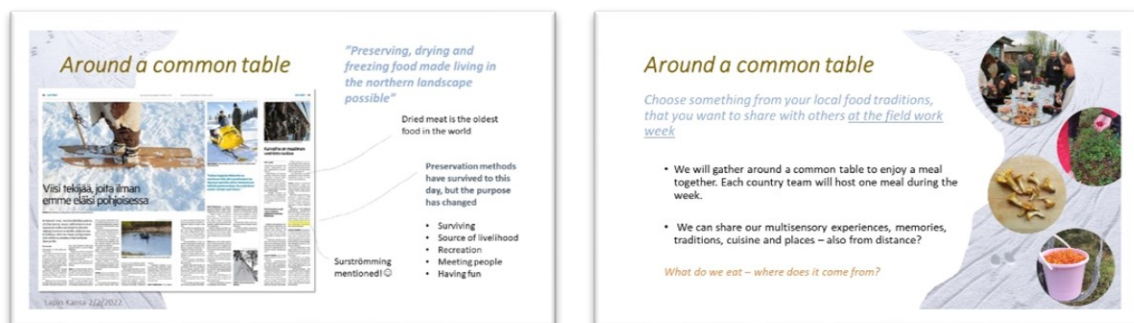
Yhdeksi tehtävien pääteemaksi alkoi muodostua vuorovaikutteinen yhteenkietoutuneisuus ja tiedon tuottaminen maiseman eri toimijoiden kanssa. Myöhemmin kyseistä teemasta käytettiin nimitystä kanssatietäminen (co-knowing), joka laajeni hiljalleen yhden tehtävän otsikosta kuvaamaan kesäkoulun, ja etenkin kenttätöskentelyviikon tapaa työskennellä. Suunnittelun yhteydessä ymmärsimme vuorovaikutteisen yhteenkietoutuneisuuden tai kanssatietämisen Ulmerin (2017, s. 4) tavoin tapana muodostaa tietoa toisen toimijan kanssa, mutta myös Baradin (2007) materiaa korostavan intra-action -käsitteen kaltaisesti. Suunnittelimme kanssatietämistehtävän (kuva 4) alun perin taideperustaiseksi tarkkailutehtäväksi, jossa kukin osallistuja seuraa valitsemansa toisen toimijan jättämiä jälkiä ympäristössä. Ideoimassamme tehtävässä kukin keräisi tätä informaatiota tarkkailemalla ja eläytymällä, minkä jälkeen informaatio muutettaisiin ilmaisun muotoon, eli uusi tieto kanavoitaisiin taiteeksi.

Kanssatietämisen käsitteen alle olimme suunnitelleet myös säilömiseen tehtävän, joka vielä suunnitteluvaiheessa haki muotoaan. Säilömiseen kumpusi Lapin kansan artikkelista (Laukka, 2022), mutta yhtä lailla kiinnostuksestamme metsän antimien keräilyyn kulttuuri-perinnön ja ekokulttuurien ilmentäjänä (Huhmarniemi ym., 2021). Koimme Liisa Aholan kanssa säilömistä ilmentävän kiinnostavalla tavalla mikrobitalolla tapahtuvaa eliöiden välistä yhteistyötä, samaan tapaan kuin Haraway (2008) kuvaa, joten teemassa vaikutti olevan potentiaalia posthumanistisen ajattelun avaajana. Myöhemmin kyseinen idea muotoutui Around a common table -tehtävän muotoon laajentuen säilömiseen jaettuihin ruokaperinteisiin (kuvat 5 ja 6). Erään suunnittelutapaamisen aikana keskusteluun nousi näkemys,

kuinka ruokailu on toimintana usein yhteisöllistä, muodostuen jakamisen ja yhteen kokoontumisen käytäntöjen ympärille, toteuttaen sosiaalista ja tilannesidonnaista, aistikokemuksiin kietoutuvaa toimintaa (Granö ym., 2018). Päätimme suunnata säilömis- tai ruokatehtävän osaksi kenttätyöviikon toimintaa yhteen kokoavina ruokahetkinä, joiden äärelle asettautuisimme yhteisen pöydän ääreen. Ideana oli, että kukin maaryhmä vastaisi kenttäviikon aikana yhden yhteisen ruokahetken järjestämisestä, samalla jakaen ruokaperinteitä kertomusten, tuoksujen ja makujen kautta.

Kuva 4. Co-knowing-tehtävän ohjeistus. Kuva: Emmi Kairenius ja Liisa Ahola, 2022.

Kuvat 5 ja 6. Verkkoseminaareissa esitetty Around a common table -tehtävän ohjeistus. Kuvat: Emmi Kairenius ja Liisa Ahola, 2022.

5.2.3 Toiminta suunnitteluyhteisöissä

Tunnistan LiLan yhteisöistä esimerkiksi suunnittelun myötä muodostuneen vuorovaikutteisen suunnitteluyhteisön, joka tuotti kanssatietävää toimintaa yhteismuotoutumalla. Kanssatietämistä siis tuotettiin kanssasunnittelemalla, mutta toiminnassa oli mielestäni kuitenkin enemmän viitteitä yhteismuotoutumisesta, kun tarkan strukturoinnin tai osapuolten

kuulemisen sijaan suunnittelu tapahtui verkostomaisesti ja jatkuvasti muotoutuen, arkisen toiminnan ja ympäristön vaikuttaessa siihen (Barad, 2007). Pääpaino suunnitteluprosessissa ei kuitenkaan ollut ei-inhimillisen kanssa toimiminen, mihin esimerkiksi Latourin (2005) toimijaverkkoteoria taas voimakkaammin keskittyy. LiLan suunnitteluyhteistyön toteutuminen voisi saada merkityksensä myös Hiltusen (2009) käyttämän refleksiivis-esteettisen yhteisön käsitteen kautta. Tällöin keskiöön asettuu toiminnan hahmottaminen dialogisena, jatkuvassa muutoksessa ja muotoutumisessa olevana prosessina, johon kaikki ryhmän jäsenet toiminnallisesti osallistuvat (Hiltunen, 2009).

Vaikka Hiltunen ei refleksiivis-esteettisen yhteisön käsitteellä viittaakaan posthumanistisen ajattelun sisään asettuvaan prosessiin, on hän sittemmin käyttänyt vastaavasta yhteisöllisen suunnittelun ja tapahtuma- ja taidetuotannon prosessista yhteismuotoutumisen käsitettä myös ei-inhimilliset toimijat huomioiden (Hiltunen, 2023). Refleksiivis-esteettisen yhteisön käsitteessä on LiLan kontekstissa olennaista se, että sen mahdollistama tila muokkaa ja muodostaa kunkin osallistujan käsityksiä itsestä osana yhteisöä ja ympäristöä (Hiltunen, 2009, s. 50). Käydessäni läpi kirjoitettua aineistoani, kuten kenttäpäiväkirjaa tai kalenteriani kesäkoulun ajalta, huomasin sivujen lomassa vilahtelevan muistiinpanoja liittyen muuhunkin elämään, kuin LiLaan. Toiminnan hetkellä kokonaisuuden monimuotoisuudelle ei välttämättä ole osannut antaa arvoa, mutta jälkeinpäin tarkasteltuna pidän ehdottoman tärkeänä havaintona sitä, ettei mikään projekti tapahdu tyhjiössä tai omassa suljetussa kapselissaan, vaan elämän eri ulottuvuudet värittävät ja uudelleensuuntaavat toimintoja samanaikaisesti.

Suunnitteluyhteisöjä oli LiLassa useita, joista itse muodostin erityisesti suomalaisten osallistujien suunnitteluyhteisöä, jossa kanssatietämiseen suuntaavaa tehtäväkokonaisuutta rakennettiin ja uudelleensuunnattiin. Suunnittelutapaamisissa korostui ideoiden kumpuaminen aiemmista kokemuksista ja mielenkiinnon kohteista, kesäkoulun monitieteisestä teoriasta, mutta yhtä lailla arjessa vastaan tulleista teemoista ja teksteistä, jotka nousivat suunnitteluyhteisön keskuuteen spontaanistikin keskustellen. Koen suunnitteluyhteisöjen rakentuneen pienistä tekijöistä laajoiksi verkostoiksi, joissa vuorovaikutus tapahtui pulssien tai sykäysten tapaan. Omasta osallistujaperspektiivistäni katsoen tapasimme aluksi työparini kanssa ideoiden, minkä jälkeen jaoimme ideat ohjaajien ja suomalaisten osallistujien kanssa. Tämän jälkeen muotoutuneita ideoita tarkasteltiin kansainvälisen suunnitteluyhteisön keskuudessa suhteessa kesäkoulun kokonaisuuteen, minkä jälkeen tehtävänantoja uudelleensuunnattiin ja tarkennettiin.

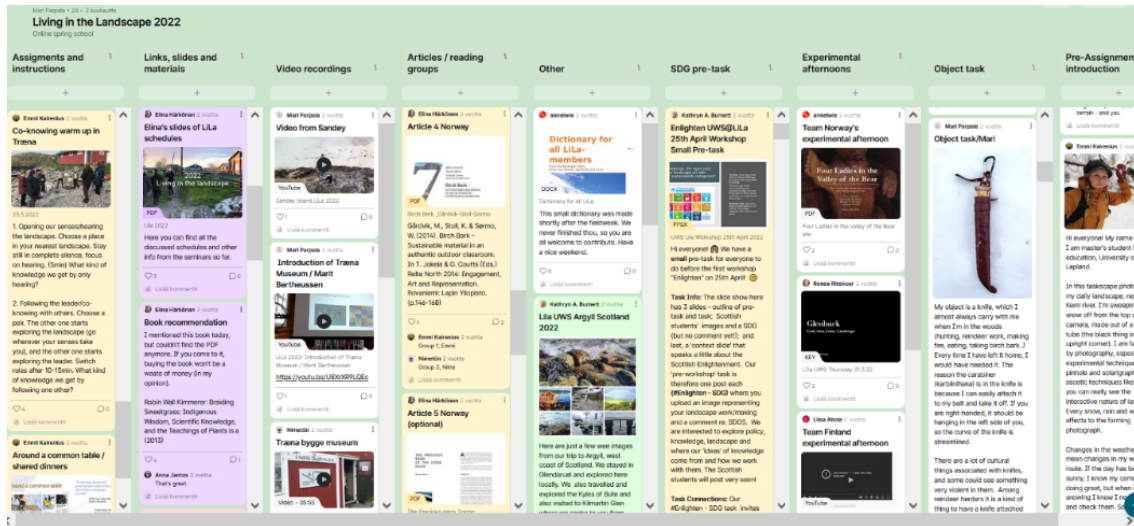
Erilaiset suunnittelu yhteisöt olivat LiLassa sisäkkäisiä, rinnakkaisia, sekä lomittaisia vaikuttaen toinen toisiinsa ja tapahtuen osittain päällekkäin ja odottamatta. Suunnitteluyhteisöjen toiminta oli myös samanaikaista verkkoseminaarien, matkustuspäivien, kenttäviikon, sekä taidenäyttelyn järjestämisen tai katalogin tuottamisen kanssa, joten vaikka suunnittelu painottuikin toiminnan ensimmäiseen osioon, kulki se toimintana ja yhteisöinä matkassa mukana koko kesäkoulun ajan. Tämä noudattelee taideperustaisen tutkimuksen toiminnan tapaa, jossa toimintaa korjataan ja suunnataan uudelleen myös toiminnan aikana (Jokela & Huhmarniemi, 2020, s. 52). Toisinaan teimme Liisan kanssa jatkosuunnittelua ja kesäkoulun reflektointia myös auton takapenkillä matkalla kohteesta toiseen, eli yhteisölliselle taidekasvatukselle tyypilliset arjesta nousevat tilanteet ja käytännöt (Hiltunen & Jokela, 2001; Hiltunen, 2009) elettiin myös suunnittelun kontekstissa todeksi.

5.2.4 Verkkoseminaarit johdattajana kohti kenttätyöviikkoa

Helmikuun lopussa kesäkoulu koki kolauksen liittyen arktiseen kansainväliseen toimintaan ja yhteisöllisyyden toteutumiseen, kun Venäjä käynnisti hyökkäyssodan Ukrainassa helmikuun 24. päivänä keuhattalvella 2022. Suomen hallituksen linjaus ei mahdollistanut venäläisen instituution mukanaoloa kansainvälisessä projektissa, mikä vaikutti kesäkoulun sisältöön ja arktisen kansainvälisen yhteistyön toteutumiseen, kun Venäjän osallistajat joutuivat jättäytymään pois kesäkoulusta. Kesäkoulun aloitusta siirrettiin, ja toiminta käynnistyi virallisesti koko osallistujaryhmän kesken ensimmäisessä yhteisessä seminaarissa maaliskuun puolivälissä. Seminaarin luento-osuus alkoi Timo Jokelan luennolla ”Arctic Art as Contemporary Art”, jossa Jokela toi esiin arktisen nykytaiteen piirteitä, kuten aktivistista otetta, taiteen ja käsityön, sekä taiteen ja tieteen yhteenkietoutumia, sekä pohjoisen tietämisen näkökulmia, lähestyen Jokelan ja kollegoiden (2021) uuden arktisen taiteen määritelmää (Jokela ym., 2021). Jokela toi luennon aikana esiin myös maiseman käsitteen teoreettisia ulottuvuuksia, kuten objektiivisen ja luonnontieteellisen tavan hahmottaa maisemaa mitattavana kohteena, karttojen, sään ja ilmaston kautta. Maisema hahmottui vähitellen myös subjektiivisena, kehollisena ja tekstuaalisena kokonaisuutena, johon kietoutuvat uskomukset, tapahtumat, teot ja taide. Jokelan luento oli kuin läpileikkaus LiLan taustalla vaikuttavaan maiseman teoriaan.

Ensimmäisessä seminaarissa kukin osallistuja esitteli itsensä enakkotehtävän kautta, jossa tuli reflektoida omaa suhdetta Ingoldin (1993) taskscape-käsitteeseen sanoin ja valokuvin.

Ennakkotehtävä toimi pienenä esittelynä kustakin kesäkoulun osallistujasta, mutta suuntasi samalla myös teoreettista ajattelua LiLan teemoihin. Verkko-seminaarijakson aikana toteutetut tehtävät jaettiin Padlet-verkkoalustalla, josta niitä oli mahdollista tarkastella myös myöhemmin kesäkoulun edetessä (kuva 7). Padletin käytön oli aiemmassa kesäkoulussa todettu toimivan hyvin kuvien ja tekstien jakamisessa, ja tätä kautta yhteisön sidostamisessa etätyöskentelyn aikana (Jokela & Härkönen, 2021, s. 186).

Kuva 7. Tehtävät, luentodiat ja tehtävien palautukset tallennettiin kesäkoulun yhteiselle Padlet-sivulle. Kuvassa Padlet-sivuston etusivu kesäkoulun päätyttyä. Kuva: Emmi Kairenius, 2024.

Pienryhmäkeskusteluissa tehtävänä oli pohtia, mitä Ingoldin (1993) artikkelissa esitetty taskscape-käsite merkitsee kullekin suhteessa omaan maisemaan ja siinä elämiseen, eli millaisia yhteenkietoutuneisuuksia löydämme maiseman ja oman arkisen toimintamme risteyskohdista. Kesäkoulun koordinaattori Elina Härkönen ohjeisti meidät keskittymään pienryhmäkeskustelun aikana siihen, mitä yhtäläisyyksiä havaitsemme ajattelussamme ja esiin nousseissa teemoissa. Ajattelun kytkemistä kohti kanssatietämisen teemaa tuki myös Elina Härkönen kommentillaan ensimmäisen seminaarin loppupuolella, kun hän mainitsi ryhmäkeskustelujen purkujen jälkeen ”haluavansa nähdä vuoden 2022 kesäkoulussa tällaista rajojen välistä yhteistyötä”. Kommentti liittyi havaintoon siitä, kuinka pienryhmien yhdistävänä tekijänä oli esitetty esimerkiksi yhteys puihin tai muihin ei-inhimillisiin toimijoihin.

LiLan yhteisökäsitys muodostui aluksi merkitsemään Hiltusta (2009) mukailleen kaikkia kesäkoulun osallistujia arktisen alueen asuttajina, mutta toisaalta yhteisö tuntui tarkoittavan myös keskenään toimivia maaryhmiä. Kesäkoulun edetessä ymmärrykseni LiLan yhteisöstä

kuitenkin laajeni merkittävästi. Huomasin, että erilaisia pienempiä yhteisöjä muodostui jatkuvasti samalla aiempien purkautuessa, samaan tapaan kuin suunnitteluyhteisöjen kontekstissa, lähestyen Baradin (2007) yhteismuotoutumisen käsitettä. Toiminnan moninaisuus loi jatkuvasti tilanteita, joissa yhteisö määrittyi uudestaan. Tällaisia olivat esimerkiksi toiminnan alkuvaiheessa verkkoseminaarien kautta muotoutuneet pienryhmät, joiden kanssa keskusteluyhteyksiä ja omaa maisemasuhdetta avattiin. Pienryhmissä tapahtuva refleктоiva keskustelu oli havaittu tehokkaaksi keinoksi yhteyksien havaitsemiseen myös vuoden 2021 hybridikesäkoulussa, samoin kuin muut osallistavat digitaaliset työmuodot (Jokela & Härkönen, 2021, s. 185–186, s. 195). Toisin kuin Baradin (2007) yhteismuotoutumisessa, ei verkko-pohjaisissa ihmisten välisissä keskusteluissa oltu juurikaan tekemisissä kommunikaation materiaalsen tason kanssa. Toisaalta kunkin osallistujan subjektiiviset toimintaympäristöt teknologisine välittäjineen ohjasivat erityistä keskittymistä keskustelujen aistein havaittaviin tasoihin, kuten mikrofonien, kaiuttimien ja näyttöjen kautta tapahtuvaan läsnäoloon.

Etänä järjestetyt verkkoseminaarit (kuva 8) etenivät vauhdikkaasti sitoen osallistujia yhteen luentojen, ryhmäkeskustelujen ja esittelyjen kautta. Toisen seminaarin myötä suunnitimme Elina Härkösen ohjeistamana maaryhmittäin yhteisen taideperustaisen intervention, joiden kautta oli tarkoitus viestiä omasta maisemastamme muille osallistujille. Tehtävä kulki nimellä *Experimental Afternoon*. Toteutimme suomalaisten osallistujien kesken pilkkiperformanssin ”Harjulammen kairaat”, missä esitimme pilkkivämme Harjulammen jäällä. Maaryhmittäin toteutetut interventiot vaikuttivat sidostavan ryhmiä uudella tavalla, kun tietokoneiden ja etäseminaarien ääreltä jalkauduttiin hetkeksi yhteisesti jaettuun maisemaan. Jokelan ja Härkösen (2021) mukaan myös aiemmissä kesäkouluissa yhteisessä ympäristössä tapahtuvan toiminnan on koettu syventävän oppimista ja ymmärrystä toiminnan kehollisen tason kautta, korostaen aisteihin kiinnittyviä kokemuksia (Jokela & Härkönen, 2021, s. 184).

Kuva 8. Kokoonnuimme verkkoseminaareihin myös maaryhmittäin yliopiston tiloihin. Kuva: Emmi Kairenius, 2022.

Kolmannessa seminaarissa esittelimme ja alustimme Co-knowing-tehtävän kaikille osallistujille. Tarkoituksena oli esitellä tehtävänanto ideointia varten, sillä Co-knowing-tehtävän parissa oli tarkoitus työskennellä heti kenttätöskentelyviikolla Norjan Trænassa. Tehtävänanto aiheutti kesäkoulun osallistujissa paljon tarkentavia kysymyksiä esimerkiksi liittyen siihen, minkä kanssa tietäminen voisi tapahtua, millaista tietoa olisi tarkoitus muodostaa ja miten tämä tieto tulisi esittää. Kysymykset ilmensivät tuttuja haasteita kanssatietämisen prosessien hahmottamisessa, mitä myös Ulmer (2017) nostaa esiin kuvatessaan kanssatietämisen prosessiontologista luonnetta. Kun selkeästi hahmotettavan tiedon sijaan tavoitellaankin vuorovaikutussuhteiden hahmottamista ja toimijoissa tapahtuvaa muutosta (Ulmer, 2017, s. 6), saattaa abstraktiinkin lopputulokseen tähtäävän tehtävän toteuttaminen tuntua ristiriitaiselta. Aiemmat huolet siitä, ettei posthumanistinen ajattelu välttämättä olisi osallistujille tuttua entuudestaan, tuntui muuttuneen todeksi. Muistan seminaarin ja ohjeistamani kanssatietämistehtävän alustuksen jälkeen pohtineeni, oliko kanssatietämiseen liittyvä tehtävänanto liian haastava tai epäselvä. Kysyin asiasta ohjaajaltani Elina Härkösestä, joka pohti kannustavaan sävyyn, että pohdintaa ja kysymyksiä aikaansaavia tehtäviä ja teemoja on hyvä tuoda osaksi kesäkoulua, eikä ollut huolissaan siitä, tulisiko kanssatietämistehtävä ymmärretyksi juuri suunnittelemallamme tavalla. Elinan mukaan tehtävälle ja kanssatietämiselle olisi hyvä antaa tilaa kehittyä kunkin osallistujan näköiseksi.

Tilanne, jossa koin itse epävarmuutta Co-knowing-tehtävän ohjeistuksesta todisti myös sen, että kaikki osallistujat ovat yhteisöllisessä taidekasvatusprojektissa oppijan roolissa ja uuden

äärellä, mutta myös sen, että valittujen teemojen on hyvä olla laajoja, jotta kukin osallistuja voisi lähestyä niitä omista lähtökohdistaan. Havainnot vastaavat myös Jokelan ja Hiltusen muotoileman yhteisöllisen taidekasvatuksen teorian käytäntöjä (Hiltunen & Jokela, 2001; Hiltunen, 2009). On mahdollista, että co-knowing-käsitteen korvaaminen toisella, tai tehtävän toteutuksen muodon tai tekniikan rajaaminen olisi helpottanut tehtävän hahmottamista. Toisaalta kanssatietämiseen tähtäävässä tehtävässä oli ajatuksemme mukaan hyvä pitää kiinni laajasta vapaudesta päätyä aidosti uuden tietämisen tavan äärelle. Tehtävä tuntui siis tasapainoilevan akateemisen ja analyyttisen tiedon muodostuksen, taideperustaisen ilmaisun ja ei-inhimillisten ennustamattomuuksien risteyskohdassa.

Toteutimme seminaarien yhteydessä myös lukupiiritoimintaa, jonka yhteydessä tutustui eri osallistujamaiden tuottamiin tutkimusartikkeleihin. Artikkeleista käyty keskustelu ohjasi myös kysymään, missä tieto ja tietäminen muodostuu, ja miten taideprosessi vertautuu tutkimuksen käytäntöihin. Aihe on kesäkoulun kannalta olennainen, sillä yksi ASAD-verkoston ja LiLan pyrkimyksistä liittyy perinteisen tiedon ja taitojen yhdistämiseen osaksi akateemista tiedon muodostuksen tapaa (UArctic, 2023), mihin taide tarjoaa visuaalisen ja materiaalisen väylän. Seminaarien keskusteluissa nousi esiin ajatus taiteesta ja taiteen tekemisestä yhteyden muodostuksen tapana, ja taide hahmottuikin keskustelun myötä yhteyksien visualisoijana, mutta myös niiden rakentajana. Ajatus tuki etenemistä kohti kanssatietävää toimintaa, missä maisemantutkimusta lähestyttäisiin myös ei-inhimillisiin toimijoihin yhteyttä rakentamalla.

5.3 Toiminnan toinen osio: maiseman kanssa tutkien

5.3.1 Matkalla

Tutkimukseni toinen sykli sijoittuu pääosin kesäkoulun kenttäviikolle Norjan Trænaan, mutta myös kenttäviikon ympärille sijoittuville matkustuspäiville, sekä muihin sellaisiin paikkoihin kenttätöskentelyn aikana, joissa taideperustainen työskentely tapahtui. Vuoden 2022 kesäkoulun kenttätöskentelyviikko toteutui toukokuussa Norjan Trænan saarella ja lähisaarilla Helgelandin maakunnassa. Kokoonnuimme saarelle kolmeksi päiväksi Suomen (University of Lapland), Ruotsin (Umeå University) ja Norjan (Nord University of Norway, Nesna Campus) yhteistyöyliopistojen osallistujien kesken. Skotlannin osallistujaryhmä (University of West of Scotland) järjesti samanaikaisesti oman kenttätöskentelyjaksonsa Skotlannin länsirannikolla. Tämän ohella kaksi Lapin yliopiston osallistujaa työskenteli

omissa toimintaympäristöissään vuorovaikuttaen kanssamme etäyhteyksin. Keskityn kenttätöskentelyviikon toiminnan kuvauksessa painotetusti Trænan saarella koettuun, vaikkakin hybriditoteutuksen huomioiden.

Lähdimme kohti Trænaa Lapin yliopistolta viisihenkisen matkaseurueen voimin. Pakkasimme auton täyteen majoitustarvikkeita, taidetarvikkeita ja muita materiaaleja, ruokatarpeita ja etäyhteyksien ylläpitoon soveltuvan kaluston, kuten tietokoneet, kamerat ja mikrofonit. Kenttäviikon erityisyys alkoi valjeta heti matkan alettua, kun yhtäkkiä emme enää toimineetkaan yhteistyössä toistemme kanssa yliopiston seinien sisäpuolella, vaan arkisemmissa tiloissa ja toimissa: etsimässä lounaspaikkaa, ostamassa leipää aamupalalle, tankkaamassa ja pohtimassa oikeaa risteystä. Työ-, opiskelu-, ja vapaa-ajan limittyminen toisiinsa tuntui sitovan osallistujatiimiämme uudella tavalla yhteen, kun arjen tilanteet toivat sosiaaliseen piiriin uusia rooleja, aiheita ja syvempiä kohtaamisia. Rinnastan yhteisten matkustuspäivien aikana koetun yhteisön muokkautumisen Baradin (2007) ja Hiltusen (2023) yhteismuotoutumiseen ja Hiltusen (2009) refleksiivis-esteettisen yhteisön käsitteeseen. Hiltusen (2009) refleksiivis-esteettisen yhteisön käsite on matkustuspäivien kontekstissa osuva, sillä keskiössä on ollut toiminnan dialogisuus, vuorovaikutus toimijoiden ja ympäristön välillä, sekä käytäntöjen muotoutuminen osana yhteistä arkitodellisuutta (Hiltunen, 2009, s. 50).

Ensimmäisen yön yövyimme Ruotsin puolella Hemavanissa erään osallistujan mökillä, jonne myös Umeån yliopiston osallistujat saapuivat yön hämärissä. Hemavanista jatkoimme kasvaneella joukolla matkaamme kohti Norjan rannikkoa ja Trænalles vievää lauttaa, ja lautasatamassa tapasimme viimein myös osan Norjan maaryhmästä, eli Nesnan yliopiston osallistujista. Lauttamatka saarelle oli kaunis, tutustuttaen meidät taas hieman syvemmin toisiimme sekä saariston maisemiin. Kaiken kaikkiaan olimme koolla koko osallistujaporukalla vasta perillä Trænan saarella. Tunnelma oli samanaikaisesti odottava, riemukas ja jännittynyt tavatessamme ensi kertaa verkkoseminaarien jälkeen myös muiden maiden osallistujatiimien kanssa.

5.3.2 Maisemantutkimus syvenee

Trænan saarelle saavuttuamme ohjasimme työparini Liisa Aholan kanssa koko osallistujaryhmälle kanssatietämiseen johdattavan performatiivisen harjoituksen, jonka tarkoituksena oli paikkaan ja tutkivaan työskentelyyn johdattaminen. Ohjasin itse harjoituksen sanallisesti, ja Liisa Ahola toimi tilanteen dokumentoijana (kuva 9). Harjoitus oli kaksiosainen,

koostuen aisteja herkistävästä maiseman kuuntelusta, ja jatkuen pariharjoituksena maiseman tutkimiseen. Olimme Liisan kanssa suunnitelleet, että siirtyisimme pienin askelin kohti maiseman kanssa toimimista aloittaen aisteja herkistävästä yksilön ja maiseman välisestä harjoituksesta, siirtyen sen jälkeen kahden ihmisen ja maiseman väliseen harjoitukseen. Pohdimme tehtäviä suunnitellessa, että verkkoseminaareissa tapahtuneen ihmisten välisen tutustumisen jälkeen olisi hyvä jatkaa tätä tutustumista ihmisten välisesti myös kehollisen harjoituksen kautta ennen maiseman kanssa työskentelyä. Harjoituksen toisessa osassa parin toinen osapuoli kiinnitti aistinsa ja huomionsa maisemaan, ja lähti liikkumaan maisemassa aistiensa ja havaintojensa johdattamana. Toinen osapuoli seurasi ja havainnoi tätä ensimmäisenä kulkevaa maiseman aistijaa. Harjoituksen tarkoituksena oli siirtyä tarkastelemaan ei-inhimillisten toimijoiden kanssa muodostettua tietoa ja luoda tutkiva ketjumainen tilanne, jossa asetutaan avoimesti maiseman kuljettamaksi suunnittelematta selkeää lopputulosta tai päämäärää. Tehtävässä siis testattiin kanssatietävää (Ulmer, 2017) prosessia ja asetuttiin avoimeksi myös maiseman materiaalisen tason kanssa tapahtuvalle vuorovaikutukselle (Ulmer, 2018; Barad, 2007).

Kuva 9. Ohjeistin Co-knowing -lämmittelytehtävän mökkien läheisyydessä, ja kokoonnuimme samaan paikkaan myös tehtävän purkua varten. Lämmittelytehtävä lisättiin kesäkoulun Padlet-verkkosivuille myös muualla työskenteleviä varten. Kuva: Liisa Ahola, 2022. Kuvakaappaus Padlet-sivustolta: Emmi Kairenius, 2024.

Majoituimme Trënan saarella mökeissä meren rannalla, aivan kalastajien käyttämän pienen satama-alueen ja sen hallien vieressä. Kokoonnuimme harjoitusta varten ulos mökkien läheiselle rinteelle. Aisteja herkistävän harjoituksen aikana keskityimme havainnoimaan maisemaa pelkän kuuloaistimme kautta silmät suljettuina viiden minuutin ajan. Olimme

suunnitelleet harjoituksen aloituksen rauhalliseksi, jotta asettuisimme hiljaisen hetken saattelemana myös mieleemme tasoilla saman maiseman äärelle. Trænan maiseman todellisuus ilmeni kuitenkin harjoituksen aikana yllättävällä tavalla. Hiljaa maisemassa seistessämme, istuessamme ja maatessamme kuuloaistimme täytti ensin lокkien kiljunta, ja sen jälkeen voimakas jyrinä. Hiljalleen jyrinän vaikutus voimistui, ja tuntui täyttävän koko maiseman. Jyrinä oli peräisin kuorma-autoista, jotka kuljettivat saaren kallioperästä louhittua kiviainesta vuoristosta rannikon työmaalle uuden kalanjalostukseen liittyvän rakennushankkeen pohjamaaksi. Äänimaisema siis paljasti osan saaren ekokulttuurista, mikä sai tuossa hetkessä muotonsa talouskasvuun tähtäävänä rakentamisena saaren luonnon kustannuksella. Trænalla oli nähtävissä ja kuultavissa etenkin se, kuinka yhtenä Norjan vanhimmista kalastajakylistä tunnettu Træna on rakentanut elinkeinonsa ekosysteemin sanelemana, mutta myöhemmin muokannut silminnähtävästi omaa ekosysteemiään ylläpitääkseen tätä elinkeinoa ja mahdollisuuksia saaren asuttamiseen, samalla kun kausiluontoinen saareen kohdistunut asutus ja vapaa-ajan käyttö olivat nostaneet saarella asumisen hintoja.

Pareittain tehtävä tutkimisharjoitus synnytti monenlaisia reittejä kanssatietämisen äärelle (kuvat 10 ja 11). Eräs pari eteni maisemassa puhumatta, hieman etäällä toisistaan, jälkimmäisen tarkastellessa ensimmäisen tapaa kulkea ja havainnoida. Eräs pari kulki tiiviisti yhdessä keskustellen näkemästään, ja toinen pari alkoi kerätä rantaan kasautunutta muovirokkaa kulkien rantakivikossa kantamusten kanssa. Monet pareista liikkuvat maisemassa moniaistisesti välillä kyykistyen, tunnustellen ja haistellen ympäristön elementtejä.

Kuvat 10 ja 11. Co-knowing-pariharjoituksen äärellä: ruohikon äärellä keskustellen ja rantakivien lomassa roskia keräillen. Kuvat: Emmi Kairenius, 2022.

Harjoituksen jälkeen kokoonnuimme yhteen aloituspaikalle keskustelemaan kokemuksesta. Purku käynnistyi kysymyksen ”muodostuiko maisemassa ajelehtimisen aikana uutta tietoa?” kautta. Eräs osallistujista oli kokenut, kuinka rentous Trænalle asettumiseen lisääntyi yhdessä tekemisen kautta, kun taas yksi pareista oli havainnut naurun toimivan uudenaikaisena kommunikaation tapana puheen sijaan. Pariharjoituksen purusta mieleeni jäi erityisesti erään osallistujan kommentti, jonka mukaan toisen ihmisen seuraaminen maisemassa rohkaisi myös häntä kulkemaan valikoituihin paikkoihin ennakkoluulottomammin. Sama pari oli havainnut, kuinka ympäristön materiaalien tutkiminen (kuvat 12 ja 13) oli luonut keskustelemaa vuorovaikutusta myös ihmisten välille.

Maiseman materiaalien kautta syntynyt vuorovaikutus on ymmärrettävissä uusmaterialistisena materian välityksellä tapahtuneena kommunikaationa (Barad, 2007; Rosiek, 2017). Tilanne, jossa ympäristön materiaaleja tutkittiin toisen osallistujan kanssa synnyttäen vuorovaikutusta, on luettavissa myös yhteisölliselle ympäristö- ja taidekasvatukselle tyypillisenä tilanteena, jossa keskustelut nousevat yhteisen käsillä tekemisen äärellä (Hiltunen, 2009).

Kuvat 12 ja 13. Kommunikaatiota maiseman materiaallisen ulottuvuuden äärellä. Kuvat: vas. Emmi Kairenius, 2022, oik. Liisa Ahola, 2022.

Ajattelen Co-knowing-lämmittelytehtävien tuottaneen kanssatietämistä selkeästi havaittavassa muodossa. Harjoitukset sijoituivat kenttätöskentelyviikon alkuun, jolloin muodostimme vielä hyvin intensiivisesti kuvaa toisistamme sekä maisemasta, johon olimme saapuneet. Lämmittelytehtävien kautta havainnoinnin tapaa suunnattiin kerrokselliseksi pyrkien huomioimaan maisema ja sen muutos, toinen ihminen ja hänen tapansa olla maisemassa tehden havaintoja, sekä kunkin osallistujan omat tulkinnat ja tunteet. Näin tieto tai tietäminen ei muodostunut vain tarkkarajaisten kohteiden välillä, vaan samanaikaisesti muodostuvana

ja muuttuvana kokonaisuutena. Ymmärrän, että Co-knowing-lämmittelytehtävän aikana lähestyimme toiminnan tasolla Ingoldin (1993) maisemakäsitystä, jossa läsnä ovat samanaikaisesti erilaiset maisemassa olemiseen ja maiseman asuttamiseen liittyvät aktiviteetit. Kenttäviikon tapahtumia reflektoidessa ymmärsin, että Co-knowing-lämmittelytehtävien kautta siirtymä maiseman hahmottamiseen posthumanistisen ajattelun viitekehyksessä tapahtui pehmeästi. Matkalla maiseman toimijuuden havaitsemiseen oli mahdollisuus pysytellä suhteellisen helposti hallittavalla alueella, ja keskittää huomio toiseen ihmiseen ja omiin esiin nouseviin tunnetiloihin, eli mahdollisuus lähestyä maisemaa humanistisen maantieteen lähtökohdista oli edelleen olemassa. Harjoituksessa toinen ihminen toimi peilinä myös omille maiseman herättämille tunteille, kuten empatialle (roskien keruu) tai jännitykselle (maisemassa eteneminen).

Kenttäviikolle sijoittui myös toinen suunnittelemistamme tehtävistä, joka kantoi nimeä *Around a common table*. Tehtävä oli annettu ja alustettu verkkoseminaarissa aiemmin keväällä, jotta maaryhmillä olisi ollut aikaa valmistautua sen toteutukseen, eli ideoida sellainen yhteinen jaettu ruokahetki, jonka kautta olisi mahdollista jakaa aistikokemuksia, ruokaperinteitä, muistoja ja tarinoita. Tehtävä materialisoitui ensimmäisen kerran kenttätöskentelyviikon ensimmäisenä päivänä Trænassa, kun Ruotsin osallistujaryhmä kutsui koko muun porukan mökkiinsä syömään valmistamansa palttuaterian. Aterian äärellä kuulin tarinoita ruoan historiasta, raaka-aineista ja valmistusprosessista, mutta myös kyseisen ruokaperinteen uusista suunnista liittyen voimistuneeseen toiveeseen toteuttaa palttu myös kasvisversiona.

Tarinat, ruoka ja sen äärellä virinnyt keskustelu korostivat ruokaperinteiden ajallista kerroksellisuutta ja mukautuvaisuutta, mikä yhdistääkin *Around a common table* -tehtävän äärellä rakentuneet havainnot ekokulttuurin käsitteeseen. Maisemantutkimuksen kontekstissa tulkitut ruokaperinteet ilmentävät parhaimmillaan ekosysteemien ja kulttuuristen ulottuvuuksien yhteenkietoutuneisuutta, sillä kuten Pretty (2011) ja Huhmarniemi ja kollegat (2021) määrittelevät kuvatessaan paikallisia ja pohjoisia ekokulttuureja, ovat ihmiset toimet rakentuneet maiseman muiden toimijoiden sanelemina. Palttuhetkestä päällimmäisenä on mieleeni jäänyt kuitenkin jakamisen tärkeys ja sen mukanaan luoma yhteys; kun ruoka annostellaan lautasille kauha kerrallaan, voi lautasen painon äärellä tuntea todella olevansa läsnä yhteisessä hetkessä ja yhteisen asian ja materiaalien äärellä.

Saman päivän iltana koimme myös Norjan osallistujatiimin valmistaman kalakeittoaterian, jonka valmistusta pääsimme seuraamaan laiturilla tapahtuneen kalan käsittelyn merkeissä (kuva 14). Keitto tarjoiltiin ulkona terassilla puheensorinan saattelemana (kuva 15). Vaikka punainen, lämmittävä kalakeitto olikin ensimmäisen illan loppuhuipennus, sai ateriaan kuulunut kuivattu merilevä osakseen erityistä kiinnostusta. Merilevän myytteihin ja terveysvaikutuksiin meidät johdatti etenkin Norjan osallistujatiimin jäsen, joka myöhemmin kenttäviikolla opasti meidät erilaisten levälajien sekä niiden kasvupaikkojen äärelle, ja maistattaen meille erilaisia merileviä suoraan merestä.

Kuvat 14 ja 15. Kalakeiton yhteistä valmistelua ja tarjoilua maisemassa. Kuvat: Emmi Kai-
renius, 2022.

Seuraavana päivänä järjestimme Suomen osallistujatiimin kanssa pienimuotoiset pidot, joiden ruokaperinnettä ilmaiseksi teemaksi olimme valinneet perunan. Kenttäviikon ohjelma ja aikataulu oli täynnä tekemistä, ja Around a common table -tehtävän suunnittelussa olimme huomioineet sen, että muille valmistettavia ja jaettavia aterioita voisi järjestää myös kevyemmällä otteella. Suomen osallistujatiimin kanssa erilaisia ruokavaihtoehtoja pohtiessa huomasimme nopeasti, että monet suomalaiset tai pohjoiseen maisemaan kiinnittyvät perinneruoat, kuten käristykset, laatikot, paistit ja ruisleivät vaativat pitkien aikojen haudutuksen, kohotuksen tai hapatuksen. Tällaiseen perinteiseen pitoruoanlaittoon liittyvä työ on usein yhteisöllistä, kooten ihmisiä yhteisen tekemisen äärelle, mutta LiLan kenttäviikolla päätimme kuitenkin priorisoida käytettävän ajan maiseman äärellä työskentelyyn keittiön sijaan. Tarjosimme perunoita erilaisilla täytteillä porosta ja savulohesta suppilovahveroon.

Kokonaisuudessa yhteen kietoutuivat lisäksi monet alueelliset ruokaperinteet, kuten karjalampiirakat, rieskat ja poron kuivaliha.

Järjestämästämme ruokahetkestä jäi päällimmäisenä mieleen jaettu hetki suuren kaarevan sohvan äärellä tiiviisti istuen. Koenkin kaikkien jaettujen ruokahetkien toimineen ensisijaisesti koko ryhmää yhteen kokoavina interventioina, jotka mahdollistivat kertomusten ja tarinoiden jakamisen, mutta myös Træna-kokemusten reflektoinnin (kuvat 16 ja 17). Yhteisten ruokahetkien äärellä koimme myös interventioiden muodossa tapahtuneita Co-knowing-tehtävän tuottamien tiedonmuodostusten esittelyjä, kuten esimerkiksi työparina toimineen Lotta Lunstedtin ja Sara Rylanderin järjestämän yrttiteehetken. Saarelta kerätyistä villiyrteistä valmistetun teen muodossa asettauduimme kaikki uudenlaisen maisemakokemuksen äärelle aistiemme kautta, kun pääsimme haistelemaan ja maistelemaan höyryävää yrttiteetä. Kansatietämisen ja uusmaterialistisen teorian kautta ajattelen tilanteen olleen siirtymäriitti, jossa tulimme kaikki osittain yhdeksi maiseman kanssa kehojemme ja ruoansulatuksemme kautta. Baradin (2007) mukaan eliöiden ja materian kanssa syntyvä yhteismuotoutuminen (intra-action) tapahtuu myös atomitasolla, eikä uutettujen villiyrteiden kanssa kehollisesti tietäminen jää kovinkaan kauas Harawayn (2008) tavasta ajatella ihmiskehoa monilajisena kokonaisuutena, jossa bakteereilla ja sienillä on kaikilla paikkansa.

Kuvat 16 ja 17. Hetket yhteisten aterioiden äärellä loivat yhteisöllisyyttä. Kuvat: vas. Elina Härkönen, 2022. oik. Liisa Ahola, 2022.

5.3.3 Kannoimme toisiamme taskuissamme

Verkkoseminaarien ryhmäkeskusteluissa alkanut tutustuminen oli luonut ennakkokäsityksiä siitä, millaisten teemojen ja tekniikoiden parissa kukin osallistuja tulisi taiteellisesti työskentelemään. Co-knowing-lämmittelytehtävänä toteutettu pariharjoitus suuntasi edelleen

huomiota toisten tapaan havainnoida ja olla maisemassa. Kuten aiempiinkin kesäkouluihin, LiLan työmuotoihin kuului myös vuonna 2022 taideperustainen lopputyö, jossa kukin osallistuja reflektoi omaa suhdettaan maisemaan maisemantutkimuksellisesta perspektiivistä. Co-knowing-tehtävää ja Traenalla vietettyä aikaa kannustettiin käyttämään oman taiteellisen projektin käynnistäjänä, mutta tämän ohella monet osallistujat työskentelivät kenttäviikolla myös jo aiemmin muodostuneen teosidean parissa. Kenttätyöskentelyviikon loppupuolella eräs osallistujista sanallisti huomion, kuinka ”kannoimme toisiamme taskuissamme”. Kielikuvalla osallistuja viittasi siihen, että aistimme maisemaa ja teemme havaintoja oman näkökulmamme ohella myös toisten taideprojekteja ja kiinnostuksen kohteita silmällä pitäen, myös sellaisissa tilanteissa, kun toinen ei ole läsnä. Toistemme kanssa vietetty aika ja jaetut ajatukset alkoivat punoutua kerrokselliseksi tilaksi, jossa kanssatietämisestä alkoi kanssaliikkuen, kanssakatsoen, kanssakuullen ja kanssalöytäen muodostua olemisen tapa.

Sanallistettu huomio on mahdollista tulkita myös kirjaimellisesti, jolloin taskussa kannetut toiset saavatkin merkityksensä ihmisosallistujia pienemmistä toimijoista, kuten saarella tasakuun kerätystä materiaalista: villasta, simpukankuorista, hiekasta, rakkolevän palasista ja muista luonnonkappaleista. Taskuissa kannoimme myös toisaalla toimivia LiLan osallistujia älylaitteidemme muodossa, kun Skotlannissa ja Suomessa työskenteleviin pidettiin yhteyttä viestien ja videopuheluiden välityksellä. Kenttäviikon ajan etänä Suomessa työskennellyt osallistuja käynnisti taiteellisen ”Remote sensing Træna” -projektin, jossa hän osallisti Trænalla olevia osallistujia jakamaan Træna-kokemuksiaan WhatsApp-viestisovelluksessa tarkoituksenaan muodostaa kuvaa paikasta ainoastaan teknologian välityksellä. Etäkokemus Trænan saarelta muodostuikin samanaikaisesti yhteisöllisyyttä lisääväksi ja välimatkaa korostavaksi (Karikko, 2022a, s. 104–109). Taskussa kulkevaan puhelimeen liittyvän filosofisen havainnon voi posthumanistisen ajattelun ja kanssatietämisen teorian kautta ymmärtää myös teknologian kanssa tietämiseksi (Raipola, 2014, s. 36).

Kenttäviikon aikana vierailimme halukkaiden kanssa myös Sannan saarella, jossa toiminta oli vapaamuotoista. Teimme pienellä porukalla vaelluksen kallion sisällä kulkevaa tietä pitkin ja laskeuduimme alas jyrkkää heinittynyttä rinnettä. Alhaalla rannassa tutkimme ja maiselimme erilaisia leviä (kuvat 18 ja 19), nautimme lämmöstä ja edistimme kukin omaa taiteellista prosessiamme. Innostuin itse valottamaan levien kanssa yhteistyössä fotogrammeja valoherkälle paperille lumenprint-tekniikkaa käyttäen. Levien kanssa toteutettujen valokuvien ohella kävelin paikoissa peltiset kengänpohjat kenkiini kiinnitettyinä, tarkoitukseni tutkia metallilevyihin tallentuneita naarmuja ja painaumuksia maiseman ja jalkapohjan välisenä

tiedon muodostuksena (Kairenius, 2022). Yksi osallistujista kuvasi vedenalaista videota (Ahola, 2022), toinen valokuvasi rantakiviin muodostuneita jäkälien, levien ja kotiloiden muodostamia kuvioita (Rylander, 2022), ja yksi meistä kulki valkoisen kankaan kanssa siihen maiseman jälkiä keräten (Härkönen, 2022b). Taideprosessien toteuttaminen maiseman kanssa tietäen ja maiseman kanssa tutkien alkoi hiljalleen kehollistua ja visualisoitua osaksi kenttäviikkoamme.

Kuvat 18 ja 19. Levien tutkimista ja levien kanssa kahlaamista Sannan saarella. Kuvat: vas. Runa Meidell, 2022. oik. Emmi Kairenius, 2022.

Osallistujien kokemusten mukaan maiseman kanssa tietäminen ei aina kuitenkaan sujunut suunnitellulla tavalla. Erään kokemuksen mukaan esiymmärrys luonnon kanssa työskentelestä saattaa yleisesti olla se, että luonto antaa meille ihmisille tarvitsemamme materiaalin. Käytännössä yhteistyö esimerkiksi Trænan lokiin kanssa olikin haastavaa, sillä lokit eivät vaikuttaneet olevan kiinnostuneita taideprosessista, tai lentämään oikeassa paikassa oikeaan aikaan. Myös prosessi, jossa luonnonmateriaaleista saatavia pigmenttejä testailtiin erilaisin tekniikoin, koki kolauksia paperin repeillessä ja yhtä lailla värien haalistuessa. Myös omat leväfotogrammin pätyivät aluksi nousuveden syvyyksiin aiheuttaen kehollisen kokemuksen niitä olkapäätä myöten merivedestä kalastellessa. Avainasemaan asettuikin luottamus sellaiseen prosessiin, jota ei voi täysin hallita. Maiseman kanssa tietäminen ja taiteen tekeminen vaikuttikin vaativan osallistujilta kontrollista luopumista, etenkin suhteessa halutun kaltaiseen lopputulokseen tai visuaaliseen ilmeeseen, aivan kuten Rosiek (2017) korostaa.

Toinen saarikohteemme oli Sandøya, jossa saarella asuva Jan Anton Sandøy esitteli meille saarta sekä siellä pesiviä haahkoja ja haahkojen pesinnän turvaamiseksi tehtyä työtä. Pääsimme tutustumaan saarella sijaitsevaan pieneen mutta sitäkin monipuolisempaan museoon, jossa kuulumme Jan Anton Sandøyn kertomia tarinoita muun muassa saarelle ajautuneesta ajopuusta rakennetuista taloista. Jan Antonin johdolla opettelimme myös punontatekniikkaa, jolla verkonkannattimina toimivia lasisia palloja päällystettiin (kuvat 20 ja 21). Pienen Sandøyan saaren paikalliset ekokulttuurit alkoivat tarinoiden, sekä saarella nähdyn ja koetun kautta hahmottua syvällisellä tavalla.

Kuvat 20 ja 21. Punontatekniikan harjoittelua Sandøyan saaren maisemissa. Kuvat: vas. Liisa Ahola, 2022. oik. Emmi Kairenius, 2022.

Kenttäviikon tapahtumista kertominen tarkkaan päiväohjelman mukaan ei anna mielestäni autenttista kuvaa siitä, miten toiminta ja kohtaamiset lopulta rakentuivat. Kenttäviikon aikana koin monta sellaista hetkeä, jossa ymmärrys toisista karttui tekemisten ja menemisten välissä. Tällaiset vapaasti muotoutuvat siirtymävaiheet ja odotteluhetket tarjosivat monille tilaisuuden lähestyä toista istumalla viereen ja kysymällä kuulumisia. Esimerkki tällaisesta tilanteesta oli viettämämme evästys- ja odottelutuokio Trænan museon pihapiirissä, jossa kokoonnuimme istuskelemaan ja vaihtamaan ajatuksia kenttäviikolla koetusta sekä taideprosessien etenemisestä (kuva 22). Seuraamme istuutui myös yhteistyökumppanimme Helgelandin museon opas, jonka johdolla olimme aiemmin saaneet tutustua Trænan kulttuurielämään sekä residenssi- ja taidekasvatustoimintaan. Huomioin, että oppaan läsnäolo mahdollisti myös sen, että pääsimme kertomaan Trænalla kokemaamme ikään kuin ulkopuoliselle, mikä mahdollisti samaan aikaan ryhmän sisällä tapahtuvan reflektoinnin.

Kuva 22. Odottelua, istuskelua ja jutustelua Trænan museon edustalla. Kuva: Emmi Kairenius, 2022.

Itselleni merkityksellinen ja oivaltava tilanne oli myös se, kun viereeni istuutunut Umeå'n yliopiston Lotta Lundstedt pohdiskeli taideprojektimme yhtäläisyyksiä. Lotta sanallisti huomion, kuinka meillä kummallakin taitaa olla kiinnostus kulumisen ja toiston teemoja kohtaan. Hän nosti esimerkiksi oman neulomisprojektinsa, jossa hän neuloo villapaitaa sen valmistumiseen saakka, kunnes purkaa neuleen, kerii langan ja aloittaa neulomisprosessin taas uudestaan. Lanka kuluu huomaamatta ja hiljalleen, eikä neulomisen lopputulos ole koskaan yhteneväinen edellisen kanssa. Toisen ihmisen sanallistama huomio nosti myös oman teokseni keskiöön hetkellisesti kulumisen ja toiston teemat, ja vei tekemistä eteenpäin uuden inspiroivan ja jaetun kerroksen kanssa. Samankaltainen kokemus ilmeni myös muiden osallistujien kokemuksissa, kun osallistujat kertoivat inspiroituneensa toistensa projekteista, keränneensä toisilleen materiaaleja, ja toisaalta myös katsovansa ympäristöä ja maisemaa uusin silmin sen jälkeen, kun olivat nähneet muiden tavan työskennellä ja huomioida maiseman elementtejä.

Keskustelua osallistujien välillä käytiin myös toiminnan tiimellyksessä. Monesti kohtaamisia saivat aikaan tietyn luonnonmateriaalin tai ilmiön tarkastelu, joka synnytti pohdintaa ilmiön äärelle asettautuneiden välillä. Tällaisia hetkiä olivat esimerkiksi merilevien liikkeen ja olemuksen tarkkailu, sen pinnan tunnustelu ja maistelu Sannan saarella, vuorovesi-ilmiön pohdinta majoitusmökkien edustalla Trænalla, sekä yhteinen saunomis- ja uimishetki, jossa suolaisen meriveden ja löylyjen yhdistelmä aiheutti osassa osallistujia kehollisia tuntemuksia ja saunakulttuurien eroavaisuuksien pohdintaa lauteilla istuessa. Yksi erikoisemmista toiminnan muodoista oli kenttäviikolla tapahtuneet hybriditapaamiset, joita järjestettiin

Trænalla olevien osallistujien, sekä muualla työskentelevien välillä. Hybriditapaamisia järjestettiin sekä ennalta sovittuina aikoina, että spontaanisti WhatsApp-videopuheluiden välityksellä. WhatsApp-videopuhelut toimivat tunnelmien välittämässä yllättävän hyvin, sillä osallistujat liittyivät puheluun omista työskentely-ympäristöistään. Puhuessamme WhatsApp-videopuhelua Sandøyen saaren pienessä museossa Skotlannin ja Suomen tiimien kanssa, konkretisoituivat elämässämme läsnä olevat ajalliset ja maisemalliset kerrostumat hieman huvittavallakin tavalla. Pidellessä älypuhelimta korkealla ilmassa Sandøyen museoesineiden keskellä, samalla keskittyen Skotlannin maisemiin ja tuulen kohinaan, oli totisesti mahdollista tuntea olevansa osa kansainvälistä, jonkinlaiseen murroskauteen sijoittuvaa, yhteismuotoutuvaa maisemantutkimuksellista projektia (kuva 23).

Kuva 23. Yhteydenpitoa Skotlantiin videopuhelun välityksellä. Kuva: Liisa Ahola, 2022.

Kenttäviikon tiimellyksessä järjestetyt hybriditapaamiset olivat myös kehollisesti erityisiä, sillä mahtuaksemme saman videopuhelun videokuvaan oli meidän toisinaan painauduttava myös kehollisesti toisiamme vasten (kuva 23). Hauskoja WhatsApp-puheluista teki myös se, että saatoimme toisinaan tarkastella myös muita samassa ympäristössä, kuten Trænalla olijoita älypuhelimien näytön välityksellä, mikäli olimme puhelun aikaan eri kohteissa. Kenttäviikon viimeisenä päivänä järjestetty loppuseminaari järjestettiin myös hybridinä, ja tällöin osallistuimme siihen kukin ryhmä omista mökeistämme, ja loput osallistujaryhmistä omista kohteistaan.

5.4 Toiminnan kolmas osio: taiteelliset prosessit ja teokset osana aineistoa

5.4.1 Aineiston keruun ja ymmärtämisen muotoja

Tutkimukseni aineiston keruu on tapahtunut koko LiLan toimintasyklin ajan, alkaen suunnittelusta syksyllä 2021 ja jatkuen ensimmäisen yhteisen näyttelyn pystytykseen ja kesäkoulun viralliseen päätökseen. Vaikka olenkin otsikoinut aineiston keruun omaksi osiokseen tapahtumien ketjussa, on se limittynyt elettyihin hetkiin suunnittelutapaamisissa, kenttäviikon käännoksissä ja myöhemmin myös näyttelyn pystytyksessä ja arkisissa kohtaamisissa yliopiston käytävillä. Aineistoni on toiminut reflektioaineistolle tyypillisesti tehdyn toiminaan mieleen palauttajana. Ajattelen, että merkittävässä roolissa on ollut aineistoni käsittely auki kirjoittaen, sillä kirjoitusprosessiin keskittyminen on mahdollistanut tarkan laadullisen sisälönanalyysin ohella myös uusien muistojen esiin nousemisen. Olen reflektoinut aineistoani myös muiden toimintaan osallistuneiden kanssa keskustellen. Yhteiset kahvihetket työparini Liisan kanssa ovat olleet merkityksellisiä myös kesäkoulun jälkeen, ja nyt myöhemmin tarkasteltuna ovat nekin olleet osa tutkimusprosessiani. Olen palannut toiminnan äärelle myös lukuisten valokuvien kautta, jotka ilmentävät tapahtunutta eri kuvaajien näkökulmasta.

Vuoden 2022 LiLan suunnittelun alkaessa tutkimukseni kannalta olennainen kanssatietämisen teema ja käsite ei ollut vielä tullut varsinaisesti osaksi toimintaa. Vaikka jälkikäteen hahmotankin yhteisöllisen suunnitteluprosessin toteuttaneen eräänlaista kanssatietämisen muotoa, oli oma fokukseni aineiston keruun suhteen muissa teemoissa. LiLan ensimmäisten askelten aikaan suunnittelin tutkivani yhteisöllisyyden muotojen rakentumista, ja keskityin ennen kaikkea siihen, miten ja millaisissa tilanteissa yhteisöllisyyttä kesäkoulun aikana rakennettiin. Kun posthumanistisen ajattelun teemat kesäkoulussa voimistuivat vuodenvaihteen tienoilla, suuntautui myös oma kiinnostukseni siihen, millaista toimintaa posthumanistinen ajattelu kesäkoulun aikana konkretisoisi. Taideperustaista toimintatutkimusta tehneiden kollegoiden kokemuksiin perustuvat kommentit ja menetelmäkirjallisuus (Jokela & Huhmarniemi, 2018, 2020) tukivat ajatusta, ettei lopullisen tutkimuskysymykseni täydy olla muotoiltuna vielä aineiston keruuta aloittaessa. Aloittaessani aineiston keruun en siis vielä täysin tiennyt tutkimukseni keskiötä, mikä teki aineiston keruusta LiLan alussa hyvin yksityiskohtaista. Tallensin aluksi muistiinpanoihini kaiken varalta mahdollisimman paljon yksityiskohtia, mutta kesäkoulun edetessä merkityksellisten tilanteiden hahmottaminen helpotui.

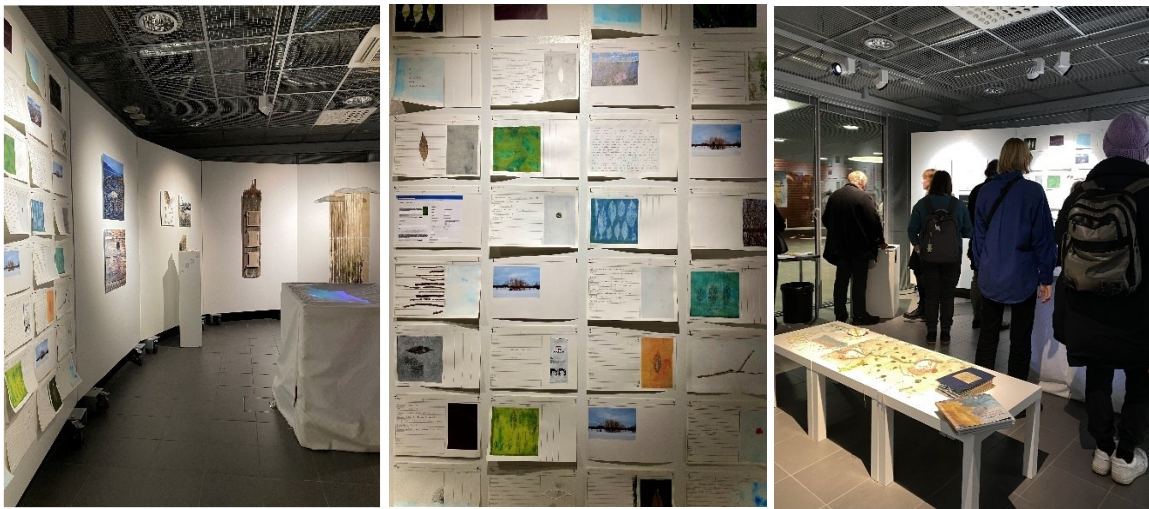
Yksi merkittävimmistä tutkimustani ohjanneista yksittäisistä aineistonkeruutilanteista oli kenttäviikon loppupuolelle sijoittunut lauttamatka, jonka aikana keskustelimme kenttäviikon kokemuksista. Keskustelun käynnistäjänä toimi Nesnan yliopiston Mette Gårdvik, joka suuntasi kysymyksiä koskemaan erityisesti taiteellista prosessia ja kanssatietämistä maisemantutkimuksen tapana. Äänitin lauttamatkalla käydyn keskustelun puhelimeni äänitallentimella, minkä lisäksi kirjoitin keskustelusta myös muistiinpanoja. Vaikka en itse fasilitoinut haastattelua osaksi tutkimustani, koen lauttamatkalla tapahtuneen haastattelunkaltaisen keskustelun toimineen järjestelmällisempänä kanssatutkijuuden ja kanssareflektoinnin muotona. Keskustelutilanne nosti esiin muiden osallistujien havaintoja kenttäviikolla koetusta, ja vaikka osa ihmisten kertomista havainnoista olikin jo tuttuja aiempien kohtaamisten kautta, kokosi tilanne yhteen erilaisia näkökulmia ja mahdollisti niiden paremman reflektoinnin. Juuri lauttamatkalla sanallistui havainto siitä, kuinka ”kannoimme toisiamme tasakuissamme” kenttäviikon aikana.

5.4.2 Taidenäyttelyn ja teosten äärellä

Kenttäviikolta palattuamme jatkoimme kukin omia taiteellisia ja tutkimuksellisia prosessejamme teosten ja visuaalisten esseiden työstämisen muodossa. Järjestimme yhden vapaaehtoisin ja vapaamuotoisemman seminaarin, joka kulki nimellä Art talk. Tarkoituksena oli näin ylläpitää käynnistyneitä taiteellisia prosesseja ja vuorovaikutusta ennen syksyllä koitavaa yhteistä näyttelyä. Art talk -tapaamisessa kävimme läpi kunkin kenttäviikon jälkeisiä kuulumisia ja taiteellisten projektien etenemistä. Tämän lisäksi jatkoimme taiteellisten prosessien reflektointia myös kansainvälisissä pienryhmissä, joiden kesken kokoonnuimme keskustelemaan etäyhteyksien välityksellä pariin otteeseen kuluvan kesän aikana. Pienryhmien koostamisessa oli huomioitu monimuotoisuuden ohella myös teosten temaattiset yhtäläisyydet. Aineiston keruun kannalta pienryhmätapaamisten tuottamat havainnot jäivät tutkimuksessani vähäisemmiksi, mutta omaan toimintakokemukseeni peilaten pienryhmätapaamiset tarjosivat käsiteltyjen teemojen kanssapohdintaa, ja ylläpitivät verkkoseminaarissa muodostuneita ja kenttäviikolla syventyneitä suhteita muihin osallistujiin.

Syksyllä järjestyi vielä viimeinen yhteinen verkkoseminaari, jossa esittelimme kesäkoulun aikana syntyneet valmiit taiteelliset lopputyömme muille osallistujille. Yhteinen taidenäyttely materialisoitui Lapin yliopiston galleria Kilossa marras-joulukuussa 2022 (kuvat 24, 25 ja 26), kooten LiLan osallistujat yhteen taas teosten kautta. Koin tärkeänä havaintona sen, kuinka kenttäviikon jälkeen toiminnan palauduttua maaryhmiin ymmärrys LiLan yhteisöstä

ei supistunut, vaan laajeni. Tällöin aktiivinen toiminta kääntyi teosten työstämiseen, sekä yhteisen näyttelyn järjestämiseen. Yhteiseen näyttelyyn ottivat osaa myös sellaiset osallistujat, jotka eivät osallistuneet kenttäviikolle fyysisesti jaetussa paikassa Trænassa, vaan toteuttivat maisemantutkimuksellisen prosessinsa muualla. Osa tällaisista osallistujista, kuten Skotlannin osallistujaryhmä, osallistui kuitenkin yhteiseen näyttelyyn Rovaniemelle postittamallaan teoksilla. Lapin yliopiston galleria Kilossa järjestetty näyttely oli siis ensimmäinen tilanne, jossa suomen osallistujayhteisö kohtasi Skotlannin osallistujat fyysisesti, taideteoksina materialisoituvan vuorovaikutuksen kautta.

Kuvat 24, 25 ja 26. LiLan näyttely galleria Kilossa. Keskellä yksityiskohta Matti-Pekka Karikon teoksesta ”River Willow”, 2022. Kuvat: Emmi Kairenius, 2022.

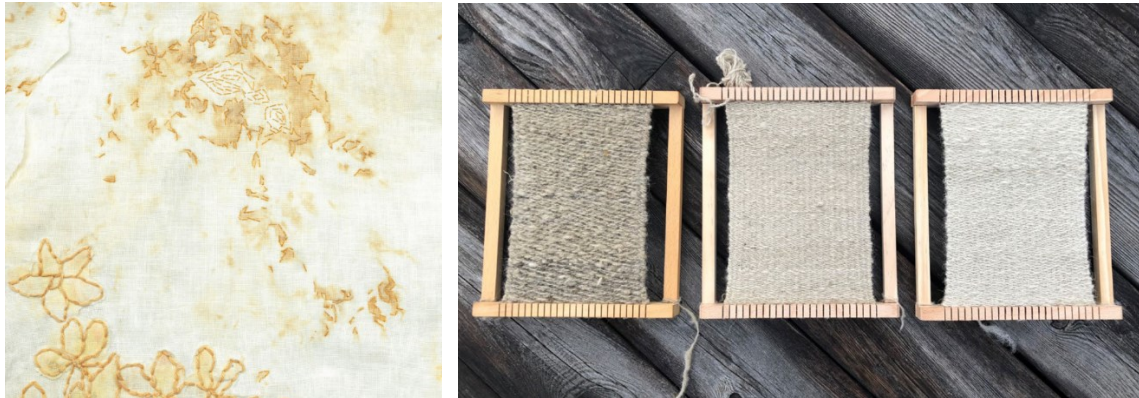
Taideteoksissa käytetyt luonnonmateriaalit mahdollistivat aistien kautta välittyvän tiedon siirtymisen tekijästä kokijaan ja teosten ripustajaan, eli tulkitsen teosten käsittelyä uusmaterialistisen ajattelun näkökulmasta (Rosiek, 2017; Barad, 2007; van der Tuin & Dolphijn, 2010). Taidenäyttelyn ripustustilanteessa teoksiin valitut materiaalit ohjasivat kehollista toimintaa, kun herkäät materiaalit, kuten paperi, villa, kalan luut, kuivunut rakkolevä tai kiinni kirjoitetut kivet välittivät tietoa teosten tekoprosessista, sekä maisemasta, josta materiaalit olivat peräisin. Ajattelun taidenäyttelyn järjestämisen kietoneen yhteen uusia osallistujayhteisöjä materiaalin välityksellä. Taideteosten ja niiden materiaallisen ulottuvuuden kautta syntynyt kommunikaatio on tulkittavissa yhtenä kanssatietämisen muotona, jossa pääsemme uudella tavalla lähentymään toistemme maisemia ja niiden ekokulttuureja kerrottujen ja valokuvattujen havaintojen ohella. Taidenäyttely kokosi yhteen erilaisia taiteellisia tulokulmia maiseman tutkimiseen ja maiseman kanssa tietämiseen, muodostaen näyttelytilaan

yllättävänkin yhtenäisen maisemallisen kokonaisuuden. Koen LiLan kontekstissa tuotetut taiteelliset teokset osana aineistoani, eräänlaisina kanssatutkijoiden tuottamina tiivistelminä omasta matkastaan osana LiLaa, eli omina tutkimustuloksinaan. Teosten ilmentävä tieto on syntynyt vuorovaikutteisessa prosessissa tekijänsä kanssa, ja tätä tietoa olen tulkinut teoksen materiaalien äärellä havainnoiden, tekijöiden kanssa keskustellen, tekoprosessia seuraan, LiLan teoriaan peilaten, sekä katalogin yhteydessä julkaistuun tekstiin tukeutuen.

Näyttelyn yhteydessä julkaistiin digitaalinen sekä painettu vuoden 2022 LiLan katalogi, joka piti sisällään kurkistuksen kunkin osallistujan käsittelemiin teemoihin Artist's statement -tekstien muodossa sekä syvemmälle johdattavina visuaalisina esseinä. Vuoden 2022 katalogi kantoi nimeä "Dwellers in the landscape" perustuen Tim Ingoldin dwelling-käsitteeseen. Olen sisällyttänyt aineistooni yleiskatsauksen taideteosten sekä esseiden käsittelemistä teemoista, mutta sen sijaan, että pureutuisin kunkin teoksen ilmentämiin aiheisiin, olen tutkimuksessani keskittynyt enemmän kesäkoulun synnyttämään toimintaan ja kanssatietämisen rakentumiseen tämän toiminnan yhteydessä. Teoksia tarkastellessa olen ollut kiinnostunut siitä, miten kaikki se, mitä kesäkoulun aikana tehtiin ja miten kanssatietämiseen ohjattiin, näkyy lopullisissa taideteoksissa.

LiLan kontekstissa syntyneet taideteokset ilmentävät kanssatietämistä monesta erilaisesta näkökulmasta. Elina Härkönen käsitteli teoksessaan "Intra-action?" (kuva 27) uudenlaista maiseman kanssa tuotettua tietoa ja ihmiskeskeisestä kontrollista luopumista. Teoksen toteutuksessa Härkönen käytti vaaleaa kangasta, johon maisema sai jättää jälkiään muun kenttäviikon toiminnan ohessa. Kankaalle muodostuva tieto tulee Härkösen teoksessa tulkituksi maiseman kanssa kohtaamisena, koetun visualisoijana sekä eräänlaisena Trænan maisemaa piirtävänä karttana (Härkönen, 2022b, s. 30–31). Mette Gårdvikin taiteellinen prosessi sisälsi paljon maisemassa kuljeskelua, sillä hänen teoksensa materiaalina toimi ympäristöstä löydetty lampaanvilla. Gårdvik tarkastelee teoksessaan "Lost and Found" (kuva 28) maiseman materiaalista ulottuvuutta, lampaiden ja maiseman kanssa muotoutunutta materiaalia, sekä pohjoisten rannikkoseutujen historiallisia kerrostumia monimaisemallisesti eri paikkoja yhdistellen (Gårdvik, 2022a, s. 36, Gårdvik, 2022b, s. 48–53). Gårdvikin prosessi hahmottuu kiinnostavalla tavalla sellaisena maisemantutkimuksen ja kanssatietämisen uusmaterialistisena muotona, jossa tutkija-taiteilija asettautuu avoimesti maiseman ja sen materiaalien ohjaamaksi. Villaan ja rannikkoseutuihin kiinnittynyt kulttuurihistoriallinen tieto ja ekologisesti ja eettisesti rakentunut taiteellisen työskentelyn tapa luovat teoksesta kiinnostavalla

tavalla nykytaiteen menetelmiä hyödyntävän pohjoisten rannikkoseutujen ekokulttuurien ilmentäjän.

Kuvat 27 ja 28. Yksityiskohdat Elina Härkösen teoksesta ”Intra-action?” ja Mette Gårdvikin teoksesta ”Lost and Found”, 2022. Kuvat: vas. Mari Parpala, 2022. oik. Mette Gårdvik, 2022.

Maisemasta löytynyt materiaali ohjasi myös Renate K. Nordnesin taiteellista työskentelyä, kun Trænan niityllä vastaan tullut talon muotoinen puun kappale herätti idean asuttamisen teeman pohtimisesta (Nordnes, 2022, s. 66–71). Asuttaminen näyttäytyykin kieltä ja kirjallisuutta tutkineen Nordnesin prosessissa filosofisena, ihmisen valta-asemaa valottavana, myös ei-inhimillisten toimijoiden asumismuotoja ja asumistoimia tarkastelevina kertomuksina. Liisa Ahola (2022) hyödynsi teoksessaan ”Under and Above the Water Surface” teknologiaa maisemantutkimuksellisenä keinona kuvatessaan kerroksellista videoteostaan vedenalaista maailmaa, taivaalla liitäviä lokkeja, sekä Trænan teitä jylisteleviä rekka-autoja yhdistäen. Vaikka Aholan alkuperäisenä tarkoituksena olikin tarkastella maisemaa levän näkökulmasta, vaikutti Trænalla koettu ristiriitainenkin maisemakokemus siihen, mihin suuntaan videoteos rakentui (Ahola, 2022, s. 20). Videoteoksen maisema hahmottuu kerroksellisenä, muutoksessa olevana, ja eri toimijoiden toiveita rinnastavana kriittisenä kokonaisuutena.

LiLan teoksissa vilahtelevat myös luonnonvarojen hyödyntämisen ja ympäristön muutoksen pohtiminen (Jantos, 2022, s. 59–65; Lundstedt, 2022, s. 14–15), kävelemisen, kehollisen tiedon ja kulumisen teemat (Kairenius, 2022, s. 16–17), maisemasta löydettyjen elementtien ja materiaalien kanssa työskentely (Jarvoll, 2022, s. 78–83; Kennedy, 2022, s. 54–58; Lundstedt, 2022, s. 14–15) ja pyrkimykset ei-inhimillisen toimijan ymmärtämiseen (Karikko, 2022b, s. 34–35; Nordnes, 2022, s. 66–71). Maiseman kanssa muodostettu tieto ilmenee

myös pinnan rakenteisiin ja kuvioihin keskittyvien valokuvien pohjalta luodussa taideprosessissa (Rylander, 2022, s. 96–103), maiseman kanssa koettuna symbolisena ja visualisointuna yhteytenä (Harkey, 2022, s. 26–27), sekä paikallisen pohjoisen elinkeinon ja ekokulttuurin jatkumoon asettautumisena (Parpala, 2022, s. 32–33). Anne Lise Wie pohtii nukkerakentamista, kirjontaa ja lasten piirroksia yhdistävässä taiteellisessa prosessissaan kansantartujen ja myyttien tapaa rakentaa kokemustamme maisemasta (Wie, 2022, s. 90–95), kun taas Niina Oinas keskittyy tavoittelemaan muistojen rikastamaa mielipaikkaansa Pelkosenniemen Pyhäjärveä taiteellisin keinoin (Oinas, 2022, s. 38–39). Timo Jokelan teoksen keskiössä on perinteisten käsityökalujen ja niiden materiaalsen ulottuvuuden, sekä kulttuurisen muutoksen tarkastelu Ingoldin taskscape-käsitteen kautta (Jokela, 2022, s. 42–42).

6. Yhteenveto

Olen ryhmitellyt tutkimuskysymykseni vastaukset kolmen teeman alle, joista kussakin kiteytyy erilainen kanssatietämisen muoto. Teemat vastaavat tutkimuskysymykseeni kuvaten, miten kanssatietäminen on kesäkoulun aikana rakentunut, miten toiminta ja tehdyt valinnat ovat saaneet kanssatietämistä aikaan, tai miten kanssatietämisen äärelle toiminnan aikana ohjattiin. Toiminta vuoden 2022 LiLa-kesäkoulussa rakensi kanssatietämistä yhteismuotoutuen, maiseman kanssa tietäen ja taideteosten välityksellä uusmaterialistisesti kommunikoiden (kuvio 3).

LiLan yhteisö yhteismuotoutujana

LiLan moninaiset yhteisöt rakentuivat kesäkoulun aikana yhteismuotoutuen. Yhteismuotoutuminen tapahtui kesäkoulussa osallistujien välillä, mutta toimintaan vaikuttivat myös esimerkiksi osallistujayhteisön ulkopuoliset ihmiset, tapahtumat, säätilat, sekä ei-inhimilliset toimijat. Yhteismuotoutuminen tuotti kesäkoulun aikana myös yhteisöllisyyttä. Ymmärrän yhteismuotoutumisen Baradin (2007) määritelmän (intra-action) mukaan, eli yhteismuotoutumisen keskiöön ei asetu ihminen tai ihmisen muodostama tieto (Barad, 2007), eikä yhteismuotoutumisen prosessi etene selkeästi tai lineaarisesti kohti päämäärää. Kesäkoulun toimintaan osallistuneet yhteisöt eivät olleet kiinteitä tai tarkkarajaisia, vaan erilaiset yhteisöt toimivat LiLassa sisäkkäin, lomittain ja myös samanaikaisesti jatkuvasti muotoutuen. Hahmottelin havaintojeni perusteella LiLassa muodostuneita ihmisiin keskittyviä yhteisöjä esimerkiksi suunnitteluyhteisöiksi, työpareiksi, maaryhmiksi, verkkoseminaarien pienryhmiksi, matkaseurueiksi, kenttäviikon osallistujaryhmäksi ja majoitusseurueiksi. Luen LiLan yhteisöihin kuuluneen jopa sellaiset hetkelliset yhteisöt, jotka muodostuivat tietyn tekemisen äärelle, kuten levän tutkimiseen, vaeltamiseen, ruoanlaittoon tai satunnaiseen arkiseen kohtaamiseen liittyen. Eri kokoisia yhteisöjä syntyi ja purkautui LiLassa jatkuvasti, mutta yhteisöllisyys osallistujien välillä säilyi.

Yhteismuotoutumisessa huomionarvoista on ympäristön ja sen monimuotoisten toimijoiden vaikuttaminen LiLan yhteisön rakentumiseen. Yhteisöllisen taidekasvatuksen käytännöt, kuten toimijoiden tasa-arvoisuuteen ja osallisuuteen pyrkiminen (Hiltunen, 2009; Freire, 2005), sekä aidoissa arjen tilanteissa tapahtuva oppiminen (Dewey, 1980; Lippard, 1997; Hiltunen & Jokela, 2001; Hiltunen, 2009) tukivat yhteismuotoutumisen toteutumista. Tämä näkyi etenkin suunnitteluyhteisöjen toiminnassa, sekä Around a common table -tehtävän

käynnistämässä yhteisissä hetkissä, joissa kunkin osallistujan omat elämismaailmat ja kesäkoulun teemat yhdistyivät yhteiseen tilaan yhteisöllisyyttä rakentaen. Kesäkoulun aikana tehdyt valinnat, kuten suunnittelun tapahtuminen erilaisissa ryhmissä, matkustaminen maateitse yhteisellä autolla, tai ohjaaminen yhteisten ruoanvalmistus- ja ruokailuhetkien äärelle rakensivat yhteismuotoutuvaa yhteisöllisyyttä.

Monimuotoiset maisemat kanssatietäjinä

LiLan maisemat toimivat kesäkoulussa kanssatietäjinä. Maiseman käsite kuvasi vuoden 2022 LiLassa samanaikaisesti tapahtumien paikkaa tai lokaatiota, mutta ennen kaikkea aktiivista yhteisöllistä toimijaa. Kanssatietäminen ymmärrettiin kesäkoulussa Ulmerin (2017) mukaan tapana olla muutoksessa toisten toimijoiden kanssa, avoimen prosessin äärellä (Ulmer, 2017). Maisema koettiin vaikuttavana ja kunnioitettavana toimijana, joka toisinaan otti ohjat myös osallistujien taiteellisissa prosesseissa. Maisemaa ei kuitenkaan ollut vain yhtä, vaan kesäkoulussa yhdistyivät kunkin osallistujan omien taustojen ja toimintaympäristöjen ohella eri kohteissa koettujen kenttäviikkojen maisemat.

Kanssatietämiseen, eli maisemantutkimuksellisen prosessin luomiseen yhdessä maiseman ja sen toimijoiden kanssa ohjattiin konkreettisimmin kenttäviikolle ajoittuneen taideperustaisen Co-knowing-tehtävän yhteydessä. Co-knowing-tehtävä käynnisti osallistujissa useita kanssatietämistä rakentaneita prosesseja, kuten materiaalien keruuta tai pyrkimystä ymmärtää ei-inhimillisiä toimijoita. Kanssatietämisen menetelmä mahdollisti uuden näkökulman maisemantutkimukseen, kun keskiöön asettuikin maiseman kanssa tuotettu tieto, eikä painopiste ollutkaan inhimillisessä kokemuksessa tai tavassa luokitella ja jäsentää tietoa (Jokela & Härkönen, 2021, s. 179; Ulmer, 2017; Barad, 2007). Kanssatietämisen prosessit aiheuttivat myös pettymyksiä ja suunnan muutoksia, kun materiaali ei prosessissa käyttäytynytkaan toivotulla tavalla.

Kanssatietämiseen ohjaavat aistiharjoitukset herättivät hahmottamaan Trænan ekokulttuurin rakenteita ja sen aiheuttamia haasteita. Kuten Jokela ja Härkönen (2021) ovat todenneet, tarjoavat yhteisellä jaetulla kenttätyöskentelyviikolla hyödynnetyt taideperustaiset menetelmät mahdollisuuksia ekokulttuurien reflektointiin ja ymmärtämiseen (Jokela & Härkönen, 2021). Vuoden 2022 LiLassa kanssatietämisharjoitukset ja fyysisesti jaettu kenttätyöviikko tukivat myös erilaisten vuorovaikutussuhteiden ja ekokulttuurien syvempää omakohtaista hahmottamista, kun kanssatietämisharjoitusten seurauksena omaa maisemasuhdetta saattoi verrata kanssaosallistujien tapaan toimia maisemassa. Aistiharjoitusten ansiosta myös

paikallinen ekokulttuuri ja sen kestävyys haasteet alkoivat hahmottua osallistujille. Maiseman kanssa tietäminen konkretisoitui myös kenttäviikolla koetuissa yhteisissä Around a common table -tehtävän tuottamissa ruokahetkissä, joiden kautta jaoimme maisemaan kiinnittyviä tarinoita, makuja, tuoksua ja tekoja. Tehtävä näyttäytyikin taideperustaisena, yhteisöllisenä ja ennen kaikkea tilannesidonnaisena (Granö ym., 2018). Pääsimme ruokailuhetkien kautta kurkistamaan toisten osallistujien paikallisiin ekokulttuureihin samastuttavasta näkökulmasta. Maiseman kerroksellisuuden ja paikallisten ekokulttuurien havaitsemista tuki myös kesäkoulussa käytetty teoria, joka ohjasi hahmottamaan maisemaan kiinnittyvien arosten aktiviteettien suhdetta ympäröivään kulttuuriin ja sen muutokseen.

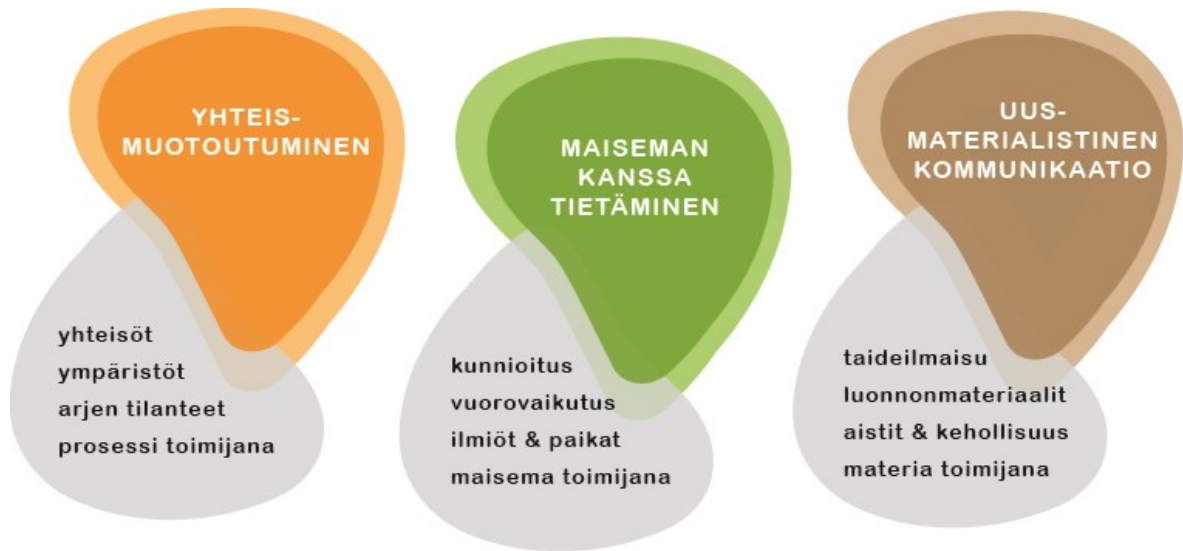
Taideteokset ja näyttely uusmaterialistisena kommunikaationa

LiLassa tuotetut taideteokset sekä taideperustainen toiminta on ymmärrettävissä uusmaterialistisena kommunikaationa. Kenttäviikolle siirryttäessä maiseman materiaallinen ulottuvuus tuli voimakkaammin osaksi toiminnan yhteismuotoutumista, mikä näkyi esimerkiksi ympäristön materiaalien kautta rakentuneena keskusteluna ja maiseman elementtien kehollisena tarkasteluna. Kävelyretkiltä löytyneet materiaalit, kuten villa, merilevä, puunkappalet, kivet ja simpukat tai meren hioma lasi herättivät kiinnostuneita kysymyksiä ja keskustelua osallistujien välillä. Materiaalien läsnäolo ja materiaalien ohjaama prosessi tuli havaituksi myös LiLan lopullisissa taideteoksissa, joista monet rakentuvat luonnonmateriaaleista tai ympäristöstä löydettyistä elementeistä, jotka olivat ohjanneet toimintaa (Jarvoll, 2022; Ahola, 2022; Gårdvik, 2022; Lundstedt, 2022; Kennedy, 2022; Rylander, 2022; Nordnes, 2022; Jokela, 2022). Kuten Huhmarniemi ja kollegat (2021) sekä Härkönen (2021) ovat todenneet, syntyvät yhteisöllisen taide- ja ympäristökasvatuksen kontekstissa toteutetut teokset usein tietyltä alueelta löytyneestä luonnonmateriaalista (Huhmarniemi ym., 2021; Härkönen, 2021). Lisäksi, kuten van der Tuin ja Dolphijn (2010) huomauttavat, materiaalien välinen vuorovaikutteisuus koskeekin kaikkia materian tasoja, eikä materian kommunikatiivisuus rajaudu vain elollisiin materiaaleihin (van der Tuin & Dolphijn, 2010), mikä oli havaittavissa myös kesäkoulun kontekstissa tehdyissä materiaalivalinnoissa.

Ajattelen, että tärkeämpää kuin kanssatietämisen suora näkyminen teosten visuaalisessa ilmaisussa, on toiminnan tuottamat hetkellisetkin kanssatietämisen tilat ja tilanteet. Tulkitsin kesäkoulun aikana toteutetuissa, taideperustaisissa ja yhteisöllisen taidekasvatuksen käytäntöjä toteuttavissa yhteisissä ruokailuhetkissä olevan myös uusmaterialistisen kommunikaation piirteitä, kun maiseman materiaallinen taso tuli kommunikoiduksi kehollisesti, aistien ja ruoansulatuksen kautta (van der Tuin & Dolphijn, 2010; Haraway, 2008). Ruokailuhetkissä

ilmiöpohjaisuus ja tilannesidonaisuus yhdistyivät posthumanistiseen tapaan hahmottaa maiseman ja kulttuurin yhteenkietoutuneisuuksia (Granö ym., 2018; Lummaa & Rojola, 2014; Raipola, 2014, s. 36). Villiyrteistä haudutettu tee, tai Norjan osallistujatiimin valmistaman kalakeiton väri, tuoksu, maku ja lämpö ilahduttivat muita osallistujia ja mahdollistivat aistikokemusten jakamisen. Lisäksi uskon laiturilla tapahtuneen kalan käsittelyn olleen keiton valmistajille tapa olla kommunikaatiossa maiseman ja sen ei-inhimillisten toimijoiden verkoston kanssa (Barad, 2007).

LiLan taideteosten kontekstissa käytän niissä ilmenevästä kanssatietämisestä käsitettä uusmaterialistinen kommunikaatio yhteismuotoutumisen sijaan korostaakseni teosten materiaallisen ulottuvuuden vaikutusta työskentelyyn. Vaikka Baradin (2007) yhteismuotoutumisen käsite kattaakin myös materiaaliset toimijat, on tarkoitukseni korostaa taideteosten ja niiden materiaalin, sekä tekijän tai kokijan välistä kommunikaatiota, mikä korostuukin esimerkiksi Rosiekin (2017) ajattelussa. Taidenäyttelyn rakentamisen yhteydessä koin teosten materiaalin välittävän tietoa siitä maisemasta, johon teos kiinnittyi, kun siirreltävä tai ripustettava teos kulki käsieni kautta. Näyttelyä rakentaessa olin myös ensi kertaa kehollisen vuorovaikutuksen välityksellä yhteydessä Skotlannin osallistujatiimiin, kun tieto Skotlannin rannikkomaisemista materialisoitui heidän postittamissaan taideteoksissa. Myös Härkönen ja Jokela (2021) ilmaisevat, että aikaisempien LiLa-kesäkoulujen kontekstissa on huomioitu taideperustaisten, maisemantutkimuksellisten prosessien ja teosten välittävän tietoa paikallisista ekokulttuureista (Jokela & Härkönen, 2021, s. 177, s. 193–194). Hauraita kalan luita ja kuivunutta rakkolevää sisältänyttä teosta siirreltäessä myös kehollinen toiminta muuttui hädästä ja pysähtyen teoksen äärelle. Rosiekin (2017) mukaan uusmaterialistisessa ajattelussa vuorovaikutus tai kommunikaatio taideprosessin yhteydessä tapahtuu kaiken materiaallisen ulottuvuuden välillä materian ollessa aktiivista ja reagoivaa (Rosiek, 2017).

Kuvio 3. Tutkimukseni tulosten yhteenveto. Kanssatietäminen rakentui kesäkoulun aikana yhteismuotoutuen, maiseman kanssa tietäen, sekä uusmaterialistisesti kommunikoiden. Kuvio: Emmi Kairenius, 2024.

7. Johtopäätökset ja kehittämis ehdotukset

Tutkimukseni osoittaa, että posthumanistisen ajattelun sisällyttäminen taideperustaiseen, maisemantutkimukselliseen kesäkoulutoimintaan lisää kanssatietävää, vuorovaikutteista toimintaa maiseman kanssa. Kanssatietämisen menetelmät vahvistivat ei-inhimillisten toimijoiden havaitsemista ja huomioimista, mutta myös oman toiminnan ymmärtämistä osana maiseman ajallisia kerroksia, eli toiminta auttoi hahmottamaan ekokulttuurien ulottuvuuksia. Kuvataidekasvatuksen näkökulmasta kanssatietämisen menetelmät tukevat yhteisöllisen taidekasvatuksen tavoitteita tuottamalla yhteisöllisyyttä, tilannesidonnaista ja ilmiöpohjaista oppimista, sekä ei-inhimillisten toimijoiden huomioimisesta johtuvaa kestäväää taiteellista ajattelua ja toimintaa (kuvio 4).

Suurin muutos LiLan yhteisökäsityksessä liittyi kenttäviikkotoiminnan käynnistymiseen Norjan Trænassa, jolloin jaettu fyysinen paikka liittyi osaksi yhteisöä. Co-knowing-lämmittelytehtävien kautta maisema tuli havaituksi yhtenä toimijoista. Siinä missä yhteisöllisen taidekasvatuksen paikkaperustaisuus on perinteisesti merkinnyt toiminnan sijoittumista paikkaan ja toimintojen kumpuamista tietyn paikan ominaisuuksista, muodostui jaetusta maisemasta nyt yksi tiedon tuottajista ja aktiivisista vuorovaikuttajista. Kanssatietämisen muodot osana paikka- tai taideperustaista toimintaa mahdollistavat ei-inhimillisten toimijoiden herkemmän huomioimisen osana pohjoisia ekokulttuureja. Kanssatietävä, taideperustainen toiminta tukee näin kestävien ekokulttuurien rakentamista. Posthumanistisen ajattelun kautta ymmärretty kanssatietäminen vaikutti erityisesti siihen, kuinka tarkastelemme ekokulttuurien ekosysteemistä tasoa, eli ympäristön ja luonnon prosesseja.

ASAD-verkoston tavoitteena on ollut LiLa-kesäkoulun kautta kehittää kulttuurisensitiivistä ja kestäväää tutkimusta suuntautuen arktisen alueen sosiokulttuurisiin maisemiin. Vuoden 2022 LiLa toi maisemantutkimukseen keskittyvään, korkeakoulukontekstiin sijoittuvaan kesäkouluun uusia menetelmällisiä toiminnan tapoja, jotka mahdollistivat maiseman ymmärtämisen ja toimijuuden hahmottamisen uudesta näkökulmasta. Suurin muutos liittyi siihen, kuinka maisema ja sen ei-inhimilliset toimijat ymmärrettiin aktiivisina toimijoina tiedonmuodostuksen prosessissa.

Kuvio 4. Tutkimukseni tulosten ja johtopäätösten yhteenveto. Kanssatietämisen taideperustaiset menetelmät (yhteismuotoutuminen, maiseman kanssa tietäminen ja uusmaterialistinen kommunikaatio) rakentavat uutta tietoa, kasvavaa ymmärrystä, sekä kunnioittavampaa toimintaa, mikä tukee kestävän taidepedagogiikan ja kestävien ekokulttuurien toteutumista. Kuvio: Emmi Kairenius, 2024.

Kanssatietämisen teeman kautta oli mahdollista yhdistää kestävä tutkiva toiminta, akateeminen tiedonmuodostuksen tapa, sekä taiteellinen ilmaisu, eli korkeakoulukontekstiin soveltuva uutta ajattelua pystyttiin toteuttamaan suunnitellun tehtäväkokonaisuuden kautta. Toteutunut toiminta tukee myös Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen koulutusohjelman toimintastrategiaa, jossa kestävä pohjoinen taidepedagogiikka on tavoitteiden keskiössä.

Haasteet vuoden 2022 kesäkoulun toiminnassa liittyivät yhteisen jaetun kenttäviikon roolin muotoutumiseen osana kesäkoulun hybriditoteutusta. Siinä missä vuoden 2018 LiLa oli kauttaaltaan kietoutunut yhteen Komin kylien sosiokulttuuristen maisemien kanssa, ja vuoden 2021 LiLassa yhdistyivät kunkin omat paikat ja maisemat, asettui vuoden 2022 LiLan keskiöön enemmän toiminnan tapa, kuin sen kohde tai kiinnittymispaikka. Vuoden 2022 LiLassa kenttäviikon tehtävä korostui etenkin kanssatietämisen menetelmän käytäntöön siirtäjänä, eli maisemantutkimuksellisten prosessien käynnistäjänä, mutta myös inhimillisen, eli

ihmisistä koostuvan osallistujaryhmän sidostajana. Keskiöön nousi maiseman kerroksellisuuden ja vuorovaikutteisuuden hahmottaminen, sekä yleinen maiseman kanssa tietäminen, eivätkä Traenan maiseman erityispiirteet näyttäytyneetkään lopullisissa kesäkoulun aikana tuotetuissa taideteoksissa erityisen voimakkaasti. Useiden osallistujien kohdalla kanssatietävä toiminta jatkui kenttätöskentelyviikon jälkeenkin, ja teoksissa kerrostuivat erilaiset ekokulttuurit.

LiLan lopulliseen muotoon vaikuttivat monet tekijät, kuten se, että olimme kesäkoulua suunnitellessa varautuneet toiminnan toteutumiseen fyysisesti läsnä toistemme kanssa, mutta myös etänä verkkoseminaareissa, jolloin lopullisessa toiminnassa oli piirteitä kummastakin työmuodosta. Lisäksi osa osallistujayhteisöistä jalkautui kenttäviikon ajaksi toimimaan omissa maisemissaan, joten oli selvää, ettei toiminta tulisi kiinnittymään kenttäviikon pääkohteeseen niin yksiselitteisesti. Ajattelen kuitenkin, että kokeellinen ja heittäytyvä tiedon muodostus kanssatietämisen taideperustaisten menetelmien kautta asettui LiLan onnistumiseksi, ja tietyn alueellisen yhteisön tai maiseman sisältä nousevat sosiaaliset teemat jäivät väistämättä tämän uudelleenmuotoutumisen jalkoihin. Yhteisen kenttäviikon roolia LiLan osana on kuitenkin syytä pohtia myös kriittisesti. Globaalit yhteiskunnalliset haasteet, kuten pandemiat, sodat ja ympäristökriisit vaikuttavat suoraan myös kansainväliseen korkeakouluyhteistyöhön ja matkailun tulevaisuuteen.

8. Pohdinta

Tutkielmani päättävässä luvussa pohdin tutkimukseni tuottaman tiedon hyödyllisyyttä ja sovellettavuutta. Arvioin myös toiminnan yhteydessä tekemiämme valintoja ja tutkimukseni onnistumista. Taideperustaisen toimintatutkimuksen menetelmillä tuottamani tieto on käytännön toimintaan kiinnittyvää ja tapauskohtaista, eikä se näin ollen tavoittele tiedon yleistettävyyttä. Tutkimukseni tuottama tieto palvelee parhaiten LiLa-kesäkoulun kehittämistä ja sen tulevia toimintasyklejä. Tavoitellessa ekologisesti ja kulttuurisesti kestäväää toimintaa, on tutkimukseni tuottama tieto LiLan ohella sovellettavissa yleisemmin ASAD-verkoston toiminnassa, muissa yhteisöllisen taidekasvatuksen projekteissa, sekä useissa erilaisissa kestäväään toimintaan tähtäävissä konteksteissa, joissa tavoitellaan kestäväää ympäristösuhdetta ja kestävien ekokulttuurien tukemista.

Tehtäväkokonaisuus, jonka suunnitteluun itsekkin merkittävästi osallistuin, onnistui mielestäni tukemaan LiLan tavoitteita ja suuntaamaan toimintaa kohti kestäväää toimintaa. Tutkimukseni osoittaa, että posthumanistisen ajattelun sisällyttäminen taideperustaiseen, maisemantutkimukselliseen kesäkoulutoimintaan lisää kanssatietävää, vuorovaikutteista toimintaa maiseman ja sen toimijoiden kanssa. Kanssatietämisen menetelmät vahvistivat ei-inhimillisten toimijoiden havaitsemista ja huomioimista, eli toiminta auttoi hahmottamaan ekokulttuurien ulottuvuuksia. Tehtäväkokonaisuuden yhdistäminen kesäkoulun teoriaan mahdollisti myös oman toiminnan reflektoinnin osana maiseman kokonaisuutta.

Yhteismuotoutuva, kanssatietävä tai uusmaterialistinen toiminta ei sinänsä ole uutta. Kyse onkin laajentuneesta ymmärryksestä liittyen ilmiöiden luonteeseen, sekä siitä, millaiseen toimintaan laajentunut ymmärrys suunnataan. Tullakseen havaituksi, on ilmiöitä käsitteellistettävä ja nostettava keskusteluun, sekä lähestyttävä myös suorien, posthumanistiseen ajatteluun tukevien tehtävänantojen kautta. Posthumanistisen ajattelun ja ympäristöä kunnioittavan, kestävään taidekasvatustoiminnan toteutuminen vaatii avoimuutta, konkreettisia tekoja, toiminnan käsitteellistämistä ja uudenlaisten tiedon muotojen äärelle tukemista. Co-knowing valikoitui suunnittelemiemme tehtävien yhteydessä käytetyksi käsitteeksi melko huomaimatta suunnittelun tiimellyksessä. Syvennyttyäni laajemmin kanssatietämisen teoriaan tutkimukseni edetessä tulin tietoiseksi, että kanssatietämiselle on eri alojen tutkimuksessa useita lähikäsitteitä. Co-knowing-käsitteen sijaan olisimme voineet käyttää Ulmerin (2017) suosimaa knowing with-muotoilua, tai Donna Harawayn (2008) monipuolisesti käyttämää with-päätettä, jotka kuvauksellaan lähestyvät juuri sitä, mitä kanssatietämisellä tarkoitimme.

Vakiintuneemman käsitteen käyttämisellä olisimme saattaneet tehdä taustalla vaikuttavasta tutkimuksesta saavutettavampaa, jolloin tehtävien ymmärtäminen ja oman tulokulman teoretisointi olisi helpottunut. Toinen vaihtoehto co-knowing- tai knowing with-käsitteille olisi ollut tehtävien rakentaminen kokonaan uuden sanallistuksen ympärille luomalla LiLan kontekstiin sopivan tehtäväkokonaisuutta tematisoivan nimen. Tällaisia olisivat voineet olla esimerkiksi maisemantutkimuksen hengessä knowing with the landscape, tai Ingoldia (1993) mukaillen knowing with the taskscape,

Toiminnan ja aineiston keruun alkaessa ajattelin, että tallennan kenttäpäiväkirjaani jokaisen sellaisen hetken, joka mielestäni liittyy kanssatietämisen teemaan, jossa kanssatietämistä ilmenee tai jossa kanssatietämisestä keskustellaan. Katsoessani taaksepäin hahmotan monia tilanteita erilaisesta näkökulmasta, mihin on vaikuttanut myös oma syventynyt ymmärrykseni kanssatietämisen tavoista. Arkiset tilanteet, kuten yhteiset hetket majoituspaikassamme Ruotsin Hemavanissa matkalla Norjaan ovat muotoutuneet yllättävän tärkeiksi muistoiksi kesäkoulun varrelta. Havainto liittyy LiLan ja yhteisöllisen taidekasvatuksen käytäntöihin myös yleisemmin; jokin syvenee ollessamme toistemme kanssa tekemisissä arjen keskellä, kuten yhteisen aamiaispöydän äärellä, huoltoasemalla jäätelöllä, istuessamme tunteja autossa tai etsiessämme kollegan kadonnutta takkia. Odottamattomat tilanteet, joissa altistumme toisen toimijan läsnäololle ovat niitä, jotka asettavat meidät uuden tiedon mahdollisuuden äärelle.

Tutkimukseni onnistumisen kannalta on tärkeää tarkastella myös valitsemaani tutkimustulosten esittämisen muotoa. Taideperustaiselle toimintatutkimukselle tyypillisesti olisin voinut toteuttaa tutkimukseni osana myös taiteellisen osuuden, jonka avulla olisin ilmaissut tutkimukseni tuloksia taideperustaisesti. Taiteellinen osuus olisi saattanut tukea tulosteni esittämistä, mutta se olisi myös saattanut tukea menetelmällisesti tutkimukseni johdattavaa teemaa, taideperustaista kanssatietämistä. Tutkiessani posthumanistisen ajattelun rakentumista osaksi taideperustaista kesäkoulua, olisi posthumanistinen ajattelu voinut voimakkaammin näkyä myös toteuttamissani tutkimisen tavoissa. Taideperustaisen toimintatutkimuksen moniäänisyys ja kanssatutkijuus kuitenkin toteuttavat tätä ulottuvuutta omalla tavallaan, samalla kun LiLan kontekstissa järjestetty näyttely esitteli tutkimani kesäkoulun sisällä tuotettuja kanssatietäviä tutkimustuloksia.

LiLa-kesäkoulun toiminta ja kehittäminen on oman tutkimusprosessini aikana jatkunut. Vuonna 2023 LiLan temaattiseen keskiöön nostettiin metsä ja museoyhteistyö. Keväällä

2024, oman tutkimusprosessini valmistuessa on parhaillaan käynnissä LiLan viidennen toimintasyklin kenttäviikko, jossa temaattisen keskiön muodostaa vesi. Koen kesäkoulun yhteisillä teemoilla olevan runsaasti potentiaalia kestävän toiminnan ylläpitämisessä ja rakentamisessa, sillä yksittäisiä ympäristön toimijoita tarkastelemalla mahdollistetaan myös niihin kiinnittyen ekokulttuurien reflektointi. Nostaisinkin LiLan jatkokehittämisen kohteiksi yhteisen kenttäviikon roolin kriittisen tarkastelun, kanssatietämisen etiikan reflektoinnin, sekä posthumanististen tutkimusmenetelmien tietoisin integraation osaksi taideperustaista toimintatutkimusta.

Lähteet

- Ahola, L. (2022) Under and above the water surface. Teoksessa E. Härkönen, M. Parpala & M. Gårdvik (toim.), *Dwellers in the landscape* (s. 20–21). Taiteiden tiedekunnan julkaisu. Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-339-6>
- Andersson, L. (2006). Analytic autoethnography. *Journal of Contemporary Ethnography*, 35(4), 373–395. <https://doi.org/10.1177/0891241605280449>
- ASAD (2024). Thematic network on Arctic sustainable art and design. University of the Arctic. ASAD-verkoston kotisivut. Haettu 20.05.2024 osoitteesta <https://www.asadnetwork.org/>
- Barad, K. (2007). *Meeting the universe halfway: Quantum physics and the entanglement of matter and meaning*. Duke University Press.
- Clarke, A., & Bautista, D. (2017). Critical reflection and arts-based action research for the educator self. *Canadian Journal of Action Research*. Volume 18, Issue 1, 2017: 52-70. <https://doi.org/10.33524/cjar.v18i1.321>
- Deleuze, G. & Guattari, F. (1987). *A thousand plateaus. Capitalism and schizophrenia*. Kääntänyt Brian Massumi. University of Minnesota Press.
- Dewey, J. (1980). *Art as experience*. A Perigee Book. Alkuperäinen teos ilm. 1934.
- Dudgeo, R. & Berkes, F. (2003). Local understandings of the land: Traditional ecological knowledge and indigenous knowledge. Teoksessa H. Selin (toim.), *Nature across cultures: Views of nature and the environment in non-Western cultures* (s. 75–96). Kluwer Academic Publishers.
- Foster, R. (2017). Nykyaidekasvatus toisintekemisenä ekososiaalisten kriisien aikakaudella. *Sosiaalipedagogiikka*, 18, 35–56. <https://doi.org/10.30675/sa.63484>
- Foster, R., Salonen, A., Sutela, K. (2022). Taidekasvatuksen ekososiaalinen kehys: Kohti kestävyystietoista elämänorientaatiota. *Kasvatus*, 53 (2), 118–129. <https://doi.org/10.33348/kvt.115918>
- Freire, P. (2005) Dialoginen toiminta. Teoksessa T. Tomperi (toim.), *Sorrettujen pedagogiikka* (s. 186–202). Vastapaino. Alkuperäinen teos *Pedagogia do Oprimido* ilm. 1968.

- Granö, P., Hiltunen, M., Jokela, T. (2018). Johdanto oppimisen tilanteisiin ja paikkoihin. Teoksessa P. Granö, M. Hiltunen ja T. Jokela (toim.), *Suhteessa maailmaan: ympäristöt oppimisen avaajina* (s. 5–13). Lapland University Press. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-310-934-6>
- Greenwood, D., & Levin, M. (2007). *Introduction to action research: Social research for social change* (2. painos). Thousand Oaks: Sage Publications.
- Gårdvik, M. (2022a). Lost and found. Teoksessa E. Härkönen, M. Parpala & M. Gårdvik (toim.), *Dwellers in the landscape* (s. 36–37). Taiteiden tiedekunnan julkaisuja. Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-339-6>
- Gårdvik, M. (2022b). Lost and found. Teoksessa E. Härkönen, M. Parpala & M. Gårdvik (toim.), *Dwellers in the landscape* (s. 48–53). Taiteiden tiedekunnan julkaisuja. Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-339-6>
- Haraway, D. (1985). Manifesto for cyborgs: Science, technology, and socialist feminism in the 1980s, *Socialist Review*, 80 (1985): 65–108.
- Haraway, D. (2008). *When species meet*. University of Minnesota Press.
- Harkey, A. (2022) Riversong. Teoksessa E. Härkönen, M. Parpala & M. Gårdvik (toim.), *Dwellers in the landscape* (s. 26–27). Taiteiden tiedekunnan julkaisuja. Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-339-6>
- Hiltunen, M. (2009). *Yhteisöllinen taidekasvatus. Performatiivisesti pohjoisen sosiokulttuurisissa ympäristöissä*. Väitöskirja. Lapin yliopisto. Acta electronica Universitatis Lapponiensis. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-201111141039>
- Hiltunen, M. (2016). Astumisia virtaan. Teoksessa A. Suominen (toim.), *Taidekasvatus ympäristöhuolen aikakaudella – avauksia, suuntia, mahdollisuuksia* (s. 200–212). Aalto ARTS Books. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-60-6752-0>
- Hiltunen, M. (2023). Teoksessa T. Jokela, M. Riikonen ja I. Holck (toim.), *Ketterää taidetta lapin tapahtumiin* (s. 32–39). Taiteiden tiedekunnan julkaisuja. Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-358-7>
- Hiltunen, M. & Jokela, T. (2001). *Täälläkö taidetta? Johdatus yhteisölliseen taidekasvatukseen*. VSL opintokeskus.

Huhmarniemi, M. (2016). *Marjamatkoilla ja kotipalkisilla: keskustelua Lapin ympäristökonflikteista nykyaikaisen taiteen keinoin*. Väitöskirja. Lapin yliopisto. Acta electronica Universitatis Lapponiensis. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-484-898-5>

Huhmarniemi, M. (2021). Empatian ja yhteisön laajentaminen taidekasvatuksen ja yhteisötaiteen keinoin. *Research in Art and Education*, (3), 151–167.
<https://doi.org/10.54916/rae.119568>

Huhmarniemi, M. & Jokela, T. (2020). Arctic art and material culture: Northern knowledge and cultural resilience in northernmost Europe. Teoksessa L. Heininen, H. Exner-Pirot ja J. Barnes (toim.), *Arctic yearbook 2020: Climate change and the Arctic: Global origins, regional responsibilities?* (s. 242–259). Arctic Portal. Saatavilla osoitteessa: <https://arcticyearbook.com>

Huhmarniemi, M., Jokela, T., Hiltunen, M. (2021). Paradigm shifts in northern art, community and environment studies for art education. *Social Sciences & Humanities Open*, 4(1), 100181. <https://doi.org/10.1016/j.ssaho.2021.100181>

Hyvärinen, R. (2014). Paikan käsitykset paikkalähtöisen kasvatuksen tutkimuksessa. Artikkeliteoksessa E. K. Hyry-Belhammer, M. Hiltunen ja E. Estola (toim.), *Paikka ja kasvatus* (s. 9–30). Lapin yliopistokustannus. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-310-990-2>

Härkönen, E. (2018). Teach me your Arctic: Place-based intercultural approaches in art education. *Journal of Cultural Research in Art Education*, 35(1). 132–150.
<https://doi.org/10.2458/jcrae.4867>

Härkönen, E. (2021). Seeking culturally sustainable art education in higher education. A Northern perspective. Väitöskirja. Lapin yliopisto. Acta electronica Universitatis Lapponiensis. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-268-9>

Härkönen, E. (2022a). Collaborate with me? Experiment with non-human agents on art-based landscape investigation. Teoksessa E. Härkönen, M. Parpala & M. Gårdvik (toim.), *Dwellers in the landscape* (s. 84–89). Taiteiden tiedekunnan julkaisuja. Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-339-6>

Härkönen, E. (2022b). Intra-action? Teoksessa E. Härkönen, M. Parpala & M. Gårdvik (toim.), *Dwellers in the landscape* (s. 30–31). Taiteiden tiedekunnan julkaisuja. Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-339-6>

- Härkönen, E., Huhmarniemi, M., Jokela, T. (2018). Crafting sustainability: Handcraft in contemporary art and cultural sustainability in the Finnish Lapland. *Sustainability*, 10(6), 1907. <https://doi.org/10.3390/su10061907>
- Härkönen, E., Jokela, T., Gårdvik, M.(toim.), (2021). *Online Living in Landscapes: The spring school 2021*. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja. Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021093047672>
- Ingold, T. (1993). The temporality of the landscape. *World Archaeology*, 25(2), 152–174. <https://doi.org/10.1080/00438243.1993.9980235>
- IPCC (2023). Summary for policymakers. Teoksessa The core writing team, H. Lee ja J. Romero (toim.), *Climate change 2023: Synthesis report. Contribution of working groups I, II and III to the sixth assessment report of the intergovernmental panel on climate change* (s. 1–34). IPCC. <https://doi.org/10.59327/IPCC/AR6-9789291691647.001>
- Jantos, A. M. (2022). Our river. Teoksessa E. Härkönen, M. Parpala & M. Gårdvik (toim.), *Dwellers in the landscape* (s. 59–65). Taiteiden tiedekunnan julkaisuja. Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-339-6>
- Jarvoll, A. B. (2022). Following a cable drum. Teoksessa E. Härkönen, M. Parpala & M. Gårdvik (toim.), *Dwellers in the landscape* (s. 78–83). Taiteiden tiedekunnan julkaisuja. Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-339-6>
- Jokela, T. (2007) Winter art as an experience. Teoksessa M. Kylänen & A. Häkkinen (toim.), *Arts and experiences. Articles on experience* 5 (s.114–135). Elämysteollisuuden osaamiskeskus.
- Jokela, T. (2012). The art of art education and the status of creative dialogue. Teoksessa C-P. Buschkühle (toim.), *Künstlerische Kunstpädagogik: ein Diskurs zur künstlerischen Bildung* (s. 359–376). Athena.
- Jokela, T. (2016). Yhteisöllistä ympäristötaidekasvatusta Pohjoisessa. teoksessa A. Suominen (toim.), *Taidekasvatus ympäristöhuolen aikakaudella - avauksia, suuntia, mahdollisuuksia* (s. 69–83). Aalto ARTS Books. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-60-6752-0>
- Jokela, T. (2018). Suhteessa talveen. Teoksessa P. Granö, M. Hiltunen ja T. Jokela (toim.), *Suhteessa maailmaan: ympäristöt oppimisen avaajina* (s. 53–81). Lapland University Press. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-310-934-6>

Jokela, T. (2019). Arts-based action research in the north. Teoksessa G. W. Noblit (toim.), *Oxford research encyclopedias: Education*. Oxford University Press.

<https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190264093.013.522>

Jokela, T. (2021). Yhdessä tekemisestä kanssatietämiseen. Teoksessa M. Huhmarniemi, S. Wallenius-Korkalo ja T. Jokela (toim.), *Dialogista vaikuttamista -yhteisöllistä taidekasvatusta pohjoisessa* (s. 32–44). Taiteiden tiedekunnan julkaisuja. Lapin yliopisto.

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-252-8>

Jokela, T. (2022). A taskscape behind the barn at the edge of the forest. Teoksessa E. Härkönen, M. Parpala & M. Gårdvik (toim.), *Dwellers in the landscape* (s. 42–43). Taiteiden tiedekunnan julkaisuja. Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-339-6>

Jokela, T. & Hiltunen, M. (2014). Pohjoiset kylät ja koulupihat taidekasvatuksen paikoina. Teoksessa E. K. Hyry-Beihammer, M. Hiltunen ja E. Estola (toim.), *Paikka ja kasvatus* (s. 78–106). Lapin yliopistokustannus. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-310-990-2>

Jokela, T., Hiltunen, M., & Härkönen, E. (2015). Art-based action research – participatory art for the north. *International Journal of Education Through Art*, 11(3), 433–448.

https://doi.org/10.1386/eta.11.3.433_1

Jokela, T. Hiltunen, M. Huhmarniemi, M., Härkönen, E., Stöckell, A., Manninen, A. & Parpala, M. (2024). *Kuvataidekasvatuksen ja soveltavan taiteen projektiosajaksi*. Lapin yliopisto.

Jokela, T., Hiltunen, M., Härkönen, E., Stöckell, A. (toim.) (2018a). *Living in the Komi landscape: Summer school and exhibition*. Taiteiden tiedekunnan julkaisuja. Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-100-2>

Jokela, T., Hiltunen, M., Zemtsova, I. (2018b). Living in the Komi landscape. Teoksessa T. Jokela, M. Hiltunen, E. Härkönen, A. Stöckell (toim.), *Living in the Komi landscape: Summer school and exhibition*. (s. 4–5). Taiteiden tiedekunnan julkaisuja. Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-100-2>

Jokela, T. & Huhmarniemi, M. (2018). Art-based action research in the development work of arts and art education. Teoksessa G. Coutts, E. Härkönen, M. Huhmarniemi & T. Jokela (toim.), *The lure of Lapland - A handbook for Arctic art and design* (s. 9–23). University of Lapland. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-125-5>

- Jokela, T. & Huhmarniemi, M. (2020). Taideperustainen toimintatutkimus soveltavan taiteen kehittämisen välineenä. Teoksessa T. Jokela, M. Huhmarniemi, J. Paasovaara (toim.), *Luontokuvaus soveltavana taiteena* (s. 38–61). Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-202-3>
- Jokela, T. & Huhmarniemi, M. (2022). Arctic art education in changing nature and culture. *Education in the North*, 29(2) 4–27. <https://doi.org/10.26203/55f2-1c04>
- Jokela, T., Huhmarniemi, M., Beer, R., Soloviova, A. (2021). Mapping new genre Arctic art. Teoksessa L. Heininen, H. Exner-Pirot, J. Barnes (toim.), *Arctic yearbook 2021: Defining and mapping the Arctic: Sovereign, policies and perceptions* (s. 497–512). Arctic Portal. Saatavilla osoitteessa: <https://arcticyearbook.com>
- Jokela, T. & Härkönen, E. (2021). Living in the Landscape in the time of COVID-19. Teoksessa T. Jokela & G. Coutts (toim.), *Relate North. Distances* (s. 176–198). InSEA Publications. <https://doi.org/10.24981/2021-RND>
- Kairenius, E. (2022). The sole of the foot touches the ground. Teoksessa E. Härkönen, M. Parpala & M. Gårdvik (toim.), *Dwellers in the landscape* (s. 16–17). Taiteiden tiedekunnan julkaisuja. Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-339-6>
- Karikko, M-P. (2022a) Remote sensing Træna. Teoksessa E. Härkönen, M. Parpala & M. Gårdvik (toim.), *Dwellers in the landscape* (s.104–109). Taiteiden tiedekunnan julkaisuja. Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-339-6>
- Karikko, M-P. (2022b) River willow. Teoksessa E. Härkönen, M. Parpala & M. Gårdvik (toim.), *Dwellers in the landscape* (s. 34–35). Taiteiden tiedekunnan julkaisuja. Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-339-6>
- Kennedy, J. (2022). Walking, weaving and dreaming in the landscape. Teoksessa E. Härkönen, M. Parpala & M. Gårdvik (toim.), *Dwellers in the landscape* (s. 54–58). Taiteiden tiedekunnan julkaisuja. Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-339-6>
- Kokkonen, T. (2014). Kun emme tiedä. Keskustelemassa meitä uusiksi: lajienväliset esitykset ja esitystaiteen rooli ekokriisien aikakaudella. Teoksessa K. Lummaa & L. Rojola (toim.), *Posthumanismi* (s. 179–209). Eetos.
- Kurikka, K. (2014). Kyyninen koira ja muita eläimiä: Maiju Lassila ja eläinkansan kuvaus. Teoksessa K. Lummaa & L. Rojola (toim.), *Posthumanismi* (s. 211–236). Eetos.
- Kurki, L. (2000). *Sosiokulttuurinen innostaminen: muutoksen pedagogiikka*. Vastapaino.

- Lacy, S. (toim.) (1995). Debated territory: Towards a critical language for public art. Teoksessa *Mapping the terrain: New genre public art* (s. 171–185). Bay Press.
- Latour, B. (2005). *Reassembling the social. An introduction to actor-network-theory*. Oxford University Press.
- Laukka, P. (2022, 2. helmikuu). Viisi tekijää, joita ilman emme eläisi pohjoisessa. 2.2.2022. *Lapin Kansa*.
- Leavy, P. (2009). *Method meets art. Arts-based research practice*. The Guilford Press.
- Leavy, P. (2018). *Handbook of arts-based research*. The Guilford Press.
- Lehtonen, T. (2005). Uskonto ja yhteisö. Teoksessa A. Hautamäki, T. Lehtola, J. Sihvola, I. Tuomi, H. Vaaranen, S. Veijola (toim.), *Yhteisöllisyyden paluu* (s. 60–89). Gaudeamus.
- Lippard, L. (1997). *The lure of the local. Senses of place in a multicentered society*. The New Press.
- Lummaa, K. & Rojola, L. (toim.) (2014). Johdanto: Mitä posthumanismi on? Teoksessa *Posthumanismi* (s. 13–32). Eetos.
- Lundstedt, L. (2022). Remains from a supper. Teoksessa E. Härkönen, M. Parpala & M. Gårdvik (toim.), *Dwellers in the landscape* (s. 14–15). Taiteiden tiedekunnan julkaisuja. Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-339-6>
- Miah, A. (2009). A critical history of posthumanism. Teoksessa B. Gordijn & R. Chadwick (toim.), *Medical enhancement and posthumanity* (s. 71–94). Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4020-8852-0_6
- Nordnes, R. K. (2022). Stories of dwelling. Teoksessa E. Härkönen, M. Parpala & M. Gårdvik (toim.), *Dwellers in the landscape* (s. 66–71). Taiteiden tiedekunnan julkaisuja. Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-339-6>
- Oinas, N. (2022). Rannalla / On the lake shore. Teoksessa E. Härkönen, M. Parpala & M. Gårdvik (toim.), *Dwellers in the landscape* (s. 38–39). Taiteiden tiedekunnan julkaisuja. Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-339-6>
- Parpala, M. (2022). Jatkumo – Continuum. Teoksessa E. Härkönen, M. Parpala & M. Gårdvik (toim.), *Dwellers in the landscape* (s. 32–33). Taiteiden tiedekunnan julkaisuja. Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-339-6>

Pretty, J. (2011). Interdisciplinary progress in approaches to address social-ecological and ecocultural systems. *Environmental Conservation*, 38(2), 127–139.

<https://doi.org/10.1017/s0376892910000937>

Raipola, J., (2014). Inhimilliset ja postinhimilliset tulevaisuudet. Teoksessa K. Lummaa & L. Rojola (toim.), *Posthumanismi* (s. 35–56). Eetos.

Rantala, O., Höckert, E., Ilola, H. (2019). Special issue: ‘Knowing-with’ in the era of the Anthropocene. *Matkailututkimus*, 15(2). 4–8. <https://journal.fi/matkailututkimus/issue/view/6053/602>

Rosiek, J. (2017). Art, agency, and inquiry: Making connections between new materialism and contemporary pragmatism in arts-based research. Teoksessa M. Cahnmann-Taylor & R. Siegesmund (toim.), *Arts-based research in education. Foundations for practice*. (s.32–47). Routledge.

Rylander, S. (2022) Using photographs as an artistic method to inspire. Teoksessa E. Härkönen, M. Parpala & M. Gårdvik (toim.), *Dwellers in the landscape* (s. 96–103). Taiteiden tiedekunnan julkaisu. Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-339-6>

Springgay, S., Irwin, R. L., & Kind, S. W. (2005). A/r/tography as living inquiry through art and text. *Qualitative Inquiry*, 11(6), 897–912.

<https://doi.org/10.1177/1077800405280696>

TENK. (2023). Hyvä tieteellinen käytäntö. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan verkkosivut. Haettu 16.5.2024 osoitteesta <https://tenk.fi/fi/hyva-tieteellinen-kaytanto-htk>

Tomperi, T. (toim.) (2005). Johdanto. Teoksessa *Sorrettujen pedagogiikka* (s. 9–31). Vastapaino.

van der Tuin, I., & Dolphijn, R. (2010). The transversality of new materialism. *Women: A Cultural Review*, 21(2), 153–171. <https://doi.org/10.1080/09574042.2010.488377>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2013). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

UArctic (2023). Arktisen yliopiston verkkosivut. Haettu 9.11.2023 osoitteesta <https://www.uarctic.org>

- Ulmer, J. B. (2017). Posthumanism as research methodology: inquiry in the Anthropocene. *International Journal of Qualitative Studies in Education*. 30(9), 832–848.
<https://doi.org/10.1080/09518398.2017.1336806>
- Valkonen, J. & Valkonen, S. (2018). On local knowledge. Teoksessa T.H. Eriksen, S. Valkonen ja J. Valkonen (toim.), *Knowing from the Indigenous North: Sámi approaches to history, politics and belonging* (s. 12–26). Routledge.
- Westerlund, H. & Väkevä, L. (2010). Kasvatuksen taide ja kasvatus taiteeseen: Taiteen yleinen ja erityinen pedagoginen merkitys John Deweyn filosofian näkökulmasta. Teoksessa Eeva Anttila (toim.), *Taiteen jälki: Taidepedagogiikan polkuja ja risteyksiä*. (s. 35–55). Teatterikorkeakoulun julkaisuja. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-9765-64-5>
- Wie, A. L. (2022) Visualising the Draug. Teoksessa E. Härkönen, M. Parpala & M. Gårdvik (toim.), *Dwellers in the landscape* (s. 90–95). Taiteiden tiedekunnan julkaisuja. Lapin yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-339-6>
- Wolfe, C. (2009). *What is posthumanism?* University of Minnesota Press.
- Ylirisku, H. (2021a). Reorienting environmental art education. Väitöskirja. Aalto yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-64-0245-1>
- Ylirisku, H. (2021b). Tiheikön kanssa: yhteisen ajattelun tunnustelua. *Kasvatus & Aika* 16 (3) 2022, 163–171. <https://doi.org/10.33350/ka.111743>